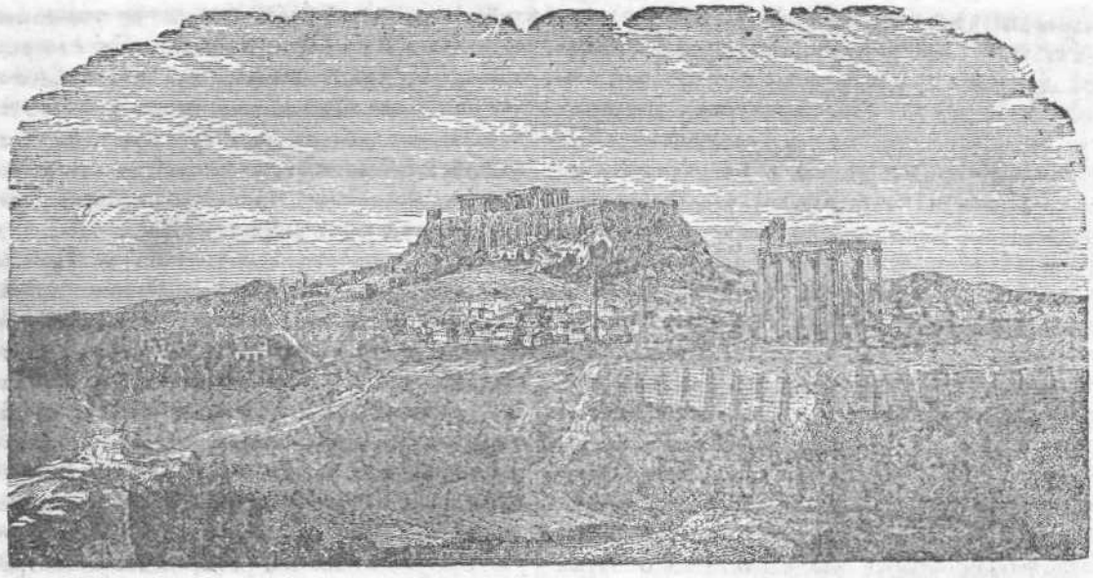

ΠΑΝΔΩΡΑ.

1 ΙΟΥΛΙΟΥ, 1860. ΤΟΜΟΣ ΙΑ'. ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ 247.

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΝΙΚΟΥΣΗΣ

ὑπὸ Κ. Παπαρρηγοπούλου.

(Συνέχ. Ἴδε φυλλάδ. 246.)

—ooo—

Τὴν μετὰ τοῦ Βαννῆ Ἐφέντη συζήτησιν τοῦ Παναγιώτη Νικούση δὲν γνωρίζομεν εἰμὴ ἀπὸ τῆς ἐκθέσεως ἣν περὶ αὐτῆς ἐδημοσίευσεν ὁ Γάλλος Λακροᾶ (De la Croix), ὅστις διετέλεσε γραμματεὺς τοῦ περιωνύμου πρέσβεως τῆς Γαλλίας Κ. Κ. Νοαντὲλ, ἐν τῇ ἑπτακαιδεκάτῃ ἑκατονταετηρίδι, ἐπὶ Λουδοβίκου ΙΔ'. Ὁ ἄνθρωπος οὗτος, ἰδὼν ἐκ τοῦ σύνεγγυς τὸ ὀθωμανικὸν κράτος, ἔγραψε περὶ αὐτοῦ πολλὰ καὶ ποικίλα ὑπομνήματα, ὧν ἄλλα μὲν ἐδημοσιεύθησαν, ἄλλα δὲ μένουσιν ἔτι χειρόγραφα εἰς τὰς διαφόρους βιβλιοθήκας τῶν Παρισίων. Κατάλογον τῶν διαφόρων αὐτοῦ συγγραφῶν δίδει ὁ κόμης Λαβόρδης ἐν τῷ πρώτῳ τόμῳ τῆς περὶ Ἀθηνῶν πολυτελοῦς πραγματείας του, σελίσι 173 καὶ 174. Τὸ δὲ βιβλιάριον, ἐν ᾧ εὑρίσκεται ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος συνδιάλεξις, ἐπιγράφεται, *Περὶ τῆς παρούσης ἐν Τουρκίᾳ καταστάσεως τῆς ἑλληνικῆς ἐθνικότητος καὶ ἐκκλησίας, ἔτι δὲ καὶ τῆς Ἀρμενιακῆς καὶ Μαρωνιτικῆς*, καὶ ἐξεδόθη ἐν Παρισίοις ἐν ἔτει 1715. Ὁ Καντεμίρης, μνημονεύων τῆς διαλέξεως ταύτης, λέγει ὅτι εἶναι περιττὸν νὰ καταχωρίσῃ αὐτὴν ἐν τῇ ἱστορίᾳ του, διότι, τυπωθεῖσα, πωλεῖται δημοσίᾳ ἐν Βενετίᾳ καὶ εὑρίσκεται εἰς τὰ περὶ τῆς Ἀνατολικῆς ἐκκλησίας ὑπομνήματα τοῦ Λακροᾶ. Δὲν γνωρίζομεν ἐὰν ἡ ἀναφερομένη ὑπὸ τοῦ Καντεμίρη ἔκθεσις, ὡς ἐν Βενετίᾳ τυπωθεῖσα, ᾖναι ἄλλη παρὰ τὴν τοῦ Λακροᾶ, καὶ ἂν εἰς ἄλλην συνετάχθη παρὰ τὴν γαλλικὴν γλῶσσαν. Ὁ Ἄμμητρος, ὅστις δι' ὀλίγων ὁμοίως λέξεων μνημονεύει τοῦ γεγονότος τούτου, δὲν παρατίθησιν εἰμὴ τὴν συγγραφὴν τοῦ γραμματέως τοῦ Κυρίου Νοαντὲλ, καὶ ἀπὸ ταύτης θέλομεν ἐκθέσει ἐνταῦθα τὰ τῆς συνδιαλέξεως.

Ἡ συνδιάλεξις ἐγένετο ἐν ἔτει 1662, κατὰ μῆνα Ἰούλιον, ὅτε συνέπεσε κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἡ ἑορτὴ τοῦ *Μεβλοὺδ*, ἤτοι τῆς μνήμης τῶν γενεθλίων τοῦ Μωάμεθ. Τὴν ἡμέραν ταύτην ὁ Σουλτάνος εἶχεν ὑπάγει νὰ προσκυνήσῃ εἰς τὸ τζαμίον τοῦ *Ἐγιοὺπ*, καὶ μετὰ τὴν ἱεροτελεστίαν, ὁ Ἀχμὲτ Κιουπριλῆς, ἐπειδὴ ὁ καύσων ἦτον ὑπερβολικὸς, ἠθέλησε ν' ἀναπαυθῇ εἰς τὸ κατάλυμα τοῦ Ἀβουσουχοὺτ Ἐφέντη, κατάλυμα μεγαλοπρεπὲς, κείμενον εἰς θέσιν τερπνοτάτην καὶ περιέχον λαμπρὰν βιβλιοθήκην, συγκειμένην ἐκ δέκα καὶ ἐπέκεινα χιλιάδων χειρογράφων τόμων τουρκικῶν, ἀραβικῶν καὶ περσικῶν, οὓς συνέλεξαν οἱ πρόγονοι τοῦ Ἀβουσουχοὺτ Ἐφέντη, διδάσκαλοι διατελέσαντες πολλῶν Σουλτάνων. Ὁ Λακροᾶ βεβαιοῖ ὅτι ὁ σκοπὸς τοῦ μεγάλου βεζύρη δὲν ἦτο κυρίως ν' ἀναπαυθῇ, ἀλλὰ μᾶλλον νὰ προσπαθήσῃ νὰ προσαγάγῃ εἰς τὸν μωαμεθισμὸν τὸν Παναγιώτην, ὃν καθ' ὑπερβολὴν ἠγάπα, καὶ

εἶχε προσκαλέσει νὰ παρευρεθῇ εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Ἀβουσουχοὺτ Ἐφέντη κατὰ τὴν ὥραν ἐκείνην. Ἀλλὰ, ἀφ' ὅλων τῶν περιστάσεων τῆς συνδιαλέξεως, ὅπως αὕτη ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Λακροᾶ ἐκτίθεται, γίνεται καταδήλον, ὅτι ἡ πρόθεσις τοῦ Ἀχμὲτ Κιουπριλῆ δὲν ἦτο σπουδαία. Δὲν λέγομεν ὅτι ὁ μέγας βεζύρης δὲν ἐπεθύμει νὰ προσαγάγῃ καθ' ὁλοκληρίαν εἰς τὸ συμφέρον καὶ τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ μωαμεθισμοῦ ἄνδρα, πρὸς ὃν τοσοῦτον φιλικῶς διέκειτο, καὶ περὶ τῆς ἱκανότητος καὶ εὐφυΐας τοῦ ὁποίου τοσαύτην εἶχεν ὑπόληψιν· ἀλλὰ ἀτὸ αὐτῆς τῆς ὁμολογίας τοῦ Λακροᾶ συνάγεται, ὅτι πολλαὶ περὶ τούτου γενόμεναι προηγούμεναι ἀπόπειραι εἶχον ἀποβῆ μάταιαι, ἐγκαρτερούντος τοῦ Παναγιώτη εἰς τὴν πάτριον πίστιν. Περὶ δὲ βίας δὲν ἠδύνατο ἀναμφιβόλως νὰ γίνῃ λόγος ἐπὶ τοῦ προκειμένου· ὥστε ὁ σκοπὸς τοῦ Ἀχμὲτ Κιουπριλῆ ἦτο, φαίνεται, μᾶλλον νὰ προκαλέσῃ, περιεργείας χάριν, συζήτησιν περὶ τῶν κυριωτέρων κεφαλαίων τῶν δύο δογμάτων μεταξὺ δύο ἀνδρῶν, ὧν ἕκαστος ἐθεωρεῖτο σοφώτατος εἰς τὸ ἴδιον θρήσκευμα καὶ ἐπιτηδειότατος νὰ φέρῃ εἰς μέσον τὰ ἰσχυρότερα ὑπὲρ αὐτοῦ ἐπιχειρήματα. Ἄλλοτε οἱ Ὀθωμανοί, οἱ μεγαλοφυέστεροι τῶν Ὀθωμανῶν ὅσοι ἠδύναντο νὰ μετεωρισθῶσιν ὑπεράνω τῶν προλήψεων τοῦ φανατισμοῦ αὐτῶν, δὲν ἀπηρέσκοντο εἰς τοιαύτας συζητήσεις· καὶ γνωσταὶ εἶναι ἰδίως αἱ δογματικαὶ συνδιαλέξεις, ἃς ἔλαβεν ὁ Μωάμεθ Β'. μετά τε τοῦ πρώτου Πατριάρχου Γενναδίου, καὶ βραδύτερον μετὰ τοῦ Πατριάρχου Μαξίμου. Ἀλλ' ἡ ἐλευθέρα αὕτη συζήτησις δὲν ἠδύνατο εἰμὴ ν' ἀποβῇ ὀλεθρία εἰς τὸν ἰσλαμισμόν· ἐπὶ τοῦ Σουλεϊμάνη Α'., ἀνὴρ Ὀθωμανὸς σοφώτατος, ὁ Καβοζῆ Ἀσμὲς, ἐτόλμησε δημοσίᾳ νὰ πρεσβεύσῃ, ὅτι ἡ χριστιανικὴ θρησκεία εἶναι ἀσυγκρίτῳ τῷ λόγῳ ἀνωτέρα τῆς Μωαμεθανικῆς, ὥστε ὁ Σουλτάνος ἠναγκάσθη, ἐπὶ τῇ ἐπιμόνῳ ἀπαιτήσει τοῦ Μουφτῆ τῶν χρόνων ἐκείνων, οὐ μόνον ποινὴν θανάτου νὰ ἐπιψηφίσῃ κατὰ τοῦ λογίου Ὀθωμανοῦ, ἀλλὰ καὶ δόγμα νὰ ἐκδώσῃ, δι' οὗ ἡ αὐτὴ ἐπεβάλλετο ποινὴ κατὰ παντὸς ὅστις ἤθελε τολμήσει, ἔστω καὶ ἐπὶ τῷ λόγῳ ἁπλῆς συζητήσεως, νὰ θεωρήσῃ τὸ χριστιανικὸν θρήσκευμα ἀνώτερον τοῦ μωαμεθανικοῦ. Αὐτὸ ὅμως τοῦτο τὸ δόγμα τοῦ Σουλεϊμάνη Α'. μαρτυρεῖ ὅτι, ἐπὶ τῆς προκειμένης συνδιαλέξεως, ἡ πρόθεσις τοῦ Ἀχμὲτ Κιουπριλῆ δὲν ἦτο σπουδαία· διότι, ἂν ἄλλως εἶχε τὸ πρᾶγμα, ἡ ἀποποίησις τοῦ Παναγιώτη ἔμελλεν ἀναγκαίως νὰ προκαλέσῃ κατ' αὐτοῦ τὴν θανατικὴν ποινήν, ὅπερ δὲν ἠδύνατο ποτὲ νὰ ἔχῃ κατὰ νοῦν ὁ φίλτατος αὐτοῦ βεζύρης. Οὐδὲν ἧττον ἡ καρτερία τοῦ Ἕλληνος δὲν ἦτον ἀπηλλαγμένη παντὸς κινδύνου· διότι εἶχε ν' ἀντιπαλαίσῃ πρὸς τὸν πονηρότερον καὶ ἀγριώτερον τῶν διδασκάλων τοῦ μωαμεθισμοῦ, γνωστὸν δὲ εἶναι ὅτι, κατ' ἐκεῖνο μάλιστα τοῦ χρόνου, αἱ ἀγαθώτεραι τῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν τῆς Τουρκίας διαθέσεις, δὲν ἠδυνήθησαν πολλάκις ν' ἀνθέξωσιν εἰς τὴν φανατικὴν ὁρμὴν τῶν λειτουργῶν τῆς θρησκείας των.

Τῷ ὄντι, ὁ Βαννῆ Ἐφέντης, πρὸς ὃν προέκειτο νὰ συζητήσῃ ὁ Παναγιώτης Νικούσης, ἦτον οὐ μόνον ὁ ἱεροκήρυξ τοῦ Σουλτάνου, ἀλλ' ἀπελάμβανε καὶ τὴν ἰδιάζουσαν αὐτοῦ εὔνοιαν· καὶ οὐ μόνον σφόδρα προσηλωμένος εἰς τὸ ἴδιον θρήσκευμα, ἀλλὰ καὶ ἄσπονδος ἐχθρὸς τῶν τε χριστιανῶν καὶ πάντων τῶν ἑτεροδοξούντων Μωαμεθανῶν. Παράδοξος δὲ ἦτο μάλιστα ἡ ὑποκρισία τοῦ ἀνδρὸς, ὅστις, ὑπερμαχῶν ἐκ παντὸς τρόπου, καὶ δι' αὐτῆς τῆς ἀγριωτέρας βίας, ὑπὲρ τῆς μωαμεθανικῆς ὀρθοδοξίας, αὐστηροτάτην μὲν ἀπῄτει τὴν τήρησιν τοῦ δόγματος παρὰ τῶν πολλῶν, αὐτὸς δὲ εἰς ἑαυτὸν ἐπέτρεπε πᾶσαν ἄνεσιν καὶ ἀκολασίαν. Καὶ περὶ τοῦ τρόπου καθ' ὃν σοφιστικῶς συνεβίβαζε τὴν ἀντίφασιν ταύτην, σώζονται περίεργοί τινες πληροφορίαι. Εἷς τῶν πιστοτέρων φίλων του, ἐρωτήσας αὐτόν ποτε, πῶς ἀπὸ μὲν τοῦ ἄμβωνος καταδικάζει πικρότατα τὴν κατοχὴν καὶ τὴν χρῆσιν ἀργυρῶν καὶ χρυσῶν σκευῶν, μετάξης, μαργαριτῶν, ὡραίων δουλίδων καὶ παίδων, εἰς ἑαυτὸν δὲ ἐπιτρέπει πάντα ταῦτα, ἔλαβε τὴν ἀκόλουθον χαρακτηριστικωτάτην ἀπάντησιν. « Τὰ ἀγαθὰ τοῦ κόσμου τούτου, καθ' ἑαυτὰ μὲν δὲν εἶναι πονηρὰ καὶ ἀξιοκατάκριτα, μόνον δὲ ἀπὸ τοῦ τρόπου τῆς κτήσεως καὶ χρήσεως αὐτῶν κρίνεται, ἐὰν καὶ εἰς τίνα εἰσὶν ἐπιτετραμμένα καὶ ἀπηγορευμένα· τὸ αὐτὸ ψωμίον εἶναι ὡς πρὸς ἐσὲ μὲν ἀπηγορευμένον καὶ κακόν, ὡς πρὸς ἐμὲ δὲ ἐπιτετραμμένον καὶ καλόν· διότι τὰ πάντα ἐξαρτῶνται ἀπὸ τῆς ἐπιτηδειότητος τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ τρόπου τῆς κτήσεως καὶ τῆς κατοχῆς. Ὁ νόμος μας λ. χ. ἀπαγορεύει νὰ καταπίωμεν τὸ κρεάτιον τὸ ὁποῖον διὰ τῆς ὀδοντογλυφίδος ἐξάγεται ἐκ μέσου τῶν ὀδόντων ἡμῶν· ἐὰν ὅμως θέλω νὰ παράσχω ἐμαυτῷ τὴν εὐχαρίστησιν ταύτην, ἐξάγω τὸ κρεάτιον τοῦτο διὰ τῆς γλώσσης ἀπὸ τῶν ὀδόντων καὶ τὸ καταπίνω, κατ' οὐδὲν παρανομήσας. Ὑμεῖς ἀγοράζετε πολυτελῆ ἡδύσματα καὶ ἱμάτια διὰ χρημάτων ἀνόμως ἀποκτηθέντων, τούτου δ' ἕνεκα τὰ ἀγαθὰ ταῦτα εἶναι ἀπηγορευμένα εἰς ὑμᾶς· ἡμεῖς δὲ, οἱ τοῦ αὐστηροῦ βίου ὀπαδοί, ἀγοράζομεν τὰ αὐτὰ ἀγαθὰ, καὶ ἄλλα πλειότερα, ἐπὶ προθεσμίᾳ, μὴ πληρώνοντες δηλαδὴ τὴν τιμὴν αὐτῶν εἰμὴ ἀφοῦ τὰ ἀπολαύσωμεν· ὥστε ὁ κύριος τῆς ἀπαγορεύσεως λόγος, ὅτι δηλαδὴ πληρώνονται δι' ἀνόμως ἀγορασθέντων χρημάτων δὲν ἐφαρμόζεται εἰς ἡμᾶς, διότι, διαρκούσης τῆς ἀπολαύσεως, δὲν ἐπληρώσαμεν ἔτι τὰ χρήματα. »

Πρὸς τοιοῦτον φοβερὸν ταρτοῦφον καὶ συγχρόνως ἀγριώτατον διώκτην τῶν χριστιανῶν εἶχε νὰ συζητήσῃ ὁ Παναγιώτης, ὅλον ἐξημμένον ἔτι ἀπὸ τοῦ πανηγυρικοῦ τοῦ Μωάμεθ, ὃν πρὸ μικροῦ εἶχεν ἐκφωνήσει εἰς τὸ Ἐγιοὺπ-Τζαμισῆ· παρῆσαν δὲ ἐκτὸς τοῦ Ἀχμὲτ Κιουπριλῆ καὶ ἄλλοι τοῦ ἀγῶνος τούτου μάρτυρες, οἱ δύο καδιασκέριδες καὶ ὁ Σταμπὸλ-Ἐφέντης.

Πρὸ πάντων ἐκάθησαν ἅπαντες εἰς τὴν τράπεζαν, ἥτις ὅμως ἕνεκα τῆς ἑορτῆς τοῦ *Μεβλοὺδ* ὑπῆρξε λιτὴ καὶ δὲν διήρκεσε πολλὴν ὥραν. Μετὰ δὲ ταῦτα

ἐπορεύθησαν εἰς τὴν βιβλιοθήκην, ἀπὸ τῆς ὁποίας λαμπροτάτη ἦτον ἡ θέα· διότι κατωπτεύετο ἐκεῖθεν ὅλος ὁ λιμὴν, τὸ λεγόμενον σεράγιον τῶν καθρεπτῶν, ὁ ναύσταθμος, ὁ Κασὶμ-Πασᾶς, ὁ Γαλατᾶς, ὁ Τοπχανὲς, τὸ Μέγα σεράγιον καὶ τὸ τοῦ Σκουταρίου· καταφανῆ δὲ ἦσαν καὶ τὰ πολυάριθμα πλοῖα τὰ εἰσερχόμενα εἰς τὸν ἀχανῆ τῆς πρωτευούσης ἐκείνης λιμένα καὶ τὰ ἀπὸ αὐτοῦ ἐξερχόμενα.

Ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ ὑπῆρχε πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ μία ὑδρόγειος σφαῖρα, περὶ ἧς ὁ μέγας βεζύρης διαφόρους ἀπηύθυνεν ἐρωτήσεις· ὁ Βαννῆ Ἐφέντης, ὅστις εἶχε, φαίνεται, παιδείαν τινὰ, ἀπεκρίθη μὲ ἀρκετὴν ἀκρίβειαν εἰς τὰς ἐρωτήσεις ταύτας, ἀλλ' ὁ Ἀχμὲτ Κιουπριλῆς, μὴ εὐχαριστούμενος εἰς τὰς ἀπαντήσεις τοῦ Ὀθωμανοῦ ἱεροκήρυκος, ἀπετάθη καὶ πρὸς τὸν Παναγιώτην, ὅστις εἶχε σιωπήσει μέχρι τῆς ὥρας ταύτης, ἀποφεύγων ὅσον ἐνδέχεται ν' ἀναμιχθῇ εἰς ὁμιλίαν, ἥτις εὐκολώτατα ἠδύνατο νὰ λάβῃ θρησκευτικὸν χαρακτῆρα· δὲν ἠδυνήθη ὅμως νὰ παρατείνῃ τὴν σιωπὴν, ὅτε προσεκλήθη ὑπὸ τοῦ μεγάλου βεζύρη νὰ ἐξηγήσῃ τί σημαίνουσιν οἱ κύκλοι, οἱ ἰσημερινοὶ καὶ οἱ πόλοι, πῶς ὀνομάζονται, καὶ τίς ἦτον ἡ θέσις τῶν διαφόρων βασιλείων καὶ τῶν κυριωτέρων πόλεων, τῶν ὁποίων τὰ ὀνόματα ἦσαν λατινιστὶ γεγραμμένα ἐπὶ τῆς ὑδρογείου σφαίρας.

Ὁ Παναγιώτης Νικούσης, ἀναγκασθεὶς οὕτω νὰ ὁμιλήσῃ, ἔδωκε μακρὰς καὶ ὅσον ἐνδέχεται εὐκρινεῖς γεωγραφικὰς καὶ ἀστρονομικὰς ἐξηγήσεις περὶ τῶν ὑποβληθεισῶν αὐτῷ ἀποριῶν, καὶ τότε ἅπαντες οἱ παρευρεθέντες, λαβόντες ἐκ τῶν λόγων αὐτοῦ ἀφορμὴν, εἶπον ὅτι εἶναι κρῖμα τῷ ὄντι ἄνθρωπος τοσοῦτον σοφὸς νὰ μὴν ἦναι Τοῦρκος· ὁ δὲ μέγας βεζύρης προσενεγκὼν αὐτῷ πουγγίον πλῆρες χρυσῶν νομισμάτων, τὸ ὁποῖον εἶχε φέρει ἐξεπίτηδες, ἀπεκάλυψεν αὐτῷ τὴν λαμπρὰν τύχην ἥτις τὸν περιέμενεν ἐὰν ἤθελε ν' ἀσπασθῇ τὸ μωαμεθανικὸν δόγμα, καὶ νὰ κλεῖσῃ τὴν ἑορτὴν ταύτην τοῦ Μεβλοὺδ διὰ τῆς ἀποπτύσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ἀλλ' ὁ χρυσὸς ἐκεῖνος καὶ αἱ ἐπαγγελίαι, δι' ὧν συνωδεύετο, οὐδεμίαν προὐξένησαν ἐντύπωσιν εἰς τὸν μέγαν διερμηνέα, ὅστις ἀπήντησεν ὅτι γεννηθεὶς χριστιανὸς καὶ θηλάσας τὸ πάτριον θρήσκευμα διὰ τοῦ ἐκθρέψαντος αὐτὸν μητρικοῦ γάλακτος, ἤθελε ν' ἀποθάνῃ εἰς τὸ θρήσκευμα τοῦτο, πεποιθὼς ὅτι, ἂν ἄλλως ἐφρόνει, ἤθελεν ἀποβάλει τὴν πίστιν τοῦ ἐξόχου ἐκείνου φίλου του, ὅστις βεβαίως οὐδεμίαν εἶχεν ὑπόληψιν πρὸς τοὺς ἀρνησιθρήσκους.

Τότε ὁ Βαννῆ Ἐφέντης ἰσχυρίσθη ὅτι θέλει μεταπείσει αὐτὸν διὰ λόγων καὶ ἐπιχειρημάτων. Ὁ Ἀχμὲτ Κιουπριλῆς παρετήρησεν εἰς τὸν ἱεροκήρυκα ὅτι τὸ πρᾶγμα δὲν ἦτον εὔκολον, διότι πολλάκις ἐδοκίμασε νὰ προσελκύσῃ τὸν Παναγιώτην καὶ πάντοτε ἀπέτυχε· προσέθηκε μάλιστα, ὅτι ὁ πατὴρ αὐτοῦ εἶχε καταντήσει καὶ νὰ ἀπειλήσῃ αὐτὸν, χωρὶς νὰ δυνηθῇ νὰ κατισχύσῃ τῶν πεποιθήσεών του.

Ἀλλ' ὁ Βαννῆ Ἐφέντης ἐπιμένων ἀπεκρίθη, ὅτι ἔχει νὰ ὑποβάλῃ αὐτῷ τοσοῦτον ἐπιτηδείας ἐρωτήσεις, ὥστε ἀδύνατον ἦτο ν' ἀποκριθῇ εἰς αὐτὰς ἀκριβῶς, καὶ ἀδύνατον ἑπομένως νὰ μὴν ἀναγκασθῇ ν' ἀποβάλῃ τὴν πλάνην του. Ἐπροοιμίασε δὲ διὰ τῆς ἐρωτήσεως· τί πιστεύει περὶ τοῦ Ἰησοῦ, ἐὰν ἦτο Θεὸς ἢ Μεσίας ;

Εἰς τὴν ἐρώτησιν ταύτην ὁ Παναγιώτης δὲν ἐδίστασε ν' ἀπαντήσῃ ἀμέσως καὶ διὰ πολλοῦ θάρρους. Πιστεύω, εἶπεν, ὅτι εἶναι Θεος, καὶ τὸ δεύτερον πρόσωπον τῆς Τριάδος, ἤτοι τοῦ Πατρὸς, τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, τῶν συγκροτούντων ἕνα καὶ μόνον Θεὸν ἐν τρισὶν ὑποστάσεσιν.

Ἡ τολμηρὰ αὕτη ἀπόκρισις κατεθορύβησεν ἅπαντας τοὺς ἀκροατὰς, οἵτινες ἐνόμισαν ὅτι ἤκουσαν βλασφημίαν φοβεράν.

Ὁ δὲ Βαννῆς ἀνέλαβε ν' ἀποδείξῃ τὴν πλάνην τοῦ ἀντιπάλου του.

Δὲν θέλω, εἶπε, νὰ προσβάλω τὸν Ἰησοῦν, οὐδὲ νὰ ἐλαττώσω κατ' οὐδὲν τὴν εὐλάβειαν τὴν ὁποίαν ὁ νόμος ἡμῶν διατάσσει νὰ ἔχωμεν πρὸς αὐτόν· ἀλλ' ἔρχομαι ν' ἀποδείξω ὅτι δὲν εἶναι Θεὸς, διὰ τοῦ συλλογισμοῦ τοῦ προφήτου ἡμῶν περὶ τῆς ἐνσαρκώσεώς του ἐν τῇ κοιλίᾳ τῆς Μαρίας. Ὁ προφήτης ἡμῶν λέγει, ὅτι ἡ παρθένος Μαρία, ἐξελθοῦσα τῆς πόλεως Ναζαρὲτ μετά τινων συγγενῶν αὐτῆς, ἵνα καθαρθῇ κατὰ τὸ κοινὸν τῶν Ἰουδαίων γυναικῶν ἔθος, ὑπεχώρησεν εἰς τόπον, ὅπου ἀφανῶς ἠδύνατο νὰ πληθῇ· ἐκεῖ δὲ προσῆλθε πρὸς αὐτὴν ἄγγελος, ὅστις χαιρετίσας αὐτὴν, εἶπε νὰ μὴ φοβῆται, διότι ἔρχεται παρὰ τοῦ Κυρίου ἀναγγέλλων αὐτῇ τὴν μυστηριώδη σύλληψιν υἱοῦ, ὃν θέλει γεννήσει ἀνωδύνως, ὅστις θέλει ὀνομασθῇ Ἰησοῦς καὶ θέλει καταστῇ μέγας προφήτης. Καὶ ἐπειδὴ ἐδίσταζεν ἐκείνη περὶ τῆς ἐκπληρώσεως τῶν λόγων αὐτοῦ, καθὸ παρθένος καὶ οὐδέποτε μετ' ἀνδρὸς κοινωνήσασα, ἡ πρόνοια τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ, προσέθηκεν ὁ ἄγγελος, θέλουν κατέλθει ἐπὶ σὲ καὶ πληρώσει τὸ ῥηθέν· σὺ δὲ, κατὰ τὸ ἔθος τῶν Ἰουδαίων τοῦ μὴ ὁμιλεῖν διαρκούσης τῆς νηστείας αὐτῶν, θέλεις σιωπήσει ἐλεγχομένη ὑπὸ τῶν γονέων, καὶ ἐπιδίξει αὐτοῖς τὸ τέκνον, ὅπερ θέλει ἀπαντήσει ἀντὶ σοῦ. Ταῦτα δὲ εἰπὼν ὁ ἄγγελος ἠφανίσθη, ἡ δὲ Μαρία ἐγκυμονήσασα ἐγέννησε τὸν Ἰησοῦν, ὃν περιεκάλυψεν ὅπως ἠδυνήθη· καὶ ὅταν ἐπανῆλθε πρὸς τοὺς συγγενεῖς, οἵτινες ἤλεγχον αὐτὴν ὡς ἀτιμάσασαν τὴν γενεὰν τοῦ Δαυΐδ, τὸ νεογνὸν ἐλάλησεν εἰπόν· ὀνομάζομαι Ἰησοῦς, καὶ δὲν ἐγεννήθην παρ' ἀνθρώπων, ἀλλ' ἐκπορεύομαι παρὰ τῆς δυνάμεως τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ· αὐτοῦ εἶμαι ὑπηρέτης καὶ προφήτης, καὶ παρ' αὐτοῦ ἐκπέμπομαι ἵνα διδάξω ὑμῖν τὸν νόμον τὸν ἀληθῆ.

Κατὰ τὸν προφήτην μας, ἐξηκολούθησεν ὁ Βαννῆς, ὁ Ἰησοῦς, προαχθεὶς εἰς τὴν ἡλικίαν, ἔπραξε πολλὰ θαύματα, ἐθεράπευσε τοὺς ἀσθενεῖς, ἀπέδωκε τὴν ὅρασιν εἰς τοὺς τυφλοὺς, ἀνέστησε τοὺς νεκροὺς, καὶ δι' ἅπαντος τοῦ βίου ἐπλανήθη ἐπὶ τῆς γῆς μὴ ἔχων ἰδίαν κατοικίαν, ζῶν πενιχρῶς καὶ διδάσκων τὸν νόμον, λόγῳ τε καὶ ἔργῳ. Ἀλλὰ

διὰ τοῦτο οἱ Ἰουδαῖοι φθονήσαντες αὐτὸν, ἀπεράσισαν νὰ τὸν θανατώσωσιν, ὁ δὲ, φεύγων τὸν διωγμὸν, ἐκρύβη εἰς σπήλαιον, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ὁ Κύριος ἀνέφερεν αὐτὸν εἰς τοὺς οὐρανοὺς, ἀντικαταστήσας ἀντ' αὐτοῦ ἄνθρωπον ὅμοιόν του, ὃν ἐπὶ τούτῳ ἔπλασε, καὶ ὃν οἱ Ἰουδαῖοι ἐσταύρωσαν ἀντὶ τοῦ ἀληθοῦς Ἰησοῦ, τὸν ὁποῖον τιμῶμεν ὡς προφήτην καὶ ὄχι ὡς Θεόν· διότι Θεὸς ὢν, ἤθελε προφυλαχθῆ ἀπὸ τῆς ὕβρεως τοῦ κατηραμένου ἐκείνου λαοῦ.

Ἐννοεῖται ὅτι ὁ Παναγιώτης δὲν ἠδύνατο ν' ἀντικρούσῃ ἀπ' εὐθείας τοὺς λόγους τοῦ Βαννῆ, καταδεικνύων τὸ ψεῦδος καὶ τοὺς παραλογισμοὺς τοῦ προφήτου αὐτοῦ· τοὐλάχιστον ἐκ πρώτης ἀφετηρίας ἀπέφυγε τοῦτο, περιορισθεὶς ἐφ' ἱκανὴν ὥραν εἰς τὸ νὰ πολεμήσῃ τὸ ἀνυπόστατον τῆς παρατεθείσης μαρτυρίας διὰ τοῦ συνδυασμοῦ τῆς Καινῆς μετὰ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης.

Ἡ ἀλήθεια, εἶπε, τοῦ περὶ ἐνσαρκώσεως δόγματος ἡμῶν στηρίζεται ἐπὶ τῶν λόγων τοῦ εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου· «Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος· πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν ὃ γέγονε. Καὶ ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν, καὶ (ἐθεασάμεθα τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς μονογενοῦς παρὰ πατρός·) πλήρης χάριτος καὶ ἀληθείας.» Οἱ μυστηριώδεις οὗτοι λόγοι εἶχον ἤδη κηρυχθῆ πρὸς τοὺς Ἰουδαίους ὑπὸ τοῦ προδρόμου τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ, τοῦ εἰπόντος· «οὗτος ἦν ὃν εἶπον, ὁ ὀπίσω μου ἐρχόμενος ἔμπροσθέν μου γέγονεν, ὅτι πρῶτός μου ἦν· ὅτι ὁ νόμος διὰ Μωσέως ἐδόθη, ἡ χάρις καὶ ἡ ἀλήθεια διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐγένετο· Θεὸν οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε· ὁ μονογενὴς υἱὸς, ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ πατρὸς, ἐκεῖνος ἐξηγήσατο· εὐθύνατε τὴν ὁδὸν Κυρίου, καθὼς εἶπεν Ἠσαΐας ὁ προφήτης.» Ἐκτούτων πάντων πιστεύομεν εἰς τὴν θεότητα τοῦ Ἰησοῦ, τοῦ ὁμοουσίου τῷ πατρὶ, τοῦ δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντος ἐκ τῶν οὐρανῶν, καὶ σαρκωθέντος ἐκ Πεύματος Ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς Παρθένου καὶ ἐνανθρωπήσαντος· σταυρωθέντος δὲ ὑπὲρ ἡμῶν ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου, καὶ παθόντος καὶ ταφέντος, καὶ ἀναστάντος τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ κατὰ τὰς Γραφὰς, καὶ ἀνελθόντος εἰς τοὺς οὐρανοὺς, καὶ πέμψαντος μετὰ δέκα ἡμέρας τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ τὸν Παράκλητον αὐτοῦ, τὸν πληρώσαντα αὐτοὺς πάντων τῶν δώρων· καὶ καθεζομένου ἐξ δεξιῶν τοῦ πατρὸς, καὶ πάλιν ἐρχομένου μετὰ δόξης κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς.»

Αὕτη τῆς πιστεως ἡ ὁμολογία ἔφερεν ἔξω φρενῶν τὸν Βαννῆ, ὅστις ἀνέκραξε τότε· ταλαίπωρος σὺ ὁ πιστεύων εἰς τοιαύτας πόρρω τοῦ ἀληθοῦς βλασφημίας. Καὶ τίς εἶναι ὁ ἐπινοήσας ἅπασαν αὐτὴν τὴν ψευδολογίαν;

Παναγιώτης. Σᾶς ἀνέφερα ἤδη τὸν εὐαγγελιστὴν ἅγιον Ἰωάννην, ὅστις δὲν ἔγραψεν εἰμὴ ὅ,τι ὑπηγορεύθη καὶ ἐνεπνεύσθη αὐτῷ ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, οὗ διετέλεσεν ὁ ἀγαπητὸς μαθητής.

Βαννῆς. Καὶ αὐτὸς εἶναι ὁ μόνος μαθητὴς ὁ γράψας τὸ εὐαγγέλιον τοῦτο;

Παν. Ὄχι· τὸ ἔγραψαν καὶ ἄλλοι τρεῖς, ὁ Ματθαῖος, ὁ Μάρκος καὶ ὁ Λουκᾶς, οἵτινες ὅμως πάντες συμφωνοῦντες τὰ αὐτὰ λέγουσι.

Βαν. Καὶ οἱ εὐαγγελισταὶ αὐτοὶ δὲν λέγουν τίποτε περὶ τοῦ προφήτου ἡμῶν;

Παν. Δὲν τὸν ἀναφέρουν καθόλου.

Βαν. Ἀναμφιβόλως παραμορφώνεις τὴν ἀλήθειαν.

Παν. Ἡ πίστις ἡμῶν πρὸς τὰς ἀληθείας τοῦ εὐαγγελίου εἶναι τοιαύτη, ὥστε δὲν εἰμποροῦμεν νὰ τὰς παραμορφώσωμεν εἰμὴ πλανώμενοι ἡμεῖς αὐτοί· καὶ ἂν ὡμίλει περὶ τοῦ προφήτου σας, ἠθέλομεν ἀναγνωρίσει αὐτὸν τοιοῦτον οἷος ἤθελεν ὑποδειχθῆ εἰς ἡμᾶς.

Βαν. Ἴσως οἱ διδάσκαλοι καὶ οἱ ἱερεῖς σας κρύπτουν τὴν ἀλήθειαν ταύτην.

Παν. Οἱ εὐαγγελισταί μας καὶ ὅλη ἡ ἱερὰ Γραφὴ ἡρμηνεύθησαν κατὰ γράμμα ἄνευ προσθήκης τινὸς ἢ ἀφαιρέσεως· καὶ ἔπειτα ὅλα ταῦτα εἶναι τυπωμένα καὶ ἕκαστος ἐξ ἡμῶν δύναται εἰμπορεῖ νὰ τὰ ἀναγνώσῃ.

Βαν. Ποῖος λοιπὸν εἶναι αὐτὸς ὁ Παράκλητος, τὸν ὁποῖον ἀναφέρει τὸ εὐαγγέλιόν σας, ἂν ὄχι ὁ προφήτης μας;

Παν. Εἶναι πνεῦμα παρήγορον· τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ παρὰ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεται, ὅπερ ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἔπεμψεν εἰς τοὺς ἀπαστόλους αὐτοῦ δέκα ἡμέρας μετὰ τὴν ἔνδοξον αὐτοῦ ἀνάληψιν· ὅπερ ἐπλήρωσεν αὐτοὺς τῶν δώρων αὐτοῦ, καὶ ἔδωκεν αὐτοῖς τὴν δύναμιν νὰ τὸν ἀναγγείλωσιν εἰς πᾶσαν γλῶσσαν, νὰ κηρύξωσι τὸ εὐαγγέλιον καθ' ὅλην τὴν γῆν, καὶ νὰ ἐξηγήσωσι τὰ ἀκατάληπτα μυστήρια τοῦ χριστιανισμοῦ, ὅστις εἶναι ἡ μόνη ἀληθινὴ θρησκεία.

Οἱ τελευταῖοι οὗτοι λόγοι τοῦ Παναγιώτη, οὓς ἐπρόφερε μετὰ τόνου φωνῆς ἐκδηλοῦντος τὴν βαθεῖαν τοῦ ἀνθρώπου πεποίθησιν, κατετάραξαν καὶ πάλιν τοὺς ἀκροατὰς, καὶ μάλιστα τὸν Βαννῆ Ἐφέντην, ὅστις ἤρχισε νὰ πτύῃ, ὡς πράττουσι συνήθως οἱ Τοῦρκοι, ὁσάκις ἀκούσωσιν ἐκφερομένην ἀποτρόπαιόν τινα βλασφημίαν. Μὴ δυνάμενος δὲ πλέον νὰ κρατήσῃ τὴν γλῶσσάν του καὶ εἰς προφανῆ ἐξοκέλλων ὕβριν· ἐσὺ εἶσαι ἀναμφιβόλως, ἀνέκραξεν, ὁ ἐπινοήσας ὅλα αὐτὰ τὰ ψεύδη· διότι ὁ Παράκλητος, περὶ τοῦ ὁποίου ὁμιλεῖ τὸ εὐαγγέλιόν σου δὲν εἶναι ἄλλος παρὰ ὁ προφήτης Μωάμεθ.

Ἀλλ' ὁ Παναγιώτης ἦτον ἐκ τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων οἵτινες δὲν παραφέρονται ποτὲ ἐν τῇ συζητήσει, καὶ δὲν λησμονοῦσι τοὺς κανόνας τῆς λογικῆς. Ὅθεν μετὰ πολλῆς ψυχρότητος ἀποκρινόμενος· δὲν εἰμπορῶ, εἶπε, νὰ ἀναιρέσω καλήτερον τὴν γνώμην ταύτην εἰμὴ διὰ τῶν ἰδίων ὑμῶν χρονολογιῶν. Ὁ μὲν Παράκλητος αὐτὸς ἦλθε δέκα ἡμέρας μετὰ τὴν ἀνάληψιν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ δὲ προφήτης σας Μωάμεθ δὲν ἐγεννήθη εἰμὴ πολλοὺς αἰῶνας μετὰ τὸν σωτῆρα ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν.

Τότε ὁ Βαννῆς συνελθὼν κατέφυγε πάλιν εἰς ἄλλας στρεψοδικίας· καὶ εἰς ποίαν γλῶσσαν, ἠρώτησεν, ἔγραψεν ὁ Ἰωάννης τὸ εὐαγγέλιόν του;

Παν. Εἰς τὴν ἑλληνικήν.

Βαν. Ἀλλὰ αἱ λέξεις αὗται, *Ἠλὶ, Ἠλὶ, Λαμὰ Σαβαχ-θανὶ*, δὲν εἶναι ἑλληνικαί.

Παν. Ὄχι βέβαια· εἶναι ἑβραϊκαί· ἀλλ' ἐπειδὴ εἶναι αἱ τελευταῖαι λέξεις, τὰς ὁποίας ἐπρόφερεν ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς, ὁ εὐαγγελιστὴς ἐθεώρησε πρέπον νὰ τὰς ἀναφέρῃ καὶ νὰ τὰς ἐξηγήσῃ.

Βαν. Τί λοιπὸν σημαίνουσιν αἱ λέξεις αὗται;

Παν. Θεέ μου! Θεέ μου! ἵνα τί μὲ ἐγκατέλιπες.

Βαν. Ἐγὼ ἔβαλα καὶ μὲ τὰς ἐξήγησεν Ἕλλην ἱερεὺς ὁ ὁποῖος ἔγινε Τοῦρκος, καὶ ὅστις μὲ εἶπεν ὅτι εἶναι συριακαὶ καὶ σημαίνουσι, Θεέ μου! Θεέ μου! στεῖλε τάχιστα τὸν προφήτην σου διὰ νὰ μᾶς σώσῃ.

Ἐνταῦθα ὁ Παναγιώτης ἀπαυδήσας ὑπὸ τῆς ἀνάγκης τοῦ ν' ἀπαντᾷ εἰς τοιαύτας μωρολογίας, ἤρχισεν ἀπὸ ἀμυνομένου νὰ ἀποβαίνῃ ἐπιθετικώτερος· καὶ ἀφοῦ παρετήρησεν ὅτι ἡ ἑρμηνεία ἐκείνη τοῦ Βαννῆ εἶναι γελοιωδεστάτη, καὶ ὅτι ἦτον εὔκολον νὰ πεισθῇ περὶ τούτου ἐρωτῶν πάντα λόγιον Ἰουδαῖον, ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ προφήτης σας, ἐπρόσθεσεν, ἔμελλε νὰ ἔλθῃ νὰ σώσῃ τὸν κόσμον, εἶναι ἄπορον πῶς ὁ Μωϋσῆς, ὅστις ἀνήγγειλε τὴν ἔλευσιν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, δὲν εἶπε τίποτε περὶ τοῦ Μωάμεθ, καὶ πῶς ὁ Θεὸς αὐτὸς οὐδεμίαν περὶ αὐτοῦ μᾶς ἔδωκεν εἴδησιν, ἵνα πιστεύσωμεν εἰς αὐτὸν, καθὼς πιστεύομεν εἰς τὸν Ἰησοῦν Χριστόν.

Βαν. Τοῦτο εἶναι μυστήριον, τὸ ὁποῖον ὁ Θεὸς ἐπεφύλαξε διὰ τὴν τιμωρίαν καὶ τὸν ὄλεθρον τῶν χριστιανῶν.

Παν. Ὁ Θεὸς, ὁ μὴ ζητῶν εἰμὴ τὴν εἰς τὴν ἀλήθειαν προσέλευσιν καὶ τὴν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων, ἔπεμψε λοιπὸν τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν καὶ τὸ εὐαγγέλιον ἵνα ἀπολέσῃ τοὺς εἰς αὐτὸ πιστεύοντας;

Βαν. Ἀμφιβάλλεις περὶ τῆς παντοδυναμίας τοῦ Θεοῦ, τοῦ ὁποίου οἱ ἄνθρωποι εἶναι παίγνιον, ὅπερ πλάττει καὶ στρέφει ὅπως ὁ κεραμεὺς τὴν ἄργιλον;

Παν. Οἱ χριστιανοὶ δὲν ἀμφιβάλλουσι περὶ τῆς παντοδυναμίας τοῦ Θεοῦ· ἀλλὰ πιστεύουσιν εἰς τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν, διότι ἀνηγγέλθη αὐτοῖς ὑπὸ τῶν προφητῶν πολλοὺς πρὸ τῆς γεννήσεώς του αἰῶνας· καὶ διότι πάντα ὅσα εἶπον περὶ τῆς ζωῆς αὐτοῦ, καὶ τοῦ θανάτου αὐτοῦ, καὶ τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ, ἐξετελέσθησαν κατὰ γράμμα, πλεῖστα δὲ ἔθνη λατρεύοντα τὰ εἴδωλα, ἠσπάσθησαν τὸ εὐαγγέλιόν του καὶ ἐπίστευσαν εἰς αὐτόν· ὥστε ὁ Θεὸς ἤθελε πράξει ἀδικίαν κολάζων τοσαῦτα ἑκατομμύρια ψυχῶν διὰ μυστηρίου, ὅπερ ἤθελεν ἐπιφυλάξει ὑπὲρ τῆς σωτηρίας μόνων τῶν Μωαμεθανῶν.

Βαν. Ἀλλ' ἀφοῦ εἶσαι τόσον προσηλωμένος εἰς τὸ δόγμα καὶ εἰς τὰ θαύματα τοῦ Ἰησοῦ, τὰ ὁποῖα εἶναι παλαιὰ καὶ συνέβησαν πρὸ πολλῶν αἰώνων, διατί δὲν θέλεις νὰ πιστεύσῃς εἰς τὸν προφήτην μας, ὅστις ἦλθεν ἵνα τελειώσῃ καὶ πληρώσῃ τὸν νόμον, καὶ τοῦ ὁποίου τὰ δόγματα καὶ ἔργα εἶναι ἐνδοξότερα καὶ νεώτερα τῶν τοῦ Ἰησοῦ;

Παν. Διότι δὲν ἀνέστησε νεκροὺς, δὲν κατώρθωσε τυφλοὺς νὰ ἀναβλέψωσι, δὲν ἀπέδωκε τὴν χρῆσιν τῶν μελῶν αὐτῶν εἰς παραλυτικοὺς, καὶ ἐν γένει δὲν ἔπραξε κἀνὲν τῶν ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ πραχθέντων θαυμάτων.

Βαν. Ἂν ὁ προφήτης μας δὲν ἔκαμε θαύματα ὅμοια τῶν τοῦ Ἰησοῦ, ἔπραξεν ὅμως ἄλλα οὐδὲν ἧττον θαυμαστά.

Ὁ Παναγιώτης τότε, βλέπων ὅτι ὁ Βαννῆς ἡτοιμάζετο νὰ ἐπιχειρήσῃ τὴν λεπτομερῆ ἔκθεσιν τῶν κατορθωμάτων τοῦ προφήτου αὐτοῦ, ἐθεώρησε πρέπον νὰ κόψῃ τὴν συζήτησιν ἀποκρινόμενος, ὅτε ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς εἶχεν εἰπεῖ ὅτι θέλουσιν ἔλθει κατόπιν αὐτοῦ πολλοὶ ψευδοπροφῆται, ὅτι θέλουσι μάλιστα κάμει καὶ θαύματα, ἀλλ' ὅτι οἱ ἄνθρωποι δὲν ἔπρεπε νὰ πιστεύσωσιν εἰς αὐτοὺς, οὐδὲ νὰ παραδεχθῶσι τὸ δόγμα των, καὶ ἂν ἤθελον ἔχει σχῆμα ἀγγέλων.

Ἐν γένει δὲ εἰς τὴν συζήτησιν ταύτην ἡ θέσις τοῦ Βαννῆ Ἐφέντη ἀπέβαινεν ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἀσθενεστέρα· τοῦτο ἐνόησε κάλλιστα καὶ ὁ Ἀχμὲτ Κιουπριλῆς, ὥστε, διαλύων τὴν συνεδρίασιν εἶπε γελῶν πρὸς τὸν Παναγιώτην, ὅτι ἀρκοῦσι τὰ ῥηθέντα, ἀφοῦ τοσοῦτον ἐπιμένει εἰς τὸ δόγμα του.

Τοιοῦτος ὑπῆρξεν ὁ πολυθρύλλητος ἐκεῖνος διάλογος μεταξὺ τοῦ Βαννῆ ἐφέντη καὶ τοῦ Παναγιώτη Νικούση, καθ' ὃν ἀξιοσημείωτον πρὸ πάντων εἶναι τὸ θάρρος, ὅπερ ἀνέδειξεν ὁ Ἕλλην οὐ μόνον ὑπὲρ τῆς ἰδίας αὐτοῦ συνειδήσεως ἀμυνόμενος, ἀλλὰ καταδεικνύων καὶ τὴν ὀρθότητα τῆς πίστεως αὐτοῦ, ἐπὶ δὲ τέλους ἀποτολμήσας καὶ ἄντικρυς νὰ προσβάλῃ τὴν σαθρότητα τοῦ μωαμεθανικοῦ δόγματος. Καθὸ πρῶτος διερμηνεὺς τῆς αὐστριακῆς πρεσβείας δὲν ἀπελάμβανεν ἀποχρῶσάν τινα ἀσυλίαν, διότι κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους οἱ Ὀθωμανοὶ καὶ αὐτοὺς τοὺς πρέσβεις τῶν δυνάμεων πολλάκις δὲν ἐσέβοντο· οὐδ' αὐτὴ δὲ ἡ ἐξαίρετος τοῦ Ἀχμὲτ-Κιουπριλῆ εὔνοια ἀπήλλαττε τὸν Παναγιώτην ἀπὸ παντὸς κινδύνου, διότι κατ' αὐτὸ ἐκεῖνο τὸ ἔτος 1662, ὀλίγας μάλιστα ἡμέρας πρὸ τῆς συνδιαλέξεως, ὁ μέγας Βεζύρης ἠναγκάσθη, ἐνδίδων εἰς τὸν φανατισμὸν τοῦ παντοδυνάμου Βαννῆ ἐφέντη, νὰ διατάξῃ τὴν καταστροφὴν ὅλων τῶν ἐκκλησιῶν ὅσας οἱ Ἕλληνες, μετά τινα μεγάλην πυρκαΐαν, εἶχον ἀρχίσει ν' ἀνοικοδομῶσι, καὶ τὴν φυλάκισιν ὅλων τῶν περὶ τὴν ἀνοικοδόμησιν ταύτην ἀσχοληθέντων ἐργατῶν.

Οὐδὲν ἧττον ὁ Παναγιώτης Νικούσης ἐξῆλθε σῶος ἀπὸ τῆς δυσχεροῦς ταύτης περιστάσεως, καὶ ἐξηκολούθησεν ἰσχύων εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐν τῇ διττῇ αὐτοῦ ἰδιότητι τοῦ πρώτου διερμηνέως τῆς αὐστριακῆς πρεσβείας καὶ τοῦ πρώτου διερμηνέως τῆς Ὑ. Πύλης μέχρι τοῦ ἔτους 1666, ὅτε ἀπελθὼν μετὰ τοῦ Ἀχμὲτ Κιουπριλῆ εἰς τὴν ἐπὶ τὴν Κρήτην στρατείαν, παρητήθη τῆς αὐστριακῆς ὑπηρεσίας καὶ περιωρίσθη ἔκτοτε εἰς μόνην τὴν τουρκικήν.

Ἡ ἅλωσις τῆς Κρήτης ὑπῆρξε τὸ ἐνδοξότερον ἔργον τοῦ Ἀχμὲτ Κιουπριλῆ καὶ ἓν τῶν τελευταίων μεγάλων κατορθωμάτων τοῦ κατακτητικοῦ τῶν Ὀθωμανῶν πνεύματος. Ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τῆς τρισκαιδεκάτης ἑκατονταετηρίδος, μικρὸν μετὰ τὴν ἐποχὴν καθ' ἣν οἱ σταυροφόροι ἐγένοντο κύριοι τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἡ Κρήτη, περιελθοῦσα εἰς χεῖρας τῶν Ἐνετῶν, διετέλει ἤδη ἐπὶ τετρακόσια καὶ πεντήκοντα περίπου ἔτη ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῆς τότε θαλασσοκράτορος ἐκείνης πολιτείας. Ἐφ' ὅσον ὑρίστατο ἡ ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία, κατ' ἀρχὰς ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ, ἔπειτα δὲ πάλιν ἐν Κωνσταντινουπόλει, οἱ Ἕλληνες τῆς νήσου κάτοικοι ἐπανειλημμένως ἐπανεστάτησαν κατὰ τῶν ξένων, ὁδηγούμενοι ἰδίως ὑπὸ τοῦ περιφανοῦς τῶν Καλλεργῶν οἴκου, αἱ δὲ συνθῆκαι, τὰς ὁποίας ἡ ἐνετικὴ πολιτεία συνωμολόγησεν ἐν ἀρχῇ αὐτῇ τῆς τεσσαρεσκαιδεκάτης ἑκατονταετηρίδος πρὸς Ἀλέξιον Καλλέργην τὸν πρεσβύτερον, μαρτυροῦσι δι' οἵων καὶ ὅσων θυσιῶν ἐπεθύμει νὰ διασώσῃ τὸ τιμαλφέστατον τοῦτο τῶν κατὰ τὸ Αἰγαῖον πέλαγος κτημάτων της. Αἱ παραχωρήσεις αὗται δὲν ἴσχυσαν νὰ προλάβωσι καὶ ἄλλας μεταγενεστέρας ἐπαναστάσεις αὐτοῦ τε τούτου τοῦ τῶν Καλλεργῶν οἴκου καὶ ἄλλων ἐπιφανῶν τῆς νήσου ἀνδρῶν, ὅ,τι δὲ ἐπὶ τέλους κυρίως κατέπαυσεν αὐτάς ἦτον ἡ ἅλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν· διότι ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης, ἐκλιπόντος τοῦ μεγάλου τῆς ἑλληνικῆς ἐθνικότητος κέντρου, οἱ Κρῆτες ἐροβοῦντο εὐλόγως μήπως διὰ των κατὰ τῶν Ἐνετῶν ἐπαναστάσεων οὐδὲν ἄλλο κατορθώσωσιν, εἰμὴ νὰ διευκολύνωσι καὶ ταύτης τῆς νήσου τὴν εἰς τοὺς Ὀθωμανοὺς ὑποταγήν. Κατὰ τὰς τὰς δύο τελευταίας λοιπὸν ἑκατοντάετηρίδας, ἀπὸ τῶν μέσων τῆς πεντεκαιδεκάτης μέχρι τῶν μέσων τῆς ἑπτακαιδεκάτης, οἱ Ἐνετοὶ ἐκυριάρχουν ἐν εἰρήνῃ τῆς Κρήτης, ἂν καὶ τοὺς ἐκλιπόντας κινδύνους τῆς ἐσωτερικῆς ἐπαναστάσεως εἶχε διαδεχθῆ κίνδυνος ἕτερος οὐδὲν ἧττον φοβερὸς, ὁ κίνδυνος τῆς τουρκικῆς ἐπιθέσεως. Δύσκολον τῳόντι ἦτο νὰ ὑποθέσωσιν οἱ Ἐνετοὶ ὅτι οἱ Ὀθωμανοὶ, ἀφοῦ ἐκυρίευσαν ἁπάσας τὰς περὶ ξ πραλίας καὶ νήσους, δὲν ἤθελον ἐπὶ τέλους ἐπιπέσει καὶ κατὰ τῆς Κρήτης. Ἡ δὲ προσδοκία αὕτη ἐπαλήθευσεν ἐν ἔτει 1645. Οἱ Ἐνετοὶ κατέβαλον πᾶσαν προσπάθειαν ἵνα ἀποκρούσωσι τὴν τουρκικὴν ἐπίθεσιν· ἐκτὸς τῶν ἰδίων αὐτῶν παρασκευῶν, ἐζήτησαν καὶ πολλαχόθεν συνδρομὴν· ἀπετάθησαν πρὸ πάντων πρὸς τοὺς Ἕλληνας, οἵτινες ὅμως, πολλὰ παθόντες κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη καταπιέσεις, δὲν ἔδειξαν πολλὴν προθυμίαν ὑπὲρ τῶν ἀρχαίων αὐτῶν κυρίων κατὰ τὴν κρίσιμον ταύτην περίστασιν· ἡ δὲ Εὐρώπη, καὶ ἰδίως ἡ Γαλλία, ἔπεμψε μὲν εἰς Κρήτην γενναίους τινὰς ἐπικούρους, ἀλλ' οὗτοι κατώρθωσαν νὰ ἀναβάλωσι μόνον τὴν καταστροφὴν, οὐχὶ δὲ καὶ νὰ ἀποτρέψωσιν αὐτὴν ἐπὶ τέλους.

Ἐν τούτοις, καθ' ἣν ἐποχὴν ὁ Ἀχμὲτ Κιουπριλῆς ἀπεφάσισε νὰ ἀναλάβῃ αὐτοπροσώπως τὴν ἡγεμονίαν τοῦ ἀγῶνος τούτου, ὁ πόλεμος ἐξηκολούθει ἐπὶ εἴκοσι καὶ ἓν ἔτος. Τὰ ὀθωμανικὰ στίφη εἶχον μὲν κατακλύσει ἅπασαν τὴν ὕπαιθρον τῆς νήσου χώραν, ἀλλ' οἱ Ἐνετοὶ κατεῖχον ἔτι τὰ παράλια φρούρια, καὶ πρὸ πάντων τὴν δυσκαταγώνιστον πρωτεύουσαν, ἥτις βρεχομένη ἀφ' ἑνὸς ὑπὸ τῆς θαλάσσης, περιεφράσσετο ἀφ' ἑτέρου ὑπὸ ἑπτὰ προμαχώνων καὶ ἄλλων ἀχανῶν ὀχυρωμάτων. Ὁ Ἀχμὲτ Κιουπριλῆς ἀπεβιβάσθη περὶ τὴν Κανδίαν τῇ 3 Νοεμβρίου 1666, καὶ ἐπεχείρησε τὴν πολιορκίαν τῇ 28 Μαΐου τοῦ ἑπομένου ἔτους. Κατὰ Νοέμβριον τοῦ 1668, ἐνῷ οἱ πολιορκηταὶ δὲν ἀπεῖχον εἰμὴ 10 πήχεις ἀπὸ τοῦ ἐνδοτάτου τείχους, λαμβάνει ὁ Ἀχμὲτ Κιουπριλῆς διαταγὴν παρὰ τοῦ ἐν Λαρίσσῃ διατρίβοντος Σουλτάνου, νὰ παύσῃ τὰς πολεμικὰς πράξεις, διότι ἔρθασεν εἰς Λάρισσαν πρέσβυς Ἐνετὸς ζητῶν εἰρήνην. Ἀλλ' ὁ φιλόδοξος καὶ παντοδύναμος Βεζύρης ἀπαντᾷ ὅτι ἡ Κανδία πιπτει ἐντὸς ὀλίγου· καὶ ταῦτα ἀπαντήσας, ἐξακολουθεῖ ἀδιακόπως τὰς ἐφόδους. Τότε οἱ κατεπτοημένοι τῆς Κανδίας ὑπέρμαχοι προτείνουσι κρυφίως μεγάλην ἀργυρίου ποσότητα. « Δὲν εἴμεθα ἔμποροι, ἀπήντησεν ὁ ἀγέρωχος Ἀχμέτης, χρήματα ἔχομεν ἀρκετὰ καὶ δὲν ἀνταλλάσσομεν τὴν Κανδίαν ἀντὶ οὐδεμιᾶς τιμῆς τοῦ κόσμου. » Τελευταῖον μετὰ τριετεῖς περίπου πεισματωδεστάτους ἀγῶνας συνεπλήρωσεν ὁ Ἀχμέτης τὴν κατάκτησιν, γενόμενος κύριος τοῦ μεγάλου ἐκείνου φρουρίου τῇ 21 Σεπτεμβρίου 1669. Τὸ ἔργον κατωρθώθη κυρίως διὰ τῆς ἐπιμονῆς καὶ τῆς δεξιότητος τοῦ Ὀθωμανοῦ στρατάρχου· ἀλλ' ἀνάγκη νὰ ὁμολογήσωμεν, ὅτι οὐκ ὀλίγον συνέπραξεν εἰς τὴν ἐπιτυχίαν καὶ ὁ Παναγιώτης Νικούσης. Οὕτω δὲ πολιτευόμενος ὁ ἀνὴρ ἐκεῖνος ἡ προέδωκεν ἄρά γε τὰ καθήκοντα αὐτοῦ ὡς Ἕλληνος, καὶ, ἵνα διατηρήσῃ τὴν παρὰ τῷ μεγάλῳ Βεζύρῃ εὔνοιαν, ἐλησμόνησεν ἄρά γε τὰς ἱερωτάτας τῶν ὀφειλῶν πρὸς τὴν πατρίδα αὐτοῦ καὶ τὸ γένος;

Τὸ ζήτημα εἶναι σπουδαιότατον· διότι δὲν πρόκειται μόνον περὶ τοῦ προσωπικοῦ χαρακτῆρος τοῦ Παναγιώτη Νικούση, ἀλλὰ περὶ τῆς ὅλης ἑλληνικῆς πολιτικῆς ἐπὶ τῆς Τουρκοκρατίας. Τῳόντι, τῆς πολιτικῆς ταύτης θεμελιώδης ἀρχὴ φαίνεται πάντοτε ὑπάρξασα, ὅτι τὸ συμφέρον τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους ἀπῄτει, ὥστε πᾶσαι αἱ ἑλληνικαὶ χῶραι νὰ διατελῶσι μᾶλλον ὑποτεταγμέναι ὑπὸ τὴν ὀθωμανικὴν κυριαρχίαν, ἢ ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν ἄλλων εὐρωπαϊκῶν ἐθνῶν. Ὁ δὲ λόγος ἦτον ἁπλούστατος· συνείδησις πάγκοινος καὶ ἀδιάσειστος τοῦ ἔθνους ἔλεγεν αὐτῷ ὅτι ἀδύνατος εἶναι ἡ ἐπ' ἄπειρον παράτασις τῆς ὀθωμανικῆς κυριαρχίας, ὅτι προσεχὴς κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον ἔσται ἡ παραλυσία καὶ ἡ πτῶσις τῆς βαρβάρου ταύτης δυναστείας, καὶ ὅτι τὸ συμφέρον τοῦ ἔθνους, τὸ μέγιστον αὐτοῦ συμφέρον ἦτο νὰ διατελῶσιν ἡνωμένα ὑπὸ τὸ κράτος τῆς προσκαίρου ἐκείνης καὶ ἑτοιμορρόπου ξενοκρατίας ἅπαντα αὐτοῦ τὰ τμήματα, ἵνα, ἡνωμένα πάλιν προκύψωσιν εἰς τὸ εἶναι μετὰ τὴν κατάλυσιν αὐτῆς. Τὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος, ὅσα ἤθελον μείνει ἢ ἤθελον περιέλθει ὑπὸ τὸ κράτος εὐρωπαϊκῆς τινος

κυριαρχίας, ἠδύναντο ἄρά γε νὰ ἐλπίσωσιν ἐπίσης εὐλόγως τὴν ἀνάκτησιν τῆς αὐτονομίας; Φανταεθῶμεν τῳόντι τὴν Κρήτην ἐξακολουθοῦσαν νὰ διατελῇ ὑπὸ τὴν ἐνετικὴν κυριαρχίαν μέχρι τέλους τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος· φανταεθῶμεν καὶ αὐτὴν τὴν Πελοπόννησον, ἥτις κατεκτήθη ὑπὸ τῶν Ἐνετῶν περὶ τὰ τέλη τῆς ἑπτακαιδεκάτης ἑκατονταετηρίδος· ὑποθέσωμεν ἐνὶ λόγῳ ὅτι ἤθελε συμβῇ εἰς διαφόρους ἑλληνικὰς χώρας ὅ,τι συνέβη εἰς τὰς Ἰονίους νήσους. Πᾶσαι αἱ χῶραι αὗται ἢ δὲν ἤθελον πιθανώτατα καταληφθῆ, ὡς καὶ αἱ Ἰόνιοι νῆσοι, ἀλλεπαλλήλως ὑπὸ διαφόρων εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς ἀρχῆς τῶν μεγάλων τῆς παρούσης ἑκατονταετηρίδος ἀγώνων, καὶ ἐπὶ τέλους ἐν τῇ ὥρᾳ τῆς εἰρήνης, εὑρεθεῖσαι οὕτω πῶς κατειλημμέναι, δὲν ἤθελον, Κύριος οἶδε πῶς, διανεμηθῆ μεταξὺ τῶν ἰσχυροτέρων ἐπικρατειῶν, καὶ δὲν ἤθελον ἴσως διατελεῖ σήμερον εἰς τὴν δεινὴν τὴν Ἑπτανήσου θέσιν; Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἡ εὐρωπαϊκὴ κυριαρχία ἦτον ἠπιωτέρα τῆς τουρκικῆς, ὅτι ὑπὸ τὸ κράτος τῆς πρώτης τὰ ἄτομα ἔπασχον ὀλιγώτερον ἢ ὑπὸ τὴν δυναστείαν τῆς δευτέρας· ἀλλὰ τὸ γενικὸν συμφέρον, τὸ συμφέρον τοῦ μέλλοντος τοῦ ἐθνικοῦ, ὑπεδείκνυεν, ἂν δὲν ἀπατώμεθα, καθὼς καὶ ἄχρι τοῦδε ὑποδεικνύει, προτιμοτέραν τὴν τουρκικὴν κυριαρχίαν πάσης εὐρωπαϊκῆς. Ὑπὸ τοιούτων δὲ διανοημάτων ἢ μᾶλλον προαισθημάτων ὁδηγούμενος καὶ ὁ Παναγιώτης Νικούσης, ἐπολιτεύθη ὅπως ἐπολιτεύθη κατὰ τὴν μεγάλην ἐκείνην καὶ κρίσιμον ἐποχὴν τῆς ἁλώσεως τῆς Κρήτης.

Τῳόντι ἅπαντες οἱ ἱστορικοί, μὴ ἐξαιρουμένου τοῦ ἐπισήμου ἱστοριογράφου τοῦ μωαμεθανικοῦ κράτους Ρεσίτη, συμφωνοῦσιν εἰς τοῦτο, ὅτι ὁ Παναγιώτης Νικούσης συνετέλεσε πολὺ εἰς τὴν ἅλωσιν τῆς Κανδίας, δι' ἧς συνεπληρώθη ἡ ὑποταγὴ τῆς Κρήτης εἰς τοὺς Ὀθωμανούς· ἂν καὶ μόνος ὁ Καντεμίρης ἐκτίθησι περὶ τούτου λεπτομερείας τινάς. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι ἡ ἔκθεσις τοῦ Καντεμίρη δὲν φαίνεται εἰς πολλὰ ἀξία πίστεως· ἐνίοτε μάλιστα, ἐν τῇ ἐπιθυμίᾳ τοῦ νὰ ἐξυμνήσῃ τὴν δεξιότητα τοῦ Παναγιώτη, καταντᾷ νὰ ἀποδίδῃ εἰς αὐτὸν πράξεις καὶ διαθέσεις ὅλως ἀτόπους· ἀλλ' ὅμως θέλομεν ἀναφέρει τὴν ἔκθεσιν ταύτην ἐνταῦθα, καθὸ παρέχουσαν τὸ μέτρον τῆς γενικῆς πεποιθήσεως, ἥτις ἐπεκράτει κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους περὶ τῆς μεγάλης δεξιότητος ἣν ἀνέπτυξεν εἰς τὴν περίστασιν ταύτην ὁ φίλος τοῦ Ἀχμὲτ Κιουπριλῆ. Ἐπιφυλαττόμεθα δὲ μετέπειτα νὰ βασανίσωμεν τὰ ὑπὸ τοῦ Καντεμίρη ῥηθέντα, καὶ, συνδυάζοντες αὐτὰ μεθ' ὅλων τῶν λοιπῶν τοῦ γεγονότος περιστάσεων, νὰ ἔλθωμεν εἰς συμπέρασμα ὅσον ἐνδέχεται ἀκριβὲς ἐπὶ τοῦ ζητήματος, μέχρι τίνος ὁ πρῶτος τοῦ κράτους διερμηνεὺς ἐχρησίμευσεν εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν βουλευμάτων τοῦ μεγάλου Βεζύρη.

Κατὰ τὸν Μολδαυὸν λοιπὸν ἱστορικὸν τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους, ὁ Σουλτάνος, προβλέπων τὰς δυσχερείας τῆς ἐπὶ τοσοῦτον παραταθείσης πολιορκίας ἐκείνης, εἶχε διακηρύξει εἰς τὸν στρατὸν, ὅτι ἐὰν ἡ πόλις δὲν κυριευθῇ, οὐδεὶς τῶν ἐπὶ τῇ ἁλώσει ἐκπεμφθέντων θέλει τολμήσει νὰ ἐμφανισθῇ ἐνώπιόν του. Ἀλλ' ἡ ἀπειλὴ αὕτη, ἀντὶ νὰ παραγάγῃ τὸ προσδοκώμενον ἀποτέλεσμα, ἤτοι νὰ ἐνθαρρύνῃ τὸν στρατὸν, μικροῦ ἐδέησε νὰ ἐπιφέρῃ τὴν καταστροφὴν τοῦ κράτους· διότι οἱ στρατιῶται ἤρχισαν ἀναφανδὸν μεμψιμοιροῦντες καὶ παραπονούμενοι, ὅτι δὲν ἔβλεπον τὸ τέλος τῶν ἀγώνων αὐτῶν· ὅτι μετὰ 29 μηνῶν ἀδιακόπους ἐργασίας οὐδεμία ἐγένετο λόγου ἀξία πρόοδος· ὅτι εἶχον ἀπαυδήσει καὶ δὲν ἠδύναντο πλέον νὰ ἀνθέξωσιν εἰς τὸ ψῦχος τοῦ χειμῶνος καὶ τοὺς καύσωνας τοῦ θέρους· εἰς δὲ ταῦτα ἀναμιγνύοντες καὶ τὸ προσωπικὸν αὐτῶν συμφέρον προσέθετον, ὅτι οὐδεὶς ὑπῆρχε λόγος ἵνα καταναλίσκωνται αἱ δυνάμεις ὁλοκλήρου τοῦ κράτους κατὰ τῆς ἀκαταγωνίστου ἐκείνης πόλεως, καὶ ὅτι εὔλογος ὑπῆρχεν ὑπόνοια ὅτι ἡ πολιορκία δὲν παρετείνετο εἰμὴ ἐπὶ τῷ σκοπῷ τοῦ νὰ καταστραφῇ τὸ σῶμα τῶν γενιτσάρων. Ἐντεῦθεν ὁ Βεζύρης εἶχε περιέλθει εἰς δεινὴν ἀμηχανίαν, μὴ τολμῶν νὰ ἐνδώσῃ εἰς τὰς ἀπαιτήσεις τῶν στρατιωτῶν, μηδὲ νὰ παραβῇ τὰς διαταγὰς τοῦ Σουλτάνου διαλύων τὴν πολιορκίαν. Ἵνα ὑποχρεώσῃ τὸν στρατὸν εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ καθήκοντος αὐτοῦ, ὁτὲ μὲν περιεποιεῖτο αὐτὸν, ὁτὲ δὲ ἐλευθέριος πρὸς αὐτὸν ἀνεδείκνυτο, καὶ ἄλλοτε μὲν ἠπείλει, ἄλλοτε δὲ πάλιν ὑπέσχετο· ἀλλὰ πρὸ πάντων μετεχειρίζετο, ἵνα κατευνάσῃ τοὺς στασιαστὰς, τὴν σπανίαν αὐτοῦ εὐγλωττίαν καὶ πειθὼ, καθ' ἣν οὐδένα τῶν ὁμογενῶν εἶχεν ἐνάμιλλον· ἐπὶ πᾶσι δὲ προσέθετο τὸ παράδειγμα εἰς τοὺς λόγους, καὶ ἠγωνίζετο νὰ ἀναζωπυρήσῃ τὴν ἀνδρείαν τῶν ἄλλων, αὐτὸς παρέχων τῆς ἀνδρείας τὰ μέγιστα δείγματα· ὥστε ἡ πολιορκία ἐξηκολούθει ἀδιακόπως, ὅτε ἐπῆλθεν αἴφνης ἡ ἀγγελία, ὅτι καταφθάνει μετ' ὀλίγον πρὸς ἐπικουρίαν τῶν πολιορκουμένων στόλος Γαλλικός. Ἡ ἀγγελία αὕτη κατέπληξε τὸν μέγαν Βεζύρην, διότι εἶχεν ἐλπίσει νὰ καταβάλῃ τὴν πόλιν διὰ τῆς πείνης καὶ τῆς των πολεμεφοδίων ἐλλείψεως· ἡ δὲ προσδοκωμένη ἄφιξις τῆς ἐπικουρίας κατέστρεφεν ἁπάσας αὐτοῦ τὰς ἐλπίδας καὶ εἰς δεινοὺς ἐνέβαλεν αὐτὸν φόβους, θεωροῦντα τὰ ἀνυπέρβλητα προσκόμματα ὅσα ἔμελλε νὰ συνεπαγάγῃ, καὶ ἰδίως τὸν κίνδυνον νέας γενιτσάρων στάσεως.

Μίαν δὲ τῶν ἡμερῶν καθ' ἣν, ὑποχωρήσας ἐν τῇ σκηνῇ αὐτοῦ ἐσκέπτετο περὶ τῶν τρόπων δι' ὧν ἠδύνατο νὰ ἐπαρκέσῃ εἰς τοὺς κινδύνους αὐτοὺς, καὶ ὑπὸ θλιβερῶν διανοημάτων κατεβιβρώσκετο, προσῆλθεν ὁ διερμηνεὺς Παναγιώτης καὶ, ἐπειδὴ διῆγεν οἰκεῖος πρὸς τὸν Βεζύρην, μετὰ τοὺς συνήθεις χαιρετισμοὺς, ἠρώτησε διατί ἦτον τοσοῦτον σύννους καὶ ἐφαίνετο τοσοῦτον καταβεβλημένος. Ὁ Βεζύρης ἐξήγησεν αὐτῷ δι' ὀλίγων τὰ τρέχοντα καὶ τότε, α παῦσε λυπούμενος, τὸν ἀπεκρίθη ὁ Παναγιώτης, καὶ δεῖξε εἰς τοὺς στρατιώτας πρόσωπον ἱλαρὸν καὶ ἀτάραχον· ψυχὴ γενναία δὲν πρέπει νὰ

ὑπενδίδῃ εἰς μελαγχολίαν· ἔχε πλείονα εἰς τὴν εἰμαρμένην πεποίθησιν. καὶ μὴν ἀπελπίζεσαι νὰ κυριεύσῃς τὴν Κανδίαν. Ὁ προεδρεύων εἰς τὰς πράξεις σου ἀστὴρ δὲν εἰμπορεῖ εἰμὴ νὰ ἐξακολουθήσῃ εὔνους πρὸς σὲ ἀναφαινόμενος, ἀρκεῖ μόνον νὰ μὴν ἀποκρούσῃς τὴν ἐπιῤῥοήν του, καὶ νὰ βοηθήσῃς τὴν τύχην διὰ τῆς συνέσεως. Ἄφες με νὰ πράξω τὰ δέοντα, καὶ μεῖνε ἥσυχος περὶ τῆς ἐκβάσεως τῆς πολιορκίας· σὲ ὑπόσχομαι νὰ ἔχῃς τὴν πόλιν ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν, ἐὰν μὲ ἐπιτρέψῃς νὰ ἐκτελέσω τὸν σκοπὸν τὸν ὁποῖον συνέλαβον καὶ δὲν διακοινώσῃς αὐτὸν εἰς κανένα. Ἰδοὺ τί σὲ προτείνω· οἱ πολιορκούμενοι εἶναι ἀδύνατον νὰ γνωρίζωσι τὴν ἐπερχομένην εἰς αὐτοὺς βοήθειαν, διότι ἡ πόλις εἶναι τοσοῦτον στενῶς ἀποκεκλεισμένη πανταχόθεν, ὥστε ψυχὴ γεννητὴ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ εἰσέλθῃ εἰς αὐτὴν ἐν ἀγνοίᾳ μας· σκοπεύω λοιπὸν νὰ μεταχειρισθῶ ὡς παγίδα τῶν πολεμίων αὐτὸ τοῦτο τὸ γεγονός, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἠδύναντο νὰ ἐλπίσωσι σωτηρίαν. Ἐπὶ τούτῳ θέλω προσκαλέσει τὸν γενικὸν διοικητὴν Μοροζίνην εἰς μυστικὴν συνέντευξιν, καὶ θέλω δώσει εἰς αὐτὸν νὰ ἐννοήσῃ ὅτι δὲν πρέπει νὰ ἔχῃ πολλὴν ἐμπιστοσύνην εἰς τὸν γαλλικὸν στόλον, διότι ἀπόκρυφόν τι βουλεύεται ἡ αὐλὴ τῆς Γαλλίας, ὅπερ δύναται ν' ἀποβῇ ἐπιβλαβέστερον εἰς τοὺς Ἐνετοὺς παντὸς ὅ,τι οἱ Τοῦρκοι ἤθελον πράξει εἰς αὐτούς. Ἡ ἰδιότης μου ὡς χριστιανοῦ δὲν δύναται εἰμὴ νὰ ἐλκύσῃ τὴν ἐμπιστοσύνην τοῦ γενικοῦ διοικητοῦ, ὥστε ἐλπίζω νὰ καταπείσω αὐτὸν νὰ παραδώσῃ τὴν πόλιν. »

Ὁ βεζύρης συναινεῖ εἰς τὴν πρότασιν τοῦ διερμηνέως καὶ ἀνατίθησιν εἰς τὴν ἀφοσίωσιν καὶ τὴν δεξιότητα αὐτοῦ τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ βουλεύματος. Ὁ Παναγιώτης εἶχε δοῦλόν τινα τῆς ἐμπιστοσύνης του, ὅστις ἔφερε τὸ ὄνομα *Μαξοὺδ*, ὄνομα ἀραβικὸν τὸ ὁποῖον σημαίνει *ἐπιθυμίαν*, διότι εἴθισται παρὰ τοῖς χριστιανοῖς, ὅσοι ὑπηρετοῦσι τὴν Ὀθωμανικὴν αὐλήν, νὰ δίδωσι τοιαῦτα ὀνόματα εἰς τοὺς δούλους των, ἵνα ἀπαλλάττωσιν αὐτοὺς τῶν ὑβριστικῶν ἐπιθέτων τοῦ *Γκιαοὺρ* καὶ *Κιαφὶρ*, ἅτινα οἱ Τοῦρκοι μεταχειρίζονται περὶ χριστιανῶν ὁμιλοῦντες. Ὁ Μαξοὺδ λοιπὸν αὐτὸς ἐπετράπη παρὰ τοῦ κυρίου του νὰ φέρῃ πρὸς τὸν διοικητὴν Μοροζίνην ἐπιστολήν, ἐν ᾗ ὁ Παναγιώτης, ἔνθερμον δεικνύων ὑπὲρ τῆς χριστιανικῆς πίστεως ζῆλον, ἐξέφραζε τὴν ἐπιθυμίαν νὰ ἔλθῃ μετὰ τῆς Α. Ἐξοχότητος εἰς συνδιάλεξιν, καθ' ἣν ἔμελλε νὰ διακοινώσῃ εἰς αὐτὴν σπουδαιότατα πράγματα. Ὁ Μοροζίνης, ἄνθρωπος ὢν συνετὸς καὶ περιεσκεμμένος, συνέλαβε κατ' ἀρχὰς δυσπιστίαν τινὰ καὶ ἐφοβήθη μήπως ἀπατηθῇ· διστάσας δὲ ἐπί τινα χρόνον περὶ τοῦ πρακτέου, διεκοίνωσεν ἔπειτα τὰ πάντα εἰς τοὺς Ἕλληνας καὶ εἰς τοὺς Ἐνετοὺς τῆς πόλεως, καὶ ἀπεφασίσθη νὰ ἔλθῃ εἰς συνέντευξιν μετὰ τοῦ Παναγιώτη καὶ νὰ ἀκούσῃ τί εἶχε νὰ τὸν εἴπῃ οὗτος· ὅθεν διὰ τοῦ αὐτοῦ ἀπεσταλμένου διεμηνύθη εἰς τὸν διερμηνέα ποῦ καὶ πότε ἠδύνατο νὰ γείνῃ ἡ συνδιάλεξις.

Τὴν ἐπιοῦσαν ὁ Παναγιώτης ἀπῆλθε νὰ περιπολήσῃ περὶ τοὺς σκοποὺς καὶ τὰς φρουράς, ὅπως ἔπραττε συνήθως ἐκ διαταγῆς τοῦ Βεζύρη, καὶ ἐπλησίασεν εἰς μίαν τῶν πυλῶν τῆς πόλεως ὅπου, κατὰ τὰ συντεθειμένα, προσῆλθε καὶ ὁ Μοροζίνης μετημφιεσμένος ἵνα μὴ δώσῃ ὑπόνοιάν τινα εἰς τὴν φρουράν. Ὁ Παναγιώτης ἅμα πλησιάσας πρὸς τὸν διοικητὴν ἐλάλησε πρὸς αὐτὸν ὡς ἑξῆς. «Μετὰ πολλῆς θλίψεως καὶ ἀγανακτήσεως βλέπω τὴν παρακμὴν τῶν χριστιανῶν, μάλιστα τῶν ὁμογενῶν μου χριστιανῶν, οἵτινες στενάζουσιν ὑπὸ τὸν τυραννικὸν ζυγὸν τῶν Τούρκων, ἐνῷ οἱ ἄπιστοι αὐτοὶ προάγονται καθ' ἑκάστην καὶ ἐνισχύονται, καὶ ἀπειλοῦσι τὸν κόσμον ὁλόκληρον, μηδὲν θέποντες ὅριον εἰς τὴν φιλοδοξίαν αὐτῶν. Εἶναι πρόδηλον ὅτι ὁ Θεὸς ἠθέλησε νὰ τιμωρήσῃ ἡμᾶς διὰ τὰς ἁμαρτίας μας καὶ τὰς τῶν πατέρων ἡμῶν ἁμαρτίας· ἀλλὰ κλίνοντες τὴν κεφαλὴν ἐνώπιον τῶν ἀνεξερευνήτων αὐτοῦ βουλευμάτων, ἐλπίζομεν ὅτι, ἀφοῦ ἐτιμώρησε τὰ τέκνα αὐτοῦ κατὰ τὸ αὐτῷ δοκοῦν, θέλει ἐπὶ τέλους στρέψει τὴν θείαν δίκην καὶ κατὰ τῶν ὀργάνων τῆς ὀργῆς του καὶ θέλει θεωρήσει ἡμᾶς ἀξίους πάλιν τῆς ἀγαθότητος αὐτοῦ. Ἐν τούτοις ἀνάγκη νὰ φέρωμεν ἐν εἰρήνῃ τὸ βάρος τῶν θλίψεών μας, καὶ νὰ οἰκονομῶμεν τὸν καιρὸν χωρὶς νὰ μεμψιμοιρῶμεν κατὰ τῆς θείας προνοίας.»

Ἐπαναλαμβάνομεν, ὅτι ἱστοροῦμεν ταῦτα πάντα κατὰ τὸν Καντεμίρην, ὅστις, ἐκτὸς τῶν ἄλλων ἀπιθάνων, ὡς θέλομεν ἰδεῖ κατωτέρω, πραγμάτων ὅσα περιέχει ἡ ἔκθεσίς του, ἐπιθυμῶν νὰ ἐγκωμιάσῃ τὴν δεξιότητα τοῦ Παναγιώτη, ἐξοκέλλει ἐν τῇ ὑπερβολῇ τοῦ ζήλου του προδήλως εἰς τὸ ἀτόπημα τοῦ ν' ἀποδίδῃ εἰς τὸν ἥρωα αὐτοῦ λόγους καὶ αἰσθήματα, ἅτινα, ἂν ἦσαν ἀληθῆ, ἤθελον ἐπισπάσει κατὰ τοῦ Παναγιώτη Νικούση τὴν εὔλογον κατηγορίαν τῆς μοχθηρίας καὶ ἀπιστίας. Εἰς ταύτην δὲ τὴν ἐπιφύλαξιν ἐπιστήσαντες αὖθις τὴν προσοχὴν τοῦ ἀναγνώστου, ἐξακολουθοῦμεν τὴν ἔκθεσιν τοῦ Καντεμίρη.

Μετὰ τὸ παθητικὸν ἐκεῖνο προοίμιον, δι' οὗ ὁ Παναγιώτης ἐνόμισε, λέγει ὁ Μολδαυὸς ἱστορικός, ὅτι ἐδελέασε τὸ πνεῦμα τοῦ Μοροζίνη, ὁ διερμηνεὺς συνεπλήρωσε τὴν ἀπάτην του ἀπαιτήσας παρ' αὐτοῦ τὴν ἔνορκον ὑπόσχεσιν, ὅτι εἰς οὐδένα θέλει διακοινώσει ὅσα θέλει τῷ εἴπει, προσποιούμενος ὅτι φοβεῖται μήπως αἰχμάλωτος, συλληφθεὶς τυχὸν ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ βασανισθεὶς ὑπ' αὐτῶν, ἀναγκασθῇ νὰ ὁμολογήσῃ τὸ ἀντικείμενον τῆς παρούσης συνεντεύξεως, καὶ ἀνατραπῇ οὕτως ὅλον τὸ σχέδιον, θυσιαζομένου μόνου τοῦ Παναγιώτη ἕνεκα τῆς ἀγαθῆς αὐτοῦ ὑπὲρ τῆς χριστιανωσύνης προαιρέσεως. Δόντος δὲ τοῦ Διοικητοῦ τὴν ἀπαιτηθεῖσαν ὑπόσχεσιν, ὁ Παναγιώτης ἐξηκολούθησε λέγων πρὸς αὐτὸν τάδε. «Μάθετε λοιπὸν ὅτι χθὲς μὲ ἐνεχείρισαν ἐπιστολὴν τοῦ ναυάρχου τοῦ Γαλλικοῦ στόλου, ἵνα τὴν ἐξηγήσω, καὶ ἰδοὺ τὸ περιεχόμενον αὐτῆς. Ἐκ διαταγῆς τοῦ χριστιανικωτάτου βασιλέως καὶ κυρίου μου, ἐκπλέω πρὸς τὴν

Κανδίαν μετὰ στόλου ἰσχυροῦ καὶ στρατοῦ· ἀλλ' ἐπειδὴ κοινὸς ὑπάρχει κίνδυνος τοῦ νὰ σᾶς πληροφορήσω ἐγγράφως περὶ τοῦ ἀληθοῦς σκοποῦ τῆς ἐκστρατείας ταύτης, διέταξα τὸν φέροντα τὴν παροῦσαν γραμματέα μου νὰ σᾶς διακοινώσῃ τὰ πάντα προφορικῶς. Εἰσαχθέντος δὲ τοῦ γραμματέως εἰς τὸ ἐνδότατον τῆς σκηνῆς τοῦ Βεζύρη, ὅπου ἄλλος τῶν λόγων του μάρτυς δὲν ὑπῆρχεν εἰμὴ ἐγὼ καὶ μόνος, ἐλάλησεν οὗτος ὡς ἑξῆς ἐν ὀνόματι τοῦ ναυάρχου. Ἐκ πείρας ἀποχρώντως ἐπείσθημεν ὅτι οἱ Ἐνετοὶ ὑπῆρξαν ἀείποτε θανάσιμοι τῆς Γαλλίας ἐχθροί· ὁσάκις πολέμιοι ἐνέβαλον εἰς τὸ βασίλειόν μας, οἱ Ἐνετοὶ ἐφάνησαν πάντοτε πρόθυμοι νὰ τοὺς βοηθήσωσι διὰ χρημάτων καὶ δι' ὅπλων· καὶ μολονότι αἱ μοχθηραὶ αὐτῶν συμβουλαὶ οὐδέποτε παρήγαγον ἅπαν τὸ παρ' αὐτῶν μελετώμενον κακόν, οὐδὲν ἧττον ἐπέχαιρον οὗτοι εἰς τὰς δυσκολίας τὰς ὁποίας μᾶς ἐπροξένουν. Ἀφ' ἑτέρου, ὁσάκις συνέπεσε νὰ κινδυνεύσωσιν αὐτοί, δὲν ὑπάρχει πονηρία ἣν δὲν μετεχειρίσθησαν, ἵνα μᾶς καταπείσωσι νὰ τοὺς βοηθήσωμεν, νομίζοντες ὅτι θέλουσι μᾶς ἀπατήσει διὰ ματαίων διαβεβαιώσεων φιλίας ψευδοῦς. Τοιουτοτρόπως καὶ σήμερον, τὸν ἔσχατον κινδυνεύοντες κίνδυνον ἀπὸ τῶν ὀθωμανικῶν ὅπλων, ἔπεμψαν τοὺς πρέσβεις αὐτῶν πρὸς τὸν βασιλέα μας, ἀφοῦ ἐπεζήτησαν καὶ τὴν τοῦ Πάππα ὑπὲρ αὐτῶν μεσολάβησιν, καὶ, διὰ νὰ ἀποτρέψωσι τὸ ἐπικρεμάμενον εἰς αὐτοὺς δεινὸν καὶ νὰ μᾶς προτρέψωσιν εἰς τὸ νὰ τοὺς βοηθήσωμεν, προέτειναν τὰς ἀκολούθους συμφωνίας· 1) ὅτι ἂν κατορθωθῇ μόνον νὰ διαλύσωσιν οἱ Τοῦρκοι τὴν πολιορκίαν τῆς Κανδίας, ἡ πόλις αὕτη θέλει παραδοθῇ εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ βασιλέως μας, διότι προτιμῶσι νὰ ἀνήκῃ εἰς αὐτὸν μᾶλλον ἢ εἰς τοὺς ἀπίστους· 2) ὅτι ἂν διὰ κοινῶν ἀγώνων κατορθωθῇ νὰ ἐξωσθῶσιν ἐντελῶς ἀπὸ τῆς νήσου Κρήτης, ἡ νῆσος αὕτη θέλει ἐξ ἡμισείας διανεμηθῇ μεταξὺ τῶν Ἐνετῶν καὶ τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας, ὅστις θέλει πρὸς τοῖς ἄλλοις λάβει καὶ τὴν πρωτεύουσαν. Ὁ μονάρχης μας ἀπεδέχθη κατὰ τὸ φαινόμενον τὴν συνθήκην ταύτην· ἀλλὰ σταθμίσας κατὰ τὸ δίκαιον τὰς ὑποχρεώσεις αὐτοῦ πρὸς τὴν ὀθωμανικὴν αὐλήν, ἧς ἡ ἀμοιβαία φιλία ἐρείδεται ἐπὶ ἀκραδάντων βάσεων, καὶ πρὸς τούτοις θεωρήσας εὔλογον νὰ ὠφεληθῇ ἀπὸ τὴν παροῦσαν περίστασιν ἵνα τιμωρήσῃ τὸ δόλιον ἅμα καὶ ἄστατον ἐκεῖνο ἔθνος, παρεσκεύασε στόλον ἵνα ἔλθῃ κατὰ τὸ φαινόμενον εἰς βοήθειαν τῆς Κανδίας· ἐνταυτῷ ὅμως διέταξε τὸν ναύαρχον, ἅμα γενόμενος κύριος τοῦ λιμένος, νὰ παραδώσῃ τὴν πόλιν εἰς τὸν μέγαν Βεζύρην καὶ νὰ πέμψῃ ὅλους τοὺς Ἐνετοὺς ὡς αἰχμαλώτους εἰς τὴν Γαλλίαν. Διότι ὁ βασιλεύς, ἀρκούμενος εἰς τὸ μέγα καὶ ἀκμαῖον αὐτοῦ βασίλειον, δὲν ζητεῖ ν' ἀποκτήσῃ καὶ ἄλλας πόῤῥω κειμένας χώρας, τῶν ὁποίων ἡ κατοχὴ δὲν ἤθελεν ἔχει ἄλλο ἀποτέλεσμα εἰμὴ νὰ κινήσῃ ἐχθροὺς κατ' αὐτοῦ. Μὴν ἀνησυχεῖ λοιπὸν ὁ Βεζύρης διὰ τὴν ἄφιξιν τοῦ στόλου μας· ὁ ναύαρχος γενόμενος ἅπαξ δεκτὸς εἰς τὴν πόλιν, ὅπερ ἐλπίζει νὰ ἐπιτύχῃ ἅμα ἐμφανισθεὶς ἐνώπιον τοῦ λιμένος, θέλει ἀποκαλύψει τὸν σκοπὸν δι' ὃν ἔρχεται καὶ θέλει ἐπιδείξει τὰς διαταγὰς τοῦ βασιλέως ὑπογεγραμμένας ἰδιοχείρως παρ' αὐτοῦ καὶ ὑπὸ τῆς σφραγῖδος αὐτοῦ κεκυρωμένας. Ταῦτα εἶπεν ὁ γραμματεύς.»

(Ἕπεται τὸ τέλος.)

Η ΝΗΣΟΣ ΑΝΔΡΟΣ

καὶ οἱ ἐν αὐτῇ Δυνάσται (1207—1566).

(Συνέχ. Ἴδε φυλλάδ. 244 καὶ 245.)

—ooo—

II. Πέτρος Ζένος δοὺξ τῆς Ἄνδρου.

1384—1427.

Ἤδη κατὰ τὴν ἐπὶ τοῦ θρόνου ἀνάβασίν του ὁ Φραγκίσκος Κρίσπος εἶχεν ἀπευθύνει τὰς προσπαθείας του ἵνα κερδίσῃ διὰ τὰ σχέδιά του τὸν τότε Βάϊλον τῆς Εὐρίπου (1381—1383) Ἀνδρέαν Ζένον, υἱὸν τοῦ Μάρκου, τοῦ ἐκ τῆς συνοικίας Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, διότι ἐγνώριζε κάλλιστα τὴν ἐπιῤῥοὴν τὴν ὁποίαν ἤσκει οὗτος ὡς ἐκ τοῦ ἀξιώματός του ἐν Ἑλλάδι. Προέτεινε δὲ αὐτῷ συνοικέσιον μεταξὺ τῆς θυγατρός του Πετρωνίλλας Κρίσπης καὶ τοῦ υἱοῦ ἐκείνου Πέτρου, ὅστις ἦτο ἤδη ἐνῆλιξ, καὶ μάλιστα κατὰ τὸ 1378 εἶχε λάβει τὴν θέσιν του ἐντὸς τῆς μεγάλης Βουλῆς. Ἀλλὰ διὰ ν' ἀποφύγῃ δυσαρεσκείας, ὁμοίας ἐκείνων αἵτινες ἔτυχόν ποτε εἰς τὸν προκάτοχόν του Βαρθολομαῖον Κυῖρίνην, συνεφωνήθη τὸ συνοικέσιον ἔπειτα, κατὰ τὸ 1384, ἀφ' οὗ πρῶτον παρέδωκε τὸ ἀξίωμά του ὁ Ἀνδρέας Ζένος εἰς χεῖρας τοῦ προσωρινοῦ του διαδόχου Μαρίνου Στορλάδου (1383—1384). Τὴν 20 Μαρτίου τοῦ ἰδίου ἔτους ὑπέσχετο ὁ δοὺξ Φραγκίσκος ἐν τῷ ἐπὶ τούτῳ συμβολαίῳ νὰ δώσῃ εἰς τὸν Πέτρον Ἀνδρέαν Ζένον τὴν θυγατέρα του Πετρωνίλλαν εἰς σύζυγον, καὶ εἰς προῖκα τὰς νήσους Ἄνδρον καὶ Σύρον, μετὰ τῶν δικαιωμάτων καὶ εἰσοδημάτων αὐτῶν κατὰ τοὺς νόμους τῆς Ῥωμανίας, καὶ νὰ ἐγκαταστήσῃ αὐτὸν εἰς τὴν κτῆσίν των· ἐὰν δὲ τοῦτο δὲν ἤθελε λάβει χώραν εἰρηνικῶς, ὅτι ἦτο ἕτοιμος νὰ δώσῃ αὐτῷ τὴν νῆσον Νάξον μετὰ τῶν ἐν αὐτῇ πύργων καὶ εἰσοδημάτων, καὶ νὰ ἀνυψώσῃ αὐτὸν εἰς κυριάρχην πασῶν τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου Πελάγους διὰ 15 ὁλόκληρα ἔτη, ἐπιφυλάττων ἑαυτῷ μόνας τὴν Μῆλον καὶ Θήραν· ἐὰν δὲ ἐκεῖνος μετὰ 5 ἔτη ἤθελε παραιτηθῇ ἀπὸ τῆς κατοχῆς αὐτῶν, τότε ὅτι ἤθελον πληρωθῇ αὐτῷ 5,000 δουκάτα ὡς ἀποζημίωσις. Αἱ τοσοῦτον εὐνοϊκαὶ αὐταὶ προτάσεις προσείλκυσαν τὸν Ζένον· ἄνευ κόπου κατώρθωσεν ὁ δοὺξ νὰ ἐκβάλῃ τὴν Μαρίαν Σανούδην ἀπὸ τὴν κτῆσιν τῆς Ἄνδρου, ὁ δὲ Πέτρος Ζένος τὴν ἀντικατέστησε πάραυτα ὡς δυνάστης τῆς νήσου, καὶ ἐπεκυρώθη παρὰ τοῦ Κρίσπου τὴν 29

Ἰανουαρίου 1385, ὅστις ἐπεζέτεινε τὰς προνομίας τοῦ Ζένου ἔτι περαιτέρω τὴν 2 Φεβρουαρίου, δώσας αὐτῷ καὶ 7,000 δουκάτα προῖκα ἐκ τῶν χωρίων τῆς νήσου, ἀφ' οὗ οὗτος ἐξετέλεσε πλέον τὸν γάμον του μετὰ τῆς εἰς παιδικὴν ἔτι ἡλικίαν εὑρισκομένης Πετρωνίλλας. Ὁ Ζένος ὑπεχρεοῦτο ἐξ ἑτέρου νὰ στέλλῃ κατ' ἔτος κούτας εἰς τὸ πλήρωμα τῶν δουκικῶν κατέργων, καθὼς καὶ νὰ ἀποδώσῃ τὴν νῆσον μετὰ τρία ἔτη, ἐὰν ἤθελε προσκληθῇ ἐπὶ τούτῳ παρὰ τοῦ Κρίσπου, ἐπὶ πληρωμῇ 5,000 δουκάτων· ἐὰν δὲ ἀπέθνησκεν αὐτὸς ἐντὸς τῆς προθεσμίας ταύτης, νὰ λαμβάνῃ ἡ Πετρωνίλλα Κρίσπη ἀπὸ τῶν ἐν Βενετίᾳ ὑποστατικῶν του 3,000 δουκάτα· ἐὰν δὲ ἤθελεν ἀποθάνῃ ἐκείνη πρότερον, νὰ μένῃ ὁ δοῦξ χρεώστης 300 δουκάτων εἰς αὐτόν. Ὑπὸ τοιούτους ὅρους καὶ μὲ τὴν κατὰ παρένθεσιν ὁμολογίαν, ὅτι ὁ Ζένος θέλει πληρώσει 3,000 δουκάτα εἰς ἐτησίας δόσεις ἀνὰ 400 πρὸς ὑπανδρείαν ἑτέρας τοῦ Κρίσπου θυγατρός, ἔδωκεν ὁ Φραγκίσκος Κρῖσπος μετὰ τῆς συζύγου του Φιωρέντζας Σανούδης, κατὰ συμβουλὴν καὶ κατ' ἔγκρισιν τῶν περὶ αὐτοῦ βαρώνων, εἰς τὸν Πέτρον Ζένον καὶ τὴν σύζυγόν του τὴν νῆσον Ἄνδρον ὡς δουκικὸν τιμάριον, προηγηθείσης τῆς ἐπὶ τούτῳ τιμαριωτικῆς ὁρκομωσίας. Ὁ νέος τῆς νήσου δυνάστης ὡμολόγησε περαιτέρω, ὅτι θέλει εἶσθαι ὑπήκοος καὶ ἐν τῷ μέλλοντι τοῦ υἱοῦ καὶ ἐπιδόξου διαδόχου τοῦ ἐπικυριάρχου του, Ἰακώβου Κρίσπου· ὁ ἱππότης Ἰανούλης Β' Δὲ Κορώνια, δυνάστης τῆς Σίφνου, καὶ Ἰάκωβος Γριμάνης, ἰδιοκτήτης τῆς Ἀστυπαλαίας καὶ τῆς ἡμισείας νήσου Ἀμοργοῦ, ὑπέγραψαν ὡς μάρτυρες τὸ ἐπὶ τῇ τιμαριωτικῇ ταύτῃ κληρουχίᾳ πρωτόκολλον. Ἡ παρὰ νόμον αὐτὴ πρᾶξις ἔκαμε νὰ ἀγανακτήσῃ ἡ Μαρία Σανούδη, ἥτις διὰ μιᾶς εἶδεν ἑαυτὴν ἀποβληθεῖσαν τῆς ἰδιοκτησίας της· διότι ὀλίγας ἡμέρας μετέπειτα ὁ Φραγκίσκος, ἐν ὀνόματι τῆς συζύγου του, παρέδωκεν εἰς τὸν γαμβρόν του ἐπισήμως τὴν πραγματικὴν ἰδιοκτησίαν τῆς Ἄνδρου ἐν τῇ αἰθούσῃ τοῦ Κάτω Κάστρου τῆς νήσου, εἰς τὴν ὁποίαν τελετὴν παρευρέθησαν ἐκτὸς ἄλλων τιμαριωτῶν καὶ τῶν ἐν ἀξιώμασιν ἐκκλησιαστικῶν, καὶ ὁ ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν Ἀντώνιος Δὲ Γενεβρέδα, τοῦ πάπα γενικὸς τοποτηρητὴς παρὰ τῇ πατριαρχίᾳ Κωνσταντινουπόλεως, καὶ ἐκ τῶν ἐπισκόπων ὁ Ἄνδρου Βενέδικτος, καὶ Φίλιππος ὁ τῆς Κῶ. Ἐκ τῶν ἄλλων βαρώνων τῆς νησιωτικῆς ἡγεμονίας μόνος ὁ δυνάστης τῆς Κύθνου Ἰανούλης Δὲῖ Γοτζαδίνι (*), ἐκ τινος καὶ σήμερον ἀκόμη ἀμαζούσης οἰκογενείας τῆς Βονωνίας, ἔμεινε πιστὸς εἰς τὴν ἐκδιωχθεῖσαν δυνάστιν· τοῦτον ἔστειλεν ἐκείνη πρὸς τὸν ἄρπαγα τοῦ κτήματός της, ἀλλ' αἱ προπάθειαί της ἔμειναν ἀτελεσφόρητοι· ὁ Φραγκίσκος ἐξερράσθη » ὅτι ἦτο ἕτοιμος νὰ τηρῇ ὡς θυγατέρα του » τὴν Μαρίαν Σανούδην, καὶ ὅτι ἀκόμη ἀσμένως ἤθελε τῇ ἐπιστρέψει καὶ τὴν νῆσον Ἄνδρον ἐὰν ἦτο εἰς τὴν ἐξουσίαν του· ἀλλ' ἐπειδὴ ἤδη ὁ Ζένος ἔλαβε κατοχὴν τῆς νήσου, ὅτι τοῦτο κατὰ δυστυχίαν δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ πραγματοποιηθῇ. Μὲ τοιαύτην ἀπόκρισιν ἐπέστρεψεν ὁ Ἰανούλης εἰς Εὔβοιαν. Εἰς τὴν Μαρίαν δὲν ἔμενε λοιπὸν ἄλλο μέσον παρὰ νὰ ἀποταθῇ δι' ἀγωγῆς κατὰ τοῦ δουκὸς εἰς τὴν βενετικὴν δημοκρατίαν, ὥστε καὶ διὰ νὰ κάμῃ τοιαύτην ἀγωγὴν ἐδόθησαν κατάλληλοι ὁδηγίαι εἰς τὸν Φιλιππον Σανοῦδον. Ὁ Πέτρος Ζένος εὑρίσκετο τότε ὡσαύτως εἰς Βενετίαν, ὅτε ὁ Φίλιππος παρουσίασε τὴν ἀγωγήν του, ἀλλ' ἡτοιμάζετο ν' ἀναχωρήσῃ εἰς τὴν Κύπρον. Ἡ Γερουσία διέταξεν εὐθὺς τὴν 14 Μαΐου 1385, ἐπὶ προστίμῳ 1,000 δουκάτων, νὰ μὴ ἀφήσῃ τὴν πόλιν, ἔδωκε δὲ αὐτῷ πάλιν τὴν ἄδειαν τὴν 17 Ἰουλίου νὰ ἀναχωρήσῃ εὐθὺς μετὰ τὴν ἐνώπιον τῶν ἐπὶ τούτῳ ἀνακριτῶν (Uffiziali del catavere) γενομένην ἐξέτασιν. Συγχρόνως ἔγραψαν πρὸς τὸν Κρῖσπον ἵνα ἀποδώσῃ τὴν νῆσον εἰς τὴν Μαρίαν, ἐπειδὴ δὲ δεν ἐδόθη καμμία ἀπάντησις, ἀπέτειναν τὴν 22 Μαΐου 1385 γράμμα πρὸς αὐτὸν διὰ τοῦ ὁποίου ἐδηλοῦτο, ὅτι ἡ δημοκρατία δὲν ἤθελεν ἐγκαταλείψει τὴν ὑπήκοόν της, ἀλλὰ μάλιστα ὅτι ἤθελε τὴν βοηθήσει μὲ πάντα τρόπον πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ δικαίου της· ἐπειδὴ δὲ καὶ τοῦτο δὲν ἐτελεσφόρησεν, ἐξεδόθη τὴν 19 Νοεμβρίου 1386 ἡ κατὰ τοῦ Ζενου ἀπόφασις, διαλαμβάνουσα, ὅτι ἐν περιπτώσει καθ' ἣν ὁ Πέτρος Ζένος ἐντὸς ἑνὸς ἔτους καὶ δύω μηνῶν δὲν ἤθελον ἀφήσει τὴν Ἄνδρον, καὶ δὲν ἤθελε παραδώσει αὐτὴν τῇ Μαρίᾳ, νὰ καταδικασθῇ εἰς πρόστιμον 1,000 δουκάτων καὶ εἰρκτὴν ἑνὸς ἔτους. Τὴν 8 Ἰανουαρίου 1387 διεκοινώθη τῷ Ζένῳ ἡ ἀπόφασις, ἀλλὰ πρὸ τῆς ἐκτελέσεως ἀπέστειλεν ὁ Φραγκῖσκος Κρῖσπος τὸν ἐπίσκοπον Θήρας καὶ τὸν πιστόν του Καταλάνον Δὸν Γυλιὲμ Σαμοῦλαν εἰς Εὔριπον πρὸς τὸν Βάϊλον Φαντῖνον Γεώργιον (1384—1386) ἵνα παραστήσωσι τὰ δικαιωματά του ἐπὶ τῆς Ἄνδρου, καὶ ὅτι ἦτο ἕτοιμος διὰ τὴν εὔνοιαν ἧς ἀπέλαυε παρ' αὐτῷ ἡ Μαρία, καὶ δι' ἀγάπην τῆς Βενετίας νὰ ἔλθῃ εἰς συμβιβασμόν. Ὡς ἀποζημίωσιν διὰ τὴν Ἄνδρον ἥτις ἔμεινεν εἰς τὸν Πέτρον Ζένον παρεχώρησεν αὐτῇ ὁ Φραγκῖσκος Κρῖσπος τὴν 3 Ὀκτωβρίου 1389 τὴν νῆσον Πάρον, μὲ τὴν ὁποίαν ἀλλαγὴν ἐφαίνετο ὅτι ἡ διαφορὰ πρὸς ὥραν διελύθη. Ἀλλ' εἰς ταύτην τὴν νέαν κληρουχίαν ἐπετέθη καὶ ὅρος, νὰ λάβῃ ἡ Μαρία τὸν Γάσπαρον Δὲ Σομμαρίπα εἰς σύζυγον, καὶ οὕτω νὰ περισταλῇ ὁ τῆς εὐγενείας της τίτλος. Ὁ Κρῖσπος ἤλπιζεν ἀπὸ τὸν Σομμαρίπαν ὅτι χρεωστῶν αὐτῷ τὴν προαγωγήν του, ἤθελε γενεῖ αὐτῷ ὠφέλιμος εἰς πάντα τὰ μέλλοντα πολιτικὰ σχέδιά του. . . . . Τόσον εἶνε βέβαιον, ὅτι ὁ Γάσπαρος συνεζεύχθη μετὰ τῆς Μαρίας Σανούδης τῆς τότε δυνάστιδος Πάρου· ἀλλ' ἀμφότεροι, ὅ τε Φραγκῖσκος Κρῖσπος καὶ ὁ νῦν τῆς Ἄνδρου δυνάστης Πέτρος Ζένος, νομίζοντες ὅτι ἤθελον εὑρεῖ εἰς τὸν Γάσπαρον Δὲ Σομμαρίπαν εὐπειθῆ ὑπηρέτην, ἡπατήθησαν καθ' ὁλοκληρίαν· μόλις συνυπεγράφη τὴν 11 Φεβρουαρίου 1390 ἐν Εὐρίπῳ ἐνώπιον τοῦ συμβολαιογράφου Χριστοφόρου Δέντε ἡ περὶ γάμου σύμβασις, καὶ ὁ Γάσπαρος ἤρχισεν ἐν Βενετίᾳ νὰ κινῇ ἀγωγὴν κατὰ τοῦ Ζένου. Ἡ δημοκρατία ἀπεταθη ὡς τὸ εἰκὸς εἰς τὸν δοῦκα Φραγκῖσκον κατ' εὐθεῖαν, μετὰ τοῦ ὁποίου ἀπό τινος καιροῦ διέμενεν εἰς φιλικὰς σχέσεις, μόλον ὅτι ἡ Γερουσία τὴν 7 Σεπτεμβρίου 1391 τὸν εἶχεν ἀποτρέψει ἀπὸ τοῦ νὰ ἐξοπλίσῃ πλοῖα κατὰ τῶν σαρακηνῶν πειρατῶν. Εἰς τὰ παράπονα τῆς δημοκρατίας ἀπήντησεν οὗτος, ὅτι ἐν Βενετίᾳ δὲν εἶναι ἀκόμη καλὰ πληροφορημένοι περὶ τῶν πραγμάτων τοῦ Αἰγαίου Πελάγους, καὶ ἐζήτει τὴν ἄδειαν ἵνα ἐπιτρέψωσιν αὐτῷ νὰ ἔλθῃ αὐτοπροσώπως ἐκεῖ ὅπως δικαιολογηθῇ. Τὴν 30 Ἰανουαρίου 1392 τῷ ἐδόθη διαβατήριον ἰσχύον ἐπὶ ἓν ἔτος, καὶ ἐπειδὴ ἕως τότε διὰ διαφόρους αἰτίας δὲν ἠδυνήθη νὰ ἔλθῃ, ἐγένετο τὴν 11 Δεκεμβρίου 1393 παράτασις τῆς εἰς δεύτερον δοθείσης καὶ τὸν Ἰανουάριον 1394 ληγούσης νέας προθεσμίας, μέχρι τοῦ Μαΐου τοῦ ἰδίου ἔτους. Ἐν τῷ μεταξὺ ἔλαβε χώραν συμβιβασμὸς μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ Σομμαρίπα· ὁ Κρῖσπος αὐτὸς ἐλθὼν εἰς Βενετίαν ἐξηγήθη, ὅτι αἱ κτήσεις του ἐν τῷ Αἰγαίῳ Πελάγει, καθὼς καὶ αἱ τῶν Βενετῶν καὶ Γενουηνσίων εὑρίσκοντο εἰς θλιβερὰν κατάστασιν ἐξ αἰτίας τῶν τουρκικῶν ἐπιδρομῶν· ὅθεν ἐπέτρεψαν αὐτῷ τὴν 22 Φεβρουαρίου 1394 νὰ διατηρῇ δι' ἀσφάλειαν τῆς νήσου του ἓν κάτεργον.

Ἐν τούτοις ἤρχισεν ὁ Πέτρος Ζένος, δυνάστης τῆς Ἄνδρου, νὰ ἀναπτύσσῃ ὅλως ἀσυνήθη ἕως τότε δραστηριότητα εἰς τὰ ἑλληνικὰ πράγματα. Προικισμένος μὲ ἐξαιρέτους διπλωματικὰς ἀρετάς, ὑπηρέτησε τὴν πατρίδα του ἀπὸ ταύτης τῆς ἐποχῆς εἰς πάσας τὰς ἐπὶ τῆς φραγκικῆς, βυζαντινῆς καὶ μωαμεθανικῆς Ἀνατολῆς ἀναγομένας ὑποθέσεις, διεξήγαγε πολυπληθεῖς δυσκόλους πρεσβείας, καὶ ἐγγώριζε νὰ κερδίζῃ τὴν ὑπόληψιν τῶν ἰδικῶν του καὶ τῶν ξένων. Τοῦτο ἐφάνη κατὰ πρῶτον, ὅτε ἡ Βενετία τὴν 27 Μαΐου 1394 συνωμολόγησε συνθήκην μετὰ τοῦ Δεσπότου τῆς Πελοποννήσου Θεοδώρου Παλαιολόγου, διὰ τῆς ὁποίας οὗτος παρεχώρει τῇ δημοκρατίᾳ τὴν ἁρπαγεῖσαν κυριαρχίαν τοῦ Ἄργους. Ὁ Ζένος ἦλθεν ἐξ ἰδίας προθέσεως κατὰ πρῶτον εἰς Ναυπλίαν πρὸς τὸν ἐκεῖ ἁρμοστὴν Νικόλαον Βιτούρην (1393—1395) ἵνα συμβουλευθῇ μετ' αὐτοῦ περὶ τῆς ὑποθέσεως τῆς Ναυπλίας, καθὼς καὶ περὶ τοῦ σχεδίου ἵνα τειχίσωσι τὸν Ἰσθμὸν τῆς Κορίνθου, τὸ λεγόμενον *Ἑξαμίλιον*· ἐκεῖθεν ἐπορεύθη εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Θεοδώρου, ὅστις καὶ αὐτὸς ηὐδόκει τὸ ἐπιχείρημα, καὶ ἔπεισεν αὐτὸν νὰ διομολογήσῃ συνθήκην μετὰ τῆς Βενετίας, καὶ μετέβη ἔπειτα καὶ ὁ ἴδιος ἐκεῖ. Τὴν 25 Αὐγούστου 1394 συνήνεσεν ἡ Γερουσία εἰς τὸ διάγραμμα τοῦ νέου τειχίσματος, ἀλλὰ συνεβούλευε πρὸ πάντων νὰ ἐπιτευχθῇ ἕνωσις μεταξὺ τοῦ Δεσπότου καὶ Πέτρου Δὲ Σὰν Σουπεράνω, τοποτηρητοῦ τῆς ἐν Ἀχαΐᾳ λεγεῶνος τῆς Ναυάρας· ἐπειδὴ δὲ καὶ διὰ τοῦτο ἀκόμη ὑπῆρχον καλαὶ ἐλπίδες, ἐπεδοκιμάσθη τὸ σχέδιον καθ' ὁλοκληρίαν. Ἡ Γερουσία ὥρισε τότε, ὅτι ὁ Πέτρος Ζένος ἠδύνατο νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Μῆλον πρὸς τὸν Κρῖσπον. Τὴν 28 Αὐγούστου συνωμολόγησε λοιπὸν ὁ Μανουὴλ Φραγκόπουλος, πρέσβυς τοῦ Παλαιολόγου, ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ Πέτρου Ἀνδρέα Ζένου συνθήκην μετὰ τῆς Βενετίας, κατὰ συνέπειαν τῆς ὁποίας ἀπεδίδοντο εἰς τὸν Παλαιολόγον τὰ Μέγαρα, καὶ ἐπεκυροῦτο ἡ παραχώρησις τοῦ Ἄργους. Τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν ἐδόθη ἡ ἄδεια εἰς τὸν Ζένον νὰ ἐπιστρέψῃ μὲ τὰ κάτεργα τῆς Μεθώνης καὶ Κορώνης εἰς τὸ Αἰγαῖον πέλαγος. Ἔμεινε λοιπὸν τότε καιρόν τινα ἐπὶ τῆς νήσου του· ὁ θάνατος τοῦ πενθεροῦ του Φραγκίσκου Κρίσπου, ὅστις ἔλαβε χώραν κατὰ τὸ 1397, τὸν ἔθλιψε σφόδρα. διέμεινε δὲ ἐν πίστει καὶ ἀφοσιώσει πρὸς τὸν πρεσβύτερον τούτου υἱὸν καὶ διάδοχον Ἰάκωβον τὸν Α', τὸν ἐπικαλούμενον *Εἰρηνικὸν* (1397—1418), εἰς τὸν ὁποῖον ἤδη ἀπὸ τοῦ καιροῦ τῆς κληρουχίας του ἐπὶ τῆς Ἄνδρου εἶχε δώσει τὸν ὅρκον τῆς πίστεως. Ὀλίγον πρὸ αὐτοῦ εἶχεν ἀποθάνει καὶ Βενέδικτος ὁ τότε τῆς νήσου ἐπίσκοπος, καὶ τὴν 14 Ἰουλίου 1396 ὑψώθη Ἰάκωβος Δε Οὔρβε, αὐγουστινιανὸς μοναχὸς ἐπὶ τοῦ χηρεύοντος ποιμεναρχικοῦ θρόνου, τὸν ὁποῖον κατεῖχε μέχρι τοῦ ἔτους 1405. Ἐσφαλμένως ὀνομάζει τοῦτον ὁ Buchon (Nouvel. Recherch. Tom. II. p. 237) ἤδη κατὰ τὸ ἔτος 1394 ἀπεσταλμένον τοῦ καρδιναλίου Ἀγγέλου Ἀκκαϊώλη πρὸς τὸν Δεσπότην Θεόδωρον περὶ τῆς ὑποθέσεως τῆς Ναυπλίας· διότι, ὡς ἐξάγεται ἐξ αὐθεντικῶν πηγῶν, ἡ σύγχυσις προῆλθεν ἐκ τῆς ταυτότητος τοῦ ὀνόματος, καὶ ὁ τοῦ Ἀκκαϊώλη πληρεξούσιος ἦτο ὁ ἐπίσκοπος Ἄργους Ἰάκωβος.

Ὀλίγα ἔτη παρῆλθον ἐν ἡσυχίᾳ, μέχρις ὅτου ἡ παλαιὰ, ἕως τότε ἐκκρεμὴς ὑπόθεσις, μεταξὺ τοῦ νέου δουκὸς Ἰακώβου Κρίσπου καὶ τῆς Πετρωνίλλας Τόκκω, χήρας τοῦ Νικολὼ Δάλλε Κάρκερι καὶ συζύγου τοῦ Νικολὼ Βενιὲρ, ἀνεφλέχθη ἐκ νέου. Αὕτη διέτριβεν ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐν Εὐβοίᾳ, ὅπου εἶχε τὰ κτήματά της, χωρὶς νὰ λάβῃ ποτὲ τὴν αὐτῇ ἀνήκουσαν ὡς χήρᾳ τοῦ Κάρκερι ἐπὶ χηρείᾳ σύνταξιν· ὁ σύζυγός της εἶχε δώσει ἀναφορὰν εὐθὺς μετὰ τὸν κατὰ τὸ 1400 λαβόντα χώραν θάνατον τοῦ πατρός του δόγου Ἀντωνίου, περὶ ἀναγνωρίσεως τῆς συζύγου του ὡς ὑπηκόου τῆς Βενετίας· ἡ Γερουσία ὅμως ἀπέρριψε τὴν 9 Μαΐου 1401 τὴν ἐπὶ τούτῳ αἴτησιν. Τότε ἐκοινοποίησεν ἡ Πετρωνίλλα εἰς τὴν Βενετίαν, ὅτι αὐτὴ εἶχεν ἐλθεῖ μετὰ τοῦ Φραγκίσκου Κρίσπου εἰς συμβιβασμόν, δυνάμει τοῦ ὁποίου, ἐπὶ τῇ ὑποσχέσει ἐτησίας συντάξεως, εἶχε παραιτηθῇ τῶν δικαιωμάτων της, ἀλλ' ὅτι ὁ νέος δοῦξ παραβαίνων τὴν ὑπόσχεσιν τῇ ἀρνεῖται τὴν ἐξακολούθησιν τῆς πληρωμῆς. Ὡς ἀντιπρόσωπός της παρουσιάσθη ὁ σύζυγός της· ὁ Ἰάκωβος Κρίσπος ἐξ ἄλλου μέρους ἀπέστειλεν εἰς Βενετίαν τὸν γαμβρόν του Πέτρον Ζένον τῆς Ἄνδρου, τὸν ὁποῖον ἐνόμιζεν ὡς τὸν μᾶλλον ἁρμόδιον διὰ τοιαύτην ἀποστολήν. Ἡ Γερουσία ἀπεφάνθη λοιπὸν τὴν 27 Φεβρουαρίου

(*) Ὁ ἴδιος εἶχε προικοδοτηθῆ παρὰ Νικολὼ Δάλλε Κάρκερι, ὅστις τὸν ὠνόμαζε θεῖόν του, μὲ κτήματα καὶ δικαιοδοσίας ἐπὶ τῆς νήσου Θήρας, διὰ πράξεως ἐκδοθείσης τὴν 15 Μαρτίου 1377 εἰς τὸ Κάτω Κάστρον τῆς Νάξου.

1402, ὅτι αἱ μὴ λαβοῦσαι χώραν πληρωμαὶ, διὰ τὰς ὁποίας εἶχεν ὁρισθῆ ἐν τῷ ἐπὶ τούτῳ συμφωνητικῷ πρόστιμον 5,000 δουκάτων, νὰ συμψηφισθῶσιν εἰς 1800 μόνον δουκάτα, τουτ' ἔστι διὰ τὰ μέχρι τότε καθυστεροῦντα χρήματα νὰ δοθῆ αὐτὸ τὸ ποσὸν ὡς ἀποζημίωσις, ἐν τῷ μέλλοντι ὅμως νὰ ἐξακολουθῶσι καὶ πάλιν τακτικῶς αἱ πληρωμαὶ τῆς ἐτησίας συντάξεως ἐπὶ προστίμῳ καὶ νέων ἄλλων 5,000 δουκάτων, ἐκ τῶν ὁποίων τὰ ἡμίση νὰ περιέλθωσιν εἰς τὴν Πετρωνίλλαν καὶ τὰ ἄλλα ἡμίση εἰς τὴν δημοκρατίαν. Ὁ Κρίσπος ὑπεσχέθη νὰ συμμορφωθῆ μὲ τὴν ἀπόφασιν ταύτην· κατὰ πόσον δὲ τὴν ἐξετέλεσε θέλομεν ἰδεῖ κατωτέρω.

Κατὰ τὸν αὐτὸν καιρὸν εὑρίσκομεν νὰ ἀναφέρηται διὰ τελευταίαν φορὰν ὁ Γάσπαρος ἀὲ Σομμαρίπα, ὅστις μετὰ τῆς συζύγου του Μαρίας Σανούδης ἐκράτει τῆς νήσου Πάρου. — — — — — Κατὰ τὸν Ἰούλιον τοῦ 1401 ἦλθεν εἰς Μεδιόλανα, ὅπου μετὰ τῶν ἐκεῖ δουκῶν ἡ οἰκογένεια Σομμαρίπα εἶχε πολυειδεῖς σχέσεις· φύσει τυχοδιώκτης καὶ ἀγανακτῶν κατὰ τοῦ πολιτεύματος τῆς Βενετίας, ἐξέφερεν ἐνώπιον τοῦ δουκὸς Ἰωάννου Γαλεάτζου Βισκόντη προσβλητικὰς ὕβρεις κατὰ τῆς δημοκρατίας· μετέπειτα συνέλαβεν ἡ Βενετία ὑποψίας κατ' αὐτοῦ, ὅτι εἶχε σκοπὸν νὰ ἐκπλεύσῃ εἰς τὴν Κρήτην, ἵν' ἀπελευθερώσῃ τὸν ἐκεῖ δημοσίᾳ φυλαττόμενον Ἄντζον τοῦ Ἔστε. Διὰ τοῦτο διετάχθησαν οἱ ἄρμοσταὶ τῆς Κρήτης, Εὐρίπου, Μεθώνης, Κορώνης καὶ Ναυπλίας, νὰ φυλάττωσι τὸν τελευταῖον ἀσφαλῶς, νὰ μὴ ἀφήσωσι δὲ τὸν Γάσπαρον ἐντὸς τῆς περιφερείας των, καὶ νὰ ἀγρυπνῶσιν ἐπὶ τῶν πλοίων ἅτινα προερχόμενα ἐκ τοῦ Αἰγαίου Πελάγους διευθύνονται εἰς τὴν Κρήτην. Ἀλλ' αὕτη ἡ κατὰ τὴν 3 Μαρτίου 1402 ψηφισθεῖσα ἀπόφασις τῆς Γερουσίας δὲν ἐξετελέσθη, διότι ὁ Γάσπαρος Σομμαρίπα ἀπέθανεν εὐθὺς μετὰ ταῦτα, ἴσως εἰς αὐτὰ τὰ Μεδιόλανα. — — — — Ἐπειδὴ δὲ ὁ Γάσπαρος δικαιώματι τῆς συζύγου του ἀπελάμβανε τὴν κυριαρχίαν τῆς Πάρου καὶ τὸ τρίτον τῶν εἰσοδημάτων τῆς Εὐβοίας, ἀμφότερα ταῦτα ἔμειναν εἰς τὴν χήραν αὐτοῦ, ἐκ τοῦ μετὰ τῆς ὁποίας γάμου εἶχον γεννηθῆ τέσσαρα τέκνα, Χρυσῖνος ὁ Α' (Crusino), ὅστις μετέπειτα ἐκληρονόμησε τὴν μητέρα του, Νικολώς, Γαλεάτζος καὶ Φιωρέντζα· ἡ τελευταία ὑπανδρεύθη τὸν δοῦκα Ἰάκωβον τὸν Α', καὶ ἔγεινε μέσον συμφιλιώσεως μεταξὺ τῶν ἐκ τοῦ γένους Σομμαρίπα, καὶ τῶν δουκικῶν ἐπικυριαρχῶν των· περὶ ἐκείνων θέλει γενῆ λόγος ὑστερώτερα.

Ἐν τῷ μεταξὺ ἐξακολουθεῖ ὁ Πέτρος Ζένος ν' ἀφιεροῦται μεθ' ὅλης ψυχῆς εἰς τὰς ὑποθέσεις τῆς δημοκρατίας. Ὅτε ὁ Βάϊλος τῆς Εὐρίπου Φραγκίσκος Βέμβος (1401—1402) ἔκαμε τὴν ἀτυχῆ ἐκείνην ἀπόπειραν κατὰ τὸ ἔτος 1402 ν' ἀποσπάσῃ τὰς Ἀθήνας ἀπὸ τὰς χεῖρας Ἀντωνίου Α' τοῦ νόθου, ἐξ Ἀκκιαϊώλων, καὶ ἀντὶ τούτου ἔπεσεν ὁ ἴδιος ὑπὸ τὰς χεῖρας τοῦ ἐναντίου του, ὁ Ζένος συνεκάλεσεν εὐθὺς συμβούλιον τῶν δώδεκα ἐν Εὐρίπῳ τοῦ Βαΐλου παρέδρων, καὶ ἐσχημάτισε τοιουτοτρόπως προσωρινὴν κυβέρνησιν, μέχρις οὗ ἤθελε διατάξει τὰ περαιτέρω τῆς ὑποθέσεως ἡ δημοκρατία, καθὼς ἀνέφερε τὴν 12 Ὀκτωβρίου εἰς τὴν περὶ τούτου ἔκθεσιν ὁ ναύαρχος τῆς μοίρας τοῦ Ἀδριατικοῦ Γεράρδος Σαγρέδος. Μετέπειτα ἔπλευσεν εἰς Χῖον πρὸς συνδιάλεξιν μετὰ τοῦ ἰδίου Σαγρέδου. Εὐθὺς μετὰ τοῦτο ἀνετέθη αὐτῷ ἡ δύσκολος ἐντολὴ, ἵνα ὑπάγῃ ὡς πρέσβυς παρὰ τῇ ὀθωμανικῇ Πύλῃ, καὶ ἐν ὀνόματι τῆς δημοκρατίας νὰ ὁμολογήσῃ εἰρήνην μετὰ τῶν κληρονόμων Βαγιαζὴτ τοῦ Α'.—Ἐκ τῶν υἱῶν τοῦ ὑπερηφάνου τούτου ἡγεμόνος, τοῦ ὁποίου ἡ δύναμις καὶ ἔπαρσις ἐθραύσθησαν κατὰ τῶν μογγολικῶν συρρετῶν τοῦ Τιμοὺρ ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς Ἀγκύρας, κατέλαβε τότε ὁ Σολιμὰν τὰς εὐρωπαϊκὰς κτήσεις, ἐν ᾧ οἱ ἀδελφοί του Μωάμεθ ὁ Α', Ἴσας καὶ Μούσας διεφιλονείκουν μεταξὺ αὐτῶν τὴν μικρὰν Ἀσίαν. Πέτρος Ζένος λοιπὸν, ἦτο ὁ πρῶτος ὅστις ἐν ὀνόματι τῆς Βενετίας ὡμολόγησεν εἰρήνην μετὰ τῶν Ὀθωμανῶν, καὶ μάλιστα μετὰ τοῦ Σολιμάν. Ἡ ἔκθεσις τὴν ὁποίαν ἔκαμε περὶ τῆς πρεσβείας του εἰς τὴν Αὐθεντίαν (Signoria) τῆς Βενετίας σώζεται ἀκόμη, ἔγγραφον τὰ μέγιστα ἐνδιαφέρον, καὶ ἓν ἐκ τῶν ὀλίγων παλαιοτέρων ὑπομνημάτων (Relazioni) ἅτινα περιῆλθον εἰς ἡμᾶς πρὸ τῶν τοῦ Ιᾳ' αἰῶνος, — — — — ἐκ τοῦ ὁποίου μάλιστα ἐξάγεται, πόσον βαθείας διπλωματικὰς γνώσεις ἐκέκτητο ὁ δυνάστης οὗτος τῆς Ἀνδρου. Τὴν αὐτὴν ἐμβρίθειαν εὑρίσκομεν πάλιν καὶ εἰς αὐτὴν τὴν εἰρήνην εἰς τὴν ὁποίαν ἐμεσίτευσε, καὶ ἡ ὁποία διὰ τὰς πολυειδεῖς σχέσεις πρὸς τοὺς κατὰ μέρη ἑλληνικοὺς δυνάστας εἶνε ἓν ἐκ τῶν ἀξιολογοτέρων ἐγγράφων τῆς ἐποχῆς. Τοιουτοτρόπως διέτριψε τρεῖς μῆνας καὶ ἥμισυ παρὰ τῇ αὐλῇ τῶν Ὀθωμανῶν· φροντίζων δὲ περὶ τῆς ὠφελείας καὶ τιμῆς τῆς πατρίδος του, δὲν ἐφείδετο οὔτε κόπου οὔτε ἔξοδα· 145 δουκάτα ἐξώδευσεν εἰς δῶρα διὰ τοὺς τούρκους μεγιστᾶνας καὶ εἰς συμβολαιογραφικὰ δικαιώματα· διὰ τοῦτο παρεκινήθη καὶ ἡ Γερουσία μετὰ τὴν ἐπιστροφήν του νὰ παραχωρήσῃ αὐτῷ ἀποζημίωσιν 185 δουκάτων, δυνάμει ψηφίσματος ἀπὸ τῆς 2 Ἰουνίου 1403. Ἀλλὰ μόλις ἔρθασεν εἰς τὸ Αἰγαῖον πέλαγος καὶ ἡ παλαιὰ φιλονεικία μεταξὺ τοῦ Νικολὼ Βενιὲρ καὶ Ἰακώβου Κρίσπου ἀνενεώθη, διότι ὁ τελευταῖος δὲν ἐνεθυμήθη νὰ κρατήσῃ τὴν διὰ τοῦ Ζένου τῷ Βενιὲρ καὶ τῇ συζύγῳ του δοθεῖσαν ὑπόσχεσιν· ὅθεν ἐκ νέου ἠκούσθησαν παράπονα κατ' αὐτοῦ ἐν Βενετίᾳ. Ἀπεφασίσθη λοιπὸν τὴν 24 Μαΐου 1404 νὰ ὑπάγῃ ὁ τριήραρχος τοῦ κατέργου τῆς Κρήτης (sopracomito di Galera) πρὸς τὸν Κρίσπον, καὶ νὰ τὸν προσκαλέσῃ εἰς ἐκπλήρωσιν τῶν ὑποχρεώσεών του, ἐν περιπτώσει δὲ καθ' ἣν δὲν ἤθελε συμμορφωθῆ, νὰ ἔχῃ τὴν ἐξουσίαν ὁ ναύαρχος τῆς μοίρας τοῦ Ἀδριατικοῦ (Capitano del Golfo) νὰ ἐφαρμόσῃ ἀναγκαστικὰ πρὸς ἀντεκδίκησιν μέτρα ἐπὶ τῶν κτήσεών του. Ὁ δοὺξ Ἰάκωβος εὑρίσκετο τότε ἐν Ἀγγλίᾳ παρὰ τῷ βασιλεῖ Ἐρρίκῳ τῷ Δ', καὶ ἀναχωρῶν ἐκεῖθεν ἀπεφάσισε νὰ περάσῃ διὰ τῆς Βενετίας, ἵνα ἐπανέλθῃ εἰς τὴν νησιωτικήν του ἡγεμονίαν· δι' ὃ παρεκάλεσε τὴν Γερουσίαν νὰ δοθῆ διαβάσεως ἄδεια αὐτῷ καὶ τῇ συνοδίᾳ του. Ἡ ἄδεια τῷ ἐδόθη τὴν 29 Ἰανουαρίου 1405, καὶ ἐμποδίσεώς τινος παρεμπεσούσης ἔγινε τὴν 10 Ἰουνίου παράτασις μέχρι τέλους Ἰουλίου. Τὴν 16 τοῦ ἰδίου μηνὸς ἔλαβε χώραν ὁ τελικὸς συμβιβασμὸς. δυνάμει τοῦ ὁποίου ἡ Πετρωνίλλα καὶ ὁ σύζυγός της, ἐπὶ ἐτησίᾳ πληρωμῇ τῆς συντάξεως, παρῃτοῦντο παντὸς περαιτέρω δικαιώματος. Ἡ Γερουσία παρὰ τῆς ὁποίας ἀμφότερα τὰ μέρη, ὡς Βενετοὶ, ἠτήσαντο τὴν ἐπικύρωσιν, ἔδωκεν αὐτὴν ἀμέσως, καὶ ἐπέτρεψε τῷ δουκὶ διὰ πέντε ἔτη νὰ εἰσάγῃ 25 ἕως 30 ἵππους καὶ ἡμιόνους κατ' ἔτος εἰς Κρήτην ἐκ τῶν ἱπποτροφείων του καὶ νὰ τοὺς πωλῇ ἐκεῖ πρὸς πληρωμὴν τῆς συντάξεως. Ὁ Κρῖσπος περιῆλθεν ἔκτοτε εἰς φιλικωτάτας σχέσεις μετὰ τῆς δημοκρατίας, ἥτις μεταξὺ ἄλλων τὴν 14 Ἰουνίου 1407 διὰ τοῦ Βαΐλου τῆς Εὐρίπου Φραγκίσκου Βέμβω (1405—1408) παρέδωκεν αὐτῷ ἓν κάτεργον εἰς προστασίαν τοῦ Αἰγαίου Πελάγους κατὰ τὴν ἐπισφαλῆ τότε θέσιν τῶν πραγμάτων τῆς Ἀνατολῆς. Κατὰ τὸν ἴδιον καιρὸν ὅμως ἦλθεν ἡ Πετρωνίλλα εἰς νέαν ἔριδα μετὰ τῆς Μαρίας Σανούδης, τῆς δυνάστιδος Πάρου καὶ Ἀντιπάρου, ἥτις ἐτελείωσε διὰ πράξεως ἐγγραφείσης τὴν 12 Μαΐου 1407 παρὰ τοῦ συμβολαιογράφου Ἀντωνίου Δέλλα Πόρτα. Ἡ ἔρις ἀνεφύη ἀπὸ τῆς κατὰ τὸ ἔτος 1385 λαβούσης χώραν κληρουχίας τοῦ Φιλίππου Σανούδου μὲ τὸ χωρίον Ῥάχη καὶ τὰ αὐτῷ προσκείμενα κτήματα, τοὺς ὁποίους τόπους ἡ Πετρωνίλλα ἐχαρακτήριζεν ὡς αὐτῇ ἀνήκοντας· ἐζήτει δὲ παρὰ τῆς Μαρίας ἀποζημίωσιν 6,000 δουκάτων. Ἐξ ἐναντίας συνεφώνησαν ἀμφότερα τὰ μέρη ἐν τῷ ἄνω συμβιβασμῷ, ὅτι ὁ Φίλιππος Σανοῦδος, ὅστις ἐξακολούθει νὰ ἐκτελῇ χρέη πληρεξουσίου ἐπιτρόπου τῆς Μαρίας, ὤφειλε νὰ παραδώσῃ μέχρι Δεκεμβρίου τῇ Πετρωνίλλᾳ τὸ ἥμισυ πάσης καρπώσεως καὶ παντὸς εἰσοδήματος τῶν νήσων Πάρου καὶ Ἀντιπάρου. Ἀλλ' ἡ Πετρωνίλλα δὲν ἀπόλαυσεν ἐπὶ πολὺν χρόνον αὐτὰ τὰ εἰσοδήματα· κατὰ τὸ ἔτος 1409 ἦτο ἀκόμη ζῶσα, ὅτε ὁ σύζυγός της Νικολὼς Βενιὲρ ἀπετάθη εἰς τὴν Βενετίαν, ὅπως διάφορα κτήματα ἀνήκοντα ποτὲ τῷ τελευταίῳ Γκίζη, ἅτινα ὅμως μετὰ τὸν θάνατόν του ἐδήμευσεν ἡ δημοκρατία καὶ τὰ ἐνοικίασεν εἰς τὸν Παῦλον Δὲ Βέρτι, νὰ δοθῶσιν αὐτῷ, διότι ἔκειντο ἐντὸς τῆς βαρωνίας του delli zeppi, ἥτις δι' αὐτῶν ἤθελε συσσωματωθῆ καλλίτερον· ἐπὶ ταύτῃ τῇ αἰτήσῃ τὰ ἔδωκεν ἡ μεγάλη Βουλὴ τὴν 29 Ἰουνίου εἰς ἐκμίσθωσιν. Ἡ Πετρωνίλλα ἔδωκε τότε ἐπίσης εἰς ἐκμίσθωσιν διὰ πέντε ἔτη εἰς τὸν Λέοντα Κουκουδάτον τὸν πύργον τῆς Αἰδηψοῦ, ἡ ὁποία πρᾶξις ἐπεκυρώθη παρὰ τοῦ Βαΐλου Νικολὼ Σεργίου Βενιὲρ (1408—1410)· ἀλλ' ἐπειδὴ αὐτὴ ἀπέθανε τὸ 1410 ἄκληρος, ὁ δὲ σύζυγός της εὐθὺς τὸ ἀκόλουθον ἔτος ἐνυμφεύθη τὴν θυγατέρα Μαφφαίου Πρεμαρίνου, Κυρίου τοῦ ἡμίσεως τῆς νήσου Κέω, ἡ Βενετία ἐδήμευσε τὰ ἐν Εὐβοίᾳ ἐπὶ χηρείᾳ αὐτῇ ἀνήκοντα κτήματα, ἐναντίον τῶν νόμων τῆς Ῥωμανίας, κατὰ τοὺς ὁποίους ἔπρεπε νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς κτῆσιν τῆς Μαρίας Σανούδης δυνάστιδος Πάρου, ὡς νομίμου τῶν κτημάτων κληρονόμου· αὐτὴ μάλιστα ἡ τελευταία, ἥτις κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν δὲν ἦτο ἐν Εὐβοίᾳ, προσεπάθησε νὰ διεκδικηθῆ τὰ δικαιώματά της, καὶ προεχώρησεν εἰς τοσοῦτον, ὥστε τὴν 24 Ἰουλίου 1414 διετάχθη ὁ Βάϊλος Νικολὼς Βερνάρδου Γεώργιος (1414—1416) νὰ πέμψῃ ἀντίγραφα τῆς ἐπὶ κληρουχίᾳ τοῦ Φιλίππου Σανούδου πράξεως τοῦ 1385 καὶ τοῦ τελευταίου συμφωνητικοῦ τοῦ 1407· ἀλλ' αἱ προσπάθειαί της ἔμειναν πρὸς ὥραν χωρὶς ἀποτέλεσμα.

Ἐν τούτοις ὁ Πέτρος Ζένος ἐξακολούθει ἐν Ἄνδρῳ νὰ κραταιοῦται ἐν τῇ κυριαρχίᾳ του καὶ νὰ αὐξάνῃ τὴν ὑπόληψίν του· τὸν ἐκεῖ ἐπισκοπικὸν θρόνον χηρεύοντα διὰ τοῦ Ἰακώβου τὸν θάνατον, ἀνεπλήρωσε πάλιν ὁ πάπας Ἰννοκέντιος Ζ' τὴν 12 Φεβρουαρίου 1406 διὰ τοῦ δομινικανοῦ Μιχαὴλ Δὲ Τορνόβις, ὁ ὁποῖος κατεῖχεν αὐτὸν ὡς καλὸς ποιμὴν κατὰ τὴν διάρκειαν πολλῶν ἐτῶν, ἀλλ' ὅστις ζῶντος ἔτι τοῦ Πέτρου Ζένου εὑρῆκε διάδοχον τὸν ἐπίσκοπον Γυλιέλμον. — Ὅτε μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Δεσπότου τῆς Πελοποννήσου Θεοδώρου κατὰ τὸ 1407, ἡ Κόρινθος, ἥτις εἶχε δοθῆ ὑποθήκη τῷ ἱερῷ τάγματι τῶν Ἰωαννιτῶν ἱπποτῶν, ἐπεστράφη παρὰ τούτων, ἐπὶ πληρωμῇ τῶν ὀφειλομένων χρημάτων, εἰς τοὺς Παλαιολόγους, Πέτρος Ζένος ἦτο ἐκεῖνος ὅστις ὁμοῦ μετὰ τοῦ γυναικαδέλφου του δουκὸς Ἰακώβου ἐμεσίτευσεν εἰς τὴν ὑπόθεσιν, καὶ ἔδωκεν ἐξοφλητικὸν τὴν 15 Ἰαννουαρίου 1408 τῷ αὐτοκράτορι Μανουὴλ διὰ τὴν πληρωθεῖσαν ποσότητα. Ἦλθε δὲ συγχρόνως ἐν Κωνσταντινουπόλει εἰς διαπραγματεύσεις καὶ περὶ τῆς διά τινα καιρὸν παραχωρήσεως τῆς πόλεως Πατρῶν, τὴν ὁποίαν ἐκυβέρνα τότε ὁ ἀρχιεπίσκοπος Στέφανος Ζαχαρία, ἀδελφὸς τοῦ τελευταίου ἡγεμόνος τῆς Ἀχαΐας, μετὰ κυριαρχικῆς ἐξουσίας ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Ἐκκλησίας· ἐπειδὴ δὲ αὐτὸς εὑρίσκετο εἰς διαπραγματεύσεις μετὰ τοῦ τότε εἰς τὰς ἑλληνικὰς θαλάσσας περιπλέοντος Ἰωάννου τοῦ Μαίγγρου, δυνάστου τῆς Βουσικώτης καὶ γενικοῦ τοποτηρητοῦ τῆς Γενούης, ἵνα παραχωρήσῃ τοῖς πλησιεστέροις αὐτοῦ καὶ συμπατριώταις Γενουηνσίοις τὴν κτῆσιν τοῦ ἀξιολόγου τούτου λιμένος, ὁ Πέτρος Ζένος ἐνήργει ὅλην τὴν ὑπόθεσιν μετὰ τῶν ἀπεσταλμένων τῶν κατοίκων καὶ τοῦ ἐπισκόπου πρὸς ὄφελος τῆς Βενετίας. Ἐπειδὴ ὅμως τότε οἱ Ὀθωμανοὶ, καὶ μάλιστα ὁ ἐπὶ τῶν εὐρωπαϊκῶν κτήσεων τῆς αὐτοκρατορίας των ἄρχων Μούσας, εὐκόλως ἠδύναντο νὰ φέρωσιν ἔνστασιν πρὸς τοιαύτην κυριαρχίας μεταλλαγὴν, καὶ μάλιστα καθ' ὅσον ἡ Βενετία δὲν εἶχεν ἀνανεώσει τὰς μετὰ τοῦ Μούσα συνθήκας τοῦ 1403, διὰ τοῦτο ἀπεφάσισεν ἡ πολιτεία τὴν 12 Ἰουνίου 1408 νὰ ἀναθέσωσιν

εἰς τὸν Ζένον τὴν ἀξίαν λόγου ἀποστολὴν, ἵνα πορευθῇ ὡς πρέσβυς εἰς τοῦ Μούσα τὴν αὐλήν. Τὴν 20 καὶ 23 Ἰουλίου ὡρίσθησαν τὰ καθ' ἕκαστα τῆς ἐντολῆς του, ἅτινα δὲν εἶναι ἐνταῦθα ὁ ἁρμόδιος τόπος ἵνα ἐκθέσω· πρὸ πάντων ἐγένετο λόγος κυρίως μετὰ τὴν ἀνανέωσιν τῆς εἰρήνης τοῦ 1403, περὶ τῆς κανονίσεως τῶν κτήσεων τῶν πόλεων Ναυπάκτου καὶ Πατρῶν. Ὁ πανοῦργος δυνάστης τῆς Ἄνδρου κατώρθωσεν, ἐπὶ τῇ ὑποσχέσει βέβαια σημαντικῶν ὑποτελείας φόρων, νὰ ἐπιτύχῃ τοὺς σκοποὺς τῆς Βενετίας· τότε συνυπέγραψε μετὰ τοῦ ἀρχιεπισκόπου τὴν συμφωνίαν, δυνάμει τῆς ὁποίας ὁ τελευταῖος παρεχώρει τῇ δημοκρατίᾳ τὴν κτῆσιν τῶν Πατρῶν ἐπὶ πέντε ἔτη, καὶ ὁ Λωρέντζος Βενιὲρ εὐθὺς μετὰ ταῦτα ἀνέλαβεν ἐνταῦθα τὰ χρέη του ὡς πρῶτος κόμης ἐκ μέρους τῆς Βενετίας. Διὰ τὰ ἔξοδα τῶν διαπραγματεύσεων, ἅτινα ὁ Ζένος ἐλογαρίασεν εἰς 40 λίρας, 18 σολδία, 6 γρόσια καὶ 20 λεπτὰ χρυσοῦ, τὸν ἀπεζημίωσεν ἡ πατρὶς διὰ ψηφίσματος τῆς Γερουσίας τὴν 10 Ἰανουαρίου 1409 μὲ 1000 δουκάτα. Τότε ἐπέστρεψεν εἰς Ἄνδρον, ἀφ' οὗ πρότερον ἐτελέσθη ἐν Βενετίᾳ κατὰ τὸ 1408 ὁ γάμος τῆς θυγατρός του Φιωρέντζας μετὰ τοῦ εὐγενοῦς Μαρίνου Μάρκου Φαλιὲρ, δι... πράξεως δὲ τῆς 18 Μαρτίου 1409 ἐστάλησαν αὐτῷ καὶ τῷ γαμβρῷ του εἰς Εὔβοιαν 15 κωπηλάται ἵνα χρησιμεύσωσιν εἰς ἐξοπλισμὸν τοῦ κατέργου των. Κατὰ τὸν Αὔγουστον τοῦ αὐτοῦ ἔτους εἰσήχθη ὁ πρεσβύτερός του υἱὸς καὶ ἐπίκληρος διάδοχος Ἀνδρέας εἰς τὴν μεγάλην Βουλὴν, ὁμοία δὲ ἄδεια ἐδόθη καὶ εἰς τὸν δευτερότοκόν του υἱὸν Μάρκον τὴν 23 Φεβρουαρίου 1420, ἀφ' οὗ οἱ ληξίαρχοι (Avvogadori del commun) τὸν ἀνεγνώρισαν ὡς γνήσιον τῆς Βενετίας πολίτην. — Κατὰ τὸ ἔτος 1413 ἐπέτρεψεν ἡ Γερουσία εἰς τὸν Πέτρον Ζένον τὴν 9 Φεβρουαρίου, ἵνα δύναται νὰ ἀποστέλλῃ κατὰ τὴν διάρκειαν πέντε ἐτῶν 20 ἵππους καὶ ἡμιόνους κατ' ἔτος εἰς πώλησιν εἰς τὴν ἐν Κρήτῃ ἀγοράν, καὶ τὴν 3 Μαρτίου παρεδόθη αὐτῷ νέον κάτεργον, ὡρισμένον διὰ τὸν γυναικάδελφόν του. Τὴν 20 Μαΐου διεταχθη ὁ ναύαρχος τῆς μοίρας τοῦ Ἀδριατικοῦ νὰ συμπεριλάβῃ εἰς τὰς μετὰ τοῦ νέου κυριάρχου τῶν Ὀθωμανῶν Μωάμεθ τοῦ Α' συνθήκας, ἐκτὸς τοῦ δουκὸς Ἰακώβου τοῦ Α' καὶ τοῦ μαρκίονος τῆς Βωδονίτσης Νικολὼ Γεωργίου, καὶ τὸν Πέτρον Ζένον δυνάστην τῆς Ἄνδρου· πάντα ταῦτα ἦσαν ἱκαναὶ ἀποδείξεις τῆς ἐγκαρδίου συνεννοήσεως, ἥτις ἐπεκράτει μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῆς δημοκρατίας. Ἡ δύναμίς του ὑπερηύξησεν ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε ἐντὸς ὀλίγου ἐθεωρεῖτο *ὡς δοὺξ τῆς Ἄνδρου*, τὸν ὁποῖον τίτλον καὶ ἔφερεν ὁ μόνος πάντων τῶν τῆς νήσου ταύτης δυναστῶν.

Περὶ τὸν αὐτὸν χρόνον ἤρχισεν ἡ Μαρία Σανούδη νὰ ἐκφέρῃ νέας ἀξιώσεις, καὶ μάλιστα αὐτὴν τὴν φορὰν ἐπὶ τῶν παρὰ τῆς Βενετίας δημευθέντων κτημάτων τῆς ἀποθανούσης χήρας τοῦ τελευταίου τῶν Δάλλε Κάρκερι. Ἡ Μαρία παρεχώρησε κατὰ τὸ ἔτος 1414 τὴν νῆσον Πάρον εἰς τὸν πρωτότοκον αὐτῆς υἱὸν Χρυσῖνον Α' Δὲ Σομμαρίπα, καὶ ἐνήργησεν ὥστε νὰ λάβῃ οὗτος καὶ παρὰ τοῦ γαμβροῦ του δουκὸς Ἰακώβου τοῦ Α' ὡς τιμάριον τὴν 27 Σεπτεμβρίου τὴν νῆσον Ἀντίπαρον, τὴν ὁποίαν εἶχε φέρει αὐτῷ προῖκα ἡ σύζυγός του Φιωρέντζα. Καὶ αὐτὰ ἀκόμη τὰ ἐν Εὐβοίᾳ κτήματά της τὰ παρεχώρησεν εἰς τὸν Χρυσῖνον, κατὰ παράλειψιν τῶν ὑστερογενῶν ἀδελφῶν του Νικολὼ καὶ Γαλεάτζου. Ὁ Ἰάκωβος Κρῖσπος ἀνέλαβε μὲ ζῆλον τὸν ἀγῶνα ὑπὲρ τῆς πενθερᾶς του Μαρίας Σανούδης, καὶ ἡ πρεσβεία τὴν ὁποίαν ἔπεμψε κατὰ τὸ 1415 εἰς Βενετίαν, μεταξὺ ἄλλων ἀντικειμένων, εἶχε καὶ τὸν σκοπὸν νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν Μαρίαν εἰς τὰ ἐπὶ τῆς ἐν Εὐβοίᾳ κληρονομίας τῆς Πετρωνίλλας δικαιώματά της. Τὴν 6 Φεβρουαρίου ἀπήντησεν ἡ Γερουσία ἐπ' αὐτοῦ τοῦ ἀντικειμένου, ὅτι δὲν εἶνε μὲν ἀρκούντως πληροφορημένη περὶ αὐτοῦ, ἀλλ' ὅτι ἔπρεπε νὰ διαταχθῇ ὁ Βάϊλος τῆς Εὐρίπου νὰ δώσῃ ἀκρόασιν εἰς τὰ παράπονά της. Πρότερον ἀκόμη, ὅτε ὁ καιρὸς τῆς ἐκμισθώσεως τοῦ Δέοντος Κουκουδάτου εἶχε παρέλθει, εἶχε παραχωρηθῆ ἡ Αἰδηψὸς καὶ τῆς Αἰχάδος ἡ χώρα εἰς τὸν Βριγάϊον Σκαπινέλλον, δημότην τῆς Εὐρίπου, ἐπὶ ἐτησίᾳ μισθώσει 1600 ὑπερπύρων· σήμερον ὅμως καὶ οἱ δύω αὐτοὶ τόποι εἶχον ὑποφέρει πολὺ ἕνεκα τῆς ἐρημώσεως τῶν Τούρκων, καὶ τὰ ὀχυρώματά των εἶχον μεταβληθῆ εἰς ἐρείπια· 1500 ψυχαὶ ἀπήχθησαν εἰς αἰχμαλωσίαν, οἱ δὲ ἐνοικιασταὶ καὶ ὑποτελεῖς εἶχον περιέλθει εἰς παντελῆ πτωχείαν· ἡ γεωργία ἦτο παρημελημένη καθ' ὁλοκληρίαν, καὶ μόνη ἡ χάρις τῆς Γερουσίας ἀπὸ τῆς 9 Μαρτίου 1416, διὰ τῆς ὁποίας ὁ Σκαπινέλλος ἀπὸ τοῦ ἀκολούθου Ὀκτωβρίου ἦτο ἐλεύθερος πάσης πληρωμῆς, ἠδύνατο τρόπον τινὰ νὰ ἐπιφέρῃ τινὰ βοήθειαν εἰς τὰ ἠρημωμένα ἐκεῖνα ὑποστατικά. Ἀλλ' εἰς τῆς Μαρίας τὰς ἀξιώσεις δὲν ἐδόθη καμμία ἀκρόασις, διότι ἡ Βενετία ἐπροτίμα κατὰ τὴν κρίσιμον ἐκείνην ἐποχὴν νὰ ἔχῃ τὰ φρούρια τῆς νήσου εἰς τὰς ἰδίας ἑαυτῆς χεῖρας, ἂν καὶ ἡ Μαρία καὶ ὁ υἱός της ἐξηκολούθουν νὰ καρπῶνται τὰ εἰσοδήματα τῆς τριαρχίας Ὠρεοῦ.

Τὸ Αἰγαῖον Πέλαγος ποτὲ δὲν εἶχεν ὑποφέρει τοσαύτας κακώσεις ὑπὸ τῶν Τούρκων καθὼς τότε. Ὁ δοὺξ Πέτρος Ζένος, ὅστις πρῶτος διὰ γραμμάτων εἶχε προειδοποιήσει τοὺς Βενετοὺς, ὅτι οἱ Ὀθωμανοὶ ἐξώπλιζον στρατεύματα καὶ 50 πλοῖα κατὰ τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, ἐπέφερεν αὐτόκλητος τὴν ἐρήμωσιν εἰς τὰς τουρκικὰς κτήσεις τῆς μικρᾶς Ἀσίας καὶ Καλλιπόλεως (*), καὶ ἐνέπε-

(*) Μετὰ πόσου ζήλου προσεπάθει ὁ δοὺξ Πέτρος Ζένος νὰ ἑνώσῃ τοὺς δυνάστας τοῦ Αἰγαίου Πελάγους εἰς κοινὴν ἅμυναν κατὰ τῶν Ὀθωμανῶν, ἐξάγεται καὶ ἐκ τοῦ ψηφίσματος τῆς βενετικῆς Γερουσίας τῆς 29 Αὐγούστου 1413. Τότε ὁ Βάϊλος τῆς Εὐρίπου διεύθυνε διὰ τοῦ ὑποναυάρχου (sopracomito del Golfo) Ζανάκη Πασχαλίγου πρόσκλησιν ἐπὶ τούτῳ εἰς τοὺς μὴ ὑποτελεῖς τῇ Βενετίᾳ δυνάστας τοῦ Αἰγαίου Πελάγους. Οἱ Ἰουστινιάνοι τῆς Χίου, ὁ ἡγεμὼν Φραγκίσκος Β' Γαττιλούσιος τῆς Λέσβου καὶ οἱ Ἰωαννῖται ἱππόται, οἵτινες ἐκτὸς τῆς Ῥόδου ἐ-

σεν οὗτος εἰς τὴν ὀργὴν τοῦ Σουλτάνου, ὅστις οὐχ ἧττον ἐξαγριωθεὶς, ὅτι ὁ δοὺξ Ἰάκωβος οὔτε ἐν Ἀδριανουπόλει οὔτε ἐν Σμύρνῃ ἐνεφανίσθη ἵνα ἀποδώσῃ τὴν ὀφειλομένην προσκύνησιν, ἔπεμψε τὸν στόλον του ἐν πρώτοις κατὰ τοῦ Αἰγαίου. Τριάκοντα πλοῖα ἐξέπλευσαν ἀπὸ Καλλιπόλεως, διοικούμενα ὑπὸ τοῦ Τσιαλῆ Βέη ναυάρχου τῆς Ῥουμελίας, καὶ ἠρήμωσαν τὴν Ἄνδρον, Ἀντίπαρον, Μῆλον καὶ τὰς πλείστας ἄλλας Κυκλάδας, καὶ ἐπέστρεψαν φέροντα πλούσια λάφυρα, καὶ ἄγοντα πολλοὺς αἰχμαλώτους εἰς τὴν Καλλίπολιν. Τοῦτο προεκάλεσεν αἱματώδη πόλεμον μεταξὺ Βενετίας καὶ τῶν Ὀθωμανῶν, λήξαντα προσωρινῶς μὲ τὴν παρὰ τὴν Καλλίπολιν ναυμαχίαν τὴν 29 Μαΐου. Τότε ἐξαπέστειλεν ἡ δημοκρατία τέσσαρα κάτεργα πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς Ναυπλίας, Εὐρίπου, Κορφῶν καὶ Ἄνδρου, καὶ ἐπέτρεψε προθύμως τὴν 4 Ἰουνίου 1416 εἰς τὸν Ἰανούλην Δέλλα Γραμμάτικα (*) νὰ ὀχυρώσῃ κατὰ τῶν Τούρκων τὸ ἐπὶ τῆς Ἄνδρου κείμενον φρούριόν του, τὸ ὁποῖον ἔφερεν ὡς τιμάριον παρὰ τοῦ Ζένου· ἐπειδὴ δὲ ἄλλοτε τῷ ἐδίδετο ξυλικὴ ἀπὸ τῆς Κρήτης, νῦν δὲ εἶχε παύσει αὐτὴ ἡ χορήγησις, ἐδόθη αὐτῷ ἡ ἄδεια νὰ πέμπῃ κατ' ἔτος 40 ἵππους καὶ ἡμιόνους εἰς Κρήτην, καὶ ἀντὶ τῆς πληρωμῆς αὐτῶν νὰ προμηθεύηται ἐκεῖθεν ξυλικὴν διὰ τὰς ἀναγκαιούσας ἐπιδιορθώσεις. Ἂν καὶ ἡ Ἄνδρος διὰ τῶν συνεχῶν πειρατικῶν ἐπιδρομῶν τῶν Τούρκων εἶχεν ἐπὶ τοσοῦτον καταστραφῆ, ἐν τούτοις, χάρις εἰς τὰς προσπαθείας τοῦ Ζένου, ἡ νῆσος διετηρεῖτο καλλίτερα παρὰ τὰς λοιπὰς Κυκλάδας. Πολιτικὴ τὸν παρεκίνει νὰ ἔλθῃ μετὰ τῶν Τούρκων εἰς καλλιτέρας σχέσεις, καὶ μάλιστα ὑπεδέχετο ἐνίοτε ἐχθρικὰ πλοῖα εἰς Ἄνδρον, τὴν ὁποίαν διαγωγὴν ἐμέμφθη δεινῶς ἡ Γερουσία τὴν 9 Ἰουλίου 1417· ἐφρόντιζε δὲ ἐπαξίως τῆς δουκικῆς του ἀξίας νὰ διατηρῇ καὶ ἰδιαίτερα κάτεργα πρὸς ὑπεράσπισιν τῶν κτήσεών του, καὶ ἐπὶ ἑνὸς τοιούτου ἐπέστρεψε καὶ ὁ Ἐρρίκος Βωφὸρτ, ἀρχιεπίσκοπος τοῦ Οὐϊντσέστερ καὶ θεῖος Ἐρρίκου τοῦ Ε' τῆς Ἀγγλίας, ἐρχόμενος ἐκ Παλαιστίνης τὸ 1418 καὶ διευθυνόμενος εἰς Ἀγγλίαν διὰ τῆς Βενετίας.

Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ἀπέθανε καὶ Ἰάκωβος ὁ Α' δοὺξ τῆς Νάξου, ὅστις διὰ τὰς ἀρετάς του εἶχεν ἐπικληθῆ ὁ *Εὐρηνικός*, ἐπὶ τοῦ ἐν Ἰταλίᾳ ταξειδίου του, εἰς Φερράραν, χωρὶς νὰ ἀφήσῃ τέκνα ἐκ τοῦ γάμου του μετὰ τῆς Φιωρέντζας Σομμαρίπα. Ἡ Γερουσία ἀνέλαβε νὰ προστατεύσῃ τὴν χήραν αὐτοῦ καθὼς καὶ τὴν μητέρα του Μαρίαν Σανούδην (χήραν Σομμαρίπα), ἵνα δοθῇ αὐταῖς ἀνάλογος ἐπὶ χορείᾳ σύνταξις, ἐκτὸς τῆς Ἀντιπάρου, ἥτις ἀνῆκεν ἤδη τῇ Φιωρέντζᾳ δικαιώματι της μητρός της. Τὸ σχέδιον ὅμως, τὸ ὁποῖον εἶχε παραδεχθῆ ἡ Γερουσία τὴν 17 Νοεμβρίου ἵνα δημεύσῃ τὴν δουκίαν, ἀπέτυχε, ἐπειδὴ οἱ Νάξιοι προλαβόντες ἀνύψωσαν εἰς δοῦκα ἐπὶ τοῦ θρόνου πάραυτα Ἰωάννην τὸν Β' (1418—1437), δευτερότοκον υἱὸν Φραγκίσκου τοῦ Κρίσπου καὶ ἀδελφὸν τοῦ ἀποθανόντος Ἰακώβου τοῦ Α'. Ὁ γάμος εἰς τὸν ὁποῖον αὐτὸς συνῆλθε τὸ ἀκόλουθον ἔτος 1419 μετὰ τῆς Φραγκίσκας θυγατρὸς τοῦ Βίκτωρος Λουΐγη Μωροζίνη, ἐξησφάλισεν αὐτῷ τὰς συμπαθείας τῆς δημοκρατίας· ὡς πρέσβυς του παρουσιάσθη ὁ δοὺξ Πέτρος Ζένος τῆς Ἄνδρου ἐν Βενετίᾳ, ὅπου ἔδωκεν ἐξηγήσεις περὶ τῶν δικαιωμάτων Ἰωάννου τοῦ Β', καὶ μετὰ τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς ἐντολῆς του, ἔλαβε κατὰ τὴν 5 Μαρτίου 1420 τὴν ἄδειαν τῆς Γερουσίας νὰ ἐξοπλίσῃ τὸ κάτεργόν του ἐν Βενετίᾳ, καὶ νὰ συλλέξῃ διὰ τὸ πλήρωμά του 20 ξένους καὶ ὄχι βενετοὺς κωπηλάτας.

Ἐν τούτοις ἡ ἔρις περὶ τοῦ ἐπὶ χηρείᾳ ἀποτιμήματος τῆς Φιωρέντζας ἀκόμη δὲν εἶχε διαλυθῆ. Ἡ ἀγωγὴ πηρεστρέφετο εἰς τὸ ὅτι ὁ Ἰωάννης Β' ὁ νέος δοὺξ δὲν ἐξεπλήρωσε τὴν ὑπόσχεσίν του, τὴν ὁποίαν εἶχε δώσει κατὰ τὸν καιρὸν τῆς κληροδοτήσεως τῆς Μαρίας Σανούδης μὲ τὴν νῆσον Πάρον κατὰ τὸ 1389 εἰς αὐτὴν, καθὼς καὶ εἰς τὸν μνηστῆρά της Γάσπαρον Σομμαρίπα, νὰ νυμφευθῇ Ἰσαβέταν Σανούδην τὴν νεωτέραν ἀδελφὴν τῆς Μαρίας. Ἡ Μαρία παρεπονεῖτο ἔτι, ὅτι τὰ ἐκ τῶν κτημάτων τῆς Ἄνδρου αὐτῇ ἀνήκοντα χρήματα δὲν τῇ ἐπληρώθησαν· ἐνὶ λόγῳ, ἀνεφύη πολυχρόνιος δίκη μετὰ τῆς Μαρίας καὶ Φιωρέντζας, ἥτις μόλις τὸ

ξουσίαζαν καὶ πολλὰς ἄλλας νήσους μεταξὺ τῶν Κυκλάδων, ὡς π. χ. τὴν Κῶ καὶ τὴν Δῆλον, προσεκλήθησαν ἵνα συγκατέσωσι μετὰ τῆς Βενετίας συμμαχίαν κατὰ τῆς ἐπὶ μᾶλλον αὐξανούσης δυνάμεως τῶν Ὀθωμανῶν. Πᾶσα παράστασις, ὅτι μόνον διὰ τῆς ὁμοφώνου συνεργείας μετὰ τῆς βενετικῆς δυνάμεως ἠδύναντο τοῦ λοιποῦ νὰ διατηρήσωσι καὶ αὐτὰς των ἀκόμη τὰς περιλειπομένας χώρας, ἔμεινεν ἀλυσιτελής· ἡ ἐθνικὴ ἀντιζηλία μεταξὺ Γενούης καὶ Βενετίας ἐτύφλονε τοὺς δυνάστας τοῦ Αἰγαίου Πελάγους. Ὅθεν ἦτο καὶ πάλιν ἀνάγκη τῆς μετὰ ζήλου παρεμβάσεως τοῦ Πέτρου Ζένου διὰ νὰ ἐπιτευχθῇ κάποιον ἀποτέλεσμα· οἱ λοιποὶ δυνάσται ἐνεπιστεύοντο αὐτῷ μᾶλλον παρὰ τῇ δημοκρατίᾳ, ἀναφανέντι ἤδη πολλάκις πρωταγωνιστῇ τῶν ἑλληνικῶν συμφερόντων, καὶ ὑπέσχοντο αὐτῷ ἕκαστος, ὅτι ἤθελον διατηρεῖ ἀνὰ ἓν κατεργον πρὸς ὑπεράσπισιν τοῦ Αἰγαίου Πελάγους, καὶ ὅτι ἤθελον τὰ ἔχει ἕτοιμα εἰς τὴν διάθεσίν του. Ἡ Βενετία ἐπεκύρωσε τὴν συνθήκην εὐχαρίστως, καὶ εἰδοποίησε τότε τὸν Ζένον, ὅτ καὶ ὁ αὐτοκράτωρ Μανουὴλ Παλαιολόγος ἠνώθη μετὰ τῆς συμμαχίας ταύτης, παροτρύνουσα αὐτὸν νὰ ἀντιστῇ ὅλαις δυνάμεσι κατὰ τῶν Ὀθωμανῶν. Τοῦ ἐξοπλισμοῦ του καὶ τῶν ἐπιδρομῶν του κατὰ τῆς μικρᾶς Ἀσίας ἐπακόλουθον ἦτο ὁ πρῶτος κατὰ θάλασσαν πόλεμος μεταξὺ τῆς Βενετίας καὶ τῶν Ὀθωμανῶν. — Ἄλλην ἀπόδειξιν τῆς ἀξιότητός του ἔδωκεν ὁ Πέτρος Ζένος κατὰ τὸ ἔτος 1423, ὅτε διὰ μυστικοῦ ψηφίσματος τῆς Γερουσίας ἀπὸ 2 Ἰουλίου διωρίσθη εἰσηγητὴς ἐπὶ τῆς ὑποθέσεως τῆς Θεσσαλονίκης, τὴν ὁποίαν βέβαια ἐγνώριζε κάλλιον πάντων, πρὸ πολλοῦ ἐνδιατρίψας εἰς τὰ πράγματα τῆς Ἀνατολῆς. Εἰς τὰς συμβουλάς του ἐχρεωστεῖτο ἡ ἀποκατάστασις ταύτης τῆς πόλεως, ἥτις ἠδύνατο νὰ καταστῇ κυρία ἑδρα τοῦ ἐν τῇ Ἀνατολῇ βενετικοῦ ἀποικισμοῦ, ἐὰν δὲν ἀπεξέκλινεν ὑπὲρ τὸ δέον τὰ βλέμματα τῆς Βενετίας ἀπὸ τῶν ἑλληνικῶν κτήσεών της ἡ ὑπερβολικὴ αὐτῆς φειδωλία, συνδεδεμένη μετὰ τῆς ἐπιθυμίας πρὸς ἀπόκτησιν χωρῶν ἐπὶ τῆς ἰταλικῆς χερσονήσου, τὸ μέγα σφάλμα τοῦ μεγάλου δόγου Φραγκίσκου Φόσκαρη.

(*) Ἡ οἰκογένεια τῶν Δέλλα Γραμμάτικα ἀκμάζει ἀκόμη ἐπὶ τῆς Ἄνδρου καὶ τοῦ λοιποῦ Αἰγαίου Πελάγους, ὑπαγομένη ἐν μέρει εἰς τὸ δυτικὸν καὶ ἐν μέρει εἰς τὸ ἀνατολικὸν δόγμα.

1426 διελύθη, ὅτε πλέον ἡ Μαρία εἶχεν ἀποθάνει, καὶ ἡ θυγάτηρ αὐτῆς ἦτο προθυμοτέρα ἵνα ἐνδώσῃ. Παρατρέχω ἐνταῦθα τὰ καθ' ἕκαστα τῆς συζητήσεως, ἅτινα ἀνήκουσι μᾶλλον εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς νήσου Νάξου, καὶ περιορίζομαι ἁπλῶς εἴς τινα ὀλίγα τὴν Ἄνδρον ἐγγύτερον ἀποβλέποντα ζητήματα.

Ὁ Ἰωάννης Κρῖσπος ἀπήντησεν εἰς τὰ παράπονα τῆς Μαρίας καὶ Φιωρέντζας πάραυτα μὲ τὴν δήμευσιν τῆς Πάρου καὶ Ἀντιπάρου· οὕτως ἀπολέσασαι ἅπαντα τὰ κτήματά των, ὑπῆγαν ἀμφότεραι εἰς Βενετίαν, καὶ ἔφεραν ἀγωγὴν ἐνώπιον τῆς Γερουσίας. Αὐτὴ δὲ ἐψηφίσατο τὴν 23 Μαρτίου 1421 νὰ γράψωσι πρὸς τὸν δοῦκα, ἵνα τὸν παρακινήσωσιν εἰς ἐπιείκειαν· ὅμοια γράμματα ἐστάλησαν καὶ πρὸς τὸν ἀδελφόν του καὶ πρὸς τὸν Πέτρον Ζένον τῆς Ἄνδρου. Ἀφ' οὗ δὲ οὐδεμία ἐδόθη ἀπάντησις, παρουσιάσθησαν αἱ στενοχωρημέναι καὶ πάντων τῶν πρὸς τὸ ζῆν στερούμεναι γυναῖκες, ἐκ νέου βοήθειαν ἐπικαλούμεναι. Κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν των προσεκλήθησαν τὴν 9 Ἰουνίου ὁ δοῦξ, οἱ ἀδελφοί του καὶ ὁ Ζένος ἵνα πέμψωσι πληρεξουσίους, οἵτινες νὰ ἐκπροσωπεύσωσι τὰ δικαιώματά των καὶ νὰ δικαιολογήσωσι τὴν ἀγωγήν των. Ἐπὶ τούτῳ παρουσιάσθη Πέτρος Ζένος ὁ δοῦξ τῆς Ἄνδρου ἐν ὀνόματι τοῦ ἰδίου ἑαυτοῦ του, καὶ ἐν ὀνόματι τῶν Κρίσπων ἵνα συμβιβασθῇ μετ' ἀμφοτέρων τῶν ἐναγουσῶν ἐνώπιον τῆς Αὐθεντίας (Signoria) τῆς Βενετίας. Ἡ Βενετία ἐπεφόρτισε λοιπὸν τὸν Εἰσαγγελέα Βερτούκκιον Κυϊρίνην καὶ τὸν Ἰάκωβον Τρεβιζάνον, ἵνα διαλύσωσιν εἰρηνικῶς ταύτην τὴν διαφορὰν ὡς διαιτηταί· ἀλλ' αὐτοὶ δὲν ἐστάθησαν ἱκανοὶ νὰ δώσωσι πέρας εἰς τὴν ὑπόθεσιν, καὶ ὁ Πέτρος ἐπέστρεψεν ἄπρακτος εἰς Ἄνδρον· ἡ δημοκρατία ἐπέμεινεν ὅμως εἰς τὴν περαιτέρω λύσιν τοῦ ζητήματος. Τὴν 21 Ἀπριλίου 1422 ἐψηφίσθη ἐν μυστικῇ συνεδριάσει τῆς Γερουσίας νὰ ἀφεθῇ ἐλευθέρα τῇ δικαιοσύνῃ πορεία, καὶ νὰ προβῶσιν εἰς ἐκλογὴν πέντε νομομαθῶν (Savj), οἵτινες νὰ ἀκούσωσι τὰς ἐναγούσας, καὶ συσκεφθέντες περὶ ταύτης τῆς διαφορᾶς νὰ δώσωσιν ἔπειτα ἔκθεσιν περὶ αὐτῆς εἰς τὴν Γερουσίαν. Οἱ πέντε οὗτοι εἰδήμονες τῶν πραγμάτων ἐξελέχθησαν πάραυτα, ἀλλὰ μὴ παρουσιασθέντων αὐτῶν ἐν καιρῷ, ὁ διορισμός των ἀνῃρέθη τὴν 27 Αὐγούστου, καὶ τὴν 22 Ὀκτωβρίου προέβησαν εἰς ἐκλογὴν νέων νομομαθῶν. Εὐθὺς μετὰ ταῦτα παρουσιάσθη καὶ πάλιν ὁ Ζένος ἐν Βενετίᾳ μετὰ πληρεξουσιότητος ἐκ μέρους τοῦ δουκός. Ὁ Ζένος εἶχεν εὑρεῖ πρὸς τούτοις κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἔτους ἐπὶ τῆς παραλίας τῆς νήσου του βαρὺ κιβώτιον, τὸ ὁποῖον προήρχετο ἀπό τινος ναυαγήσαντος πλοίου ἐκ Γενούης, καὶ περιεῖχε 15,000 χρυσᾶ δουκάτα. Ἔγραψε λοιπὸν εἰς Γένουαν, ὅτι εἶχεν εὑρεῖ κιβώτιόν τι χωρὶς νὰ γνωρίζῃ τὸν νόμιμον ἰδιοκτήτην, καὶ ἐν περιπτώσει καθ' ἣν ἤθελεν ἀνήκει εἴς τινα ἐκ Γενούης, τότε νὰ δηλώσωσιν ἐκεῖθεν τὴν ἀκριβῆ περιγραφήν, καὶ θέλει εἶσθαι ἕτοιμος νὰ τὸ παραδώσῃ. Ἐν ἐπὶ ταύτῃ τῇ προσκλήσει ἐδόθη ἀρμοδία ἀπάντησις μένει ἄγνωστον. Ἐν Βενετίᾳ παρουσιάσθη τὴν 7 Ἰανουαρίου 1423 μετὰ τῆς Μαρίας καὶ Φιωρέντζας ἐνώπιον τῶν αἱρετῶν δικαστῶν· αἱ τελευταῖαι παρουσίασαν ἀμφότεραι τὰ πρὶν συμφωνητικὰ περὶ τῆς Πάρου ἀπὸ τοῦ 1389 καὶ 1414· ἀλλ' ἐπειδὴ τὰ πρωτότυπα ἔκειντο ἐν τῇ δουκικῇ καγκελλαρίᾳ τῆς Νάξου, παρεκάλει ὁ Ζένος πρὸς παράτασιν τῆς προθεσμίας ἵνα δυνηθῇ ὁ δοῦξ Ἰωάννης Β' νὰ παρουσιασθῇ αὐτοπροσώπως καὶ νὰ φέρῃ μεθ' ἑαυτοῦ τὰ περὶ ὧν ὁ λόγος ἔγγραφα· ὅσον τὸ καθ' ἑαυτὸν ἐδήλωσε τὴν 2 Μαρτίου ὅτι ἦτο ἕτοιμος νὰ πληρώσῃ τῇ Φιωρέντζᾳ ὡς ἀποζημίωσιν διὰ τὰ ἐπὶ τῆς Ἄνδρου δικαιώματά της 300 δουκάτα μετρητά, τὰ ὁποῖα ἐν περιπτώσει καθ' ἣν ἤθελεν ἀποφασισθῇ ὅτι τῇ ἀνῆκον περισσότερα, νὰ ἀφαιρεθῶσιν ἀπὸ τὸ ὅλον ποσόν. Ἐν τούτοις ἐκ μέρους τοῦ Κρίσπου δὲν ἠκούσθη τίποτε, καὶ οὕτως ἀπεφάσισεν ἡ Γερουσία τὴν 22 Μαΐου, ἂν καὶ ὁ εἷς τῶν πέντε νομομαθῶν Ἰωάννης Φιλίππου Κορρὲρ ἀνεχώρησε μὲ τὸ ἀξίωμα κόμητος εἰς τὴν Ζάραν, νὰ διαλύσῃ ἐν πρώτοις τὴν διαφορὰν περὶ τῶν δημευθεισῶν νήσων Πάρου καὶ Ἀντιπάρου. Τὴν 31 Μαΐου ἐξεδόθη ἀπόφασις περιλαμβάνουσα ὅτι, ἐπειδὴ ὁ Ἰωάννης Κρίσπος δὲν ἐτήρησε τὸ συμφωνητικὸν τοῦ 1389, μὴ συζευχθεὶς τὴν Ἰσαβέταν Σανούδην, περιέπεσεν οὕτως εἰς τὸ πρόστιμον τῶν 3000 δουκάτων, ἅτινα τότε εἶχον ὁρισθῆ κατὰ τοῦ παραβαίνοντος τὰ συμφωνηθέντα· ὅτι ὁ δοῦξ ὑπεχρεοῦτο ἑπομένως ἐντὸς τριῶν ἐτῶν ἀπὸ τῆς ἡμέρας Ἰωάννου τοῦ βαπτιστοῦ νὰ πληρώσῃ τῇ Μαρίᾳ τοῦτο τὸ ποσόν, διὰ τὸ ὁποῖον Πέτρος Ζένος ὁ δοῦξ τῆς Ἄνδρου ἔπρεπε νὰ ἐγγυηθῇ ὅτι αἱ νῆσοι Πάρος καὶ Ἀντίπαρος ἀπολείπονται τῇ Μαρίᾳ καὶ τῇ θυγατρὶ αὐτῆς Φιωρέντζᾳ, ἐλευθεροῦνται δὲ αὐταὶ ἀπὸ τοῦ νῦν τῆς ὑποχρεώσεως νὰ παρέχωσι 30 ναύτας κατ' ἔτος εἰς τὸν δουκικὸν στόλον· ὅτι ὅμως μὲ τοῦτο δὲν θεωρεῖται ἔτι τὸ περὶ τῆς ἐπὶ χηρείᾳ συντάξεως τῆς Φιωρέντζας ζήτημα λελυμένον, καὶ ὅτι περὶ τούτου ἔπρεπε νὰ ἀποφασισθῇ ἀκολούθως. » Ἡ ἐγγύησις διὰ τὸν Κρῖσπον κατετέθη ἀμέσως ὑπὸ 10 βενετῶν εὐγενῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων εὑρίσκομεν καὶ τὸν Πέτρον Ζένον τῆς Ἄνδρου, καὶ τὸν νεώτερον υἱόν του Μάρκον μὲ 1000 δουκάτα.—Τὴν 9 Ἰουνίου ἐξεδόθη ἀπόφασις καὶ ἐπὶ τῆς δίκης τῆς Φιωρέντζας. Αὐτὴ ἀνεκάλεσε τὴν πρώτην της αἴτησιν ἵνα τῇ δοθῇ ἡ νῆσος Θήρα ὡς ἐπίκληρον ἐπὶ τῇ χηρείᾳ της ἀποτίμημα, καθότι Ἰωάννης ὁ Β' εἶχε διαθέσει ἤδη τὴν νῆσον πρὸς χάριν τοῦ νεωτέρου του ἀδελφοῦ Νικολῶ, καὶ ἠρκέσθη μόνον νὰ ἀνακτήσῃ τὰ λιθοκόλλητα πολύτιμα κοσμήματά της, καὶ νὰ τῇ ἀποδοθῶσι τὰ κειμήλια τῆς ἀποθανούσης Πετρωνίλλας Βενιέρ, χήρας Δάλλε Κάρκερι, μετὰ ἐτησίας συντάξεως 1000 δουκάτων, ἐπὶ τῇ ἀπειλῇ, ὅτι ἐὰν ὁ δοῦξ δὲν ἤθελε συμμορφωθῇ, ἡ πολιτεία ἤθελε λάβει τὰ ἁρμόδια μέτρα, ἐδίδετο ἡ ἄδεια εἰς αὐτὸν καὶ εἰς τὸν Ζένον νὰ πωλῶσι κατ' ἔτος ἕκαστος 50 ἵππους καὶ ἡμιόνους εἰς Κρήτην πληρόνοντες τὰ ἐκεῖ εἰθισμένα τελωνικὰ δικαιώματα διὰ πέντε ἔτη ἵνα πορισθῶσι τὰ χρεωστούμενα χρήματα· ὑπέσχετο δὲ ἡ πολιτεία ἀντὶ τούτων τὴν 19 Ἰουλίου νὰ παραχωρήσῃ τῷ δουκὶ νεωστὶ ναυπηγηθὲν κάτεργον ἐκ τοῦ βενετικοῦ νεωρίου. Ἀλλ' Ἰωάννης ὁ Β' ἐζήτει νέας ὑπεκφυγάς, καὶ παρεκάλει νὰ δοθῇ αὐτῷ ἡ ἄδεια ἵνα ἔλθῃ εἰς Βενετίαν καὶ νὰ ἐκθέσῃ προσωπικῶς τὰς ἀξιώσεις του. Ἂν καὶ παρεχωρήθη αὐτῷ ἡ τοιαύτη ἄδεια τὴν 17 Αὐγούστου 1424 διὰ ἓξ μῆνας, ἐκεῖνος ὅμως οὔτε τὰς διαταγὰς τῆς Γερουσίας ἐξετέλεσε περὶ τῆς ἐπὶ χηρείᾳ συντάξεως τῆς Φιωρέντζας, οὔτε παρουσιάσθη ἐνώπιον τῆς Συγκλήτου τῆς δημοκρατίας. Καὶ περὶ τῆς ἀποδόσεως ἀκόμη τῆς Πάρου καὶ Ἀντιπάρου ὀλίγον ἐφρόντισε· μόνον δὲ ὅτε τὴν 29 Μαρτίου 1425 ἀπευθύνθη ἔνταλμα εἰς τὸν Βάϊλον τῆς Εὐρίπου Δονάτον Ἀριμόνδον (1424—1425) ἵνα προσκαλέσῃ ἐντόνως δι' ἀπεσταλμένου του τὸν ἀπειθῆ καὶ ἀνυπότακτον δοῦκα διὰ τελευταίαν φορὰν πρὸς ἐκπλήρωσιν τῶν ὑποχρεώσεών του, τότε συνεμορφώθη καὶ ἀπέδωκεν ἀμφοτέρας τὰς νήσους τῇ Μαρίᾳ Σανούδῃ, ἥτις πάραυτα παρεχώρησε τὴν μὲν Πάρον τῷ υἱῷ της Χρυσίνῳ τῷ Α' Σομμαρίπα, τὴν δὲ Ἀντίπαρον τῇ θυγατρὶ αὐτῆς Φιωρέντζᾳ (χήρᾳ τοῦ Ἰακώβου Κρίσπου). Αἱ δοθεῖσαι ἐγγυήσεις ἐπεστράφησαν τὴν 24 Μαΐου καὶ 2 Ἰουνίου τοῦ ἰδίου ἔτους. Εὐθὺς μετὰ ταῦτα ἀπέθανε κατὰ τὸ ἔτος 1426 ἡ Μαρία Σανούδη ἐν Βενετίᾳ· τὸ τριτημόριον τῆς Εὐβοίας, τὸ ὁποῖον εἶχε κληρονομήσει παρὰ τοῦ πρὸ πολλοῦ ἀποθανόντος ἐκ μητρὸς ἀδελφοῦ της Νικολῶ Δάλλε Κάρκερι, τὸ ἐδήμευσε πάραυτα ὁ Βάϊλος τῆς νήσου Ἀντώνιος Μιχιέλης (1425—1427) διαταγῇ τῆς δημοκρατίας. Ἡ Φιωρέντζα ἔμεινε πρὸς ὥραν ἐν Βενετίᾳ, καὶ ἐξηκολούθει τὴν δίκην της, περὶ τῆς ἐπὶ χηρείᾳ συντάξεως ἐναντίον τοῦ Κρίσπου· ἐπειδὴ δὲ ἡ ἄγνοια τῆς λατινικῆς γλώσσης τὴν ἐδυσκόλευε παρὰ πολὺ εἰς τὴν διεξαγωγὴν τῆς συζητήσεως, διωρίσθη πληρεξούσιος αὐτῆς ἐπιτετραμμένος τὴν 1 Σεπτεμβρίου τοῦ ἰδίου ἔτους ὁ δικηγόρος τῆς παρ'ἑφέταις εἰσαγγελείας (Avvogador dei procuratori de sopra) Νικολῶς Πιτζαμάνος· ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὀλίγον ἠδυνήθη νὰ τὴν ὑποστηρίξῃ πρὸς ἀνάκτησιν τῆς ἐπὶ χηρείᾳ συντάξεως. Καὶ αὐτὴ δὲ ἡ μετέπειτα παρουσιασθεῖσα αἴτησίς της πρὸς τὴν δημοκρατίαν ἵνα μεσολαβήσῃ παρὰ τῷ δουκὶ ὑπὲρ αὐτῆς ὡς κληρονόμου τῆς Πετρωνίλλας Τόκκω, ἀπερρίφθη τὴν 19 Μαρτίου 1430 παρὰ τῆς μεγάλης Βουλῆς.

Κατὰ τὸν αὐτὸν καιρόν, ὅτε ἐτελεύτησεν ἡ Μαρία Σανούδη ἀπέθανε καὶ Γυλιέλμος ὁ ἐπίσκοπος Ἄνδρου. Τὴν 28 Μαρτίου 1427 διωρίσθη ὑπὸ τοῦ πάπα Μαρτίνου τοῦ Ε' ὡς διάδοχός του ὁ δομινικανὸς Ἀνδρέας Δώριας ἐκ τῆς γνωστῆς Γενουηνσίας τούτου τοῦ ὀνόματος, ἀνὴρ τὰ μάλιστα ἐξαιρετος διὰ τὴν αὐτοῦ εὐσέβειαν καθὼς καὶ διὰ τὴν θεολογικήν του παιδείαν, ὅστις συνέγραψε πολλὰς ὁμιλίας διὰ τὸν λαόν, πραγματείαν περὶ ἐκκλησιαστικῶν ἐπιτιμίων (de Censuris ecclesiasticis) καὶ ἄλλα συγγράμματα. Ἂν καὶ εἰς τὰ μετέπειτα τυπωθέντα πρακτικὰ τῆς ἐν Βασιλείᾳ συνόδου ἡ ὑπογραφή του δὲν ὑπάρχει, φαίνεται ὅμως, ἐὰν πρέπει νὰ δώσωμεν πίστιν εἰς τὰ λεγόμενα τοῦ Καβαλιέρη, (Galler. Dominic. Tem. I. p. 232. n. 57.), ὅτι παρεωρέθη ἐκεῖ, πιθανὸν δὲ καὶ νὰ ἀπέθανεν ἐκεῖ κατὰ τὸ 1436· τότε εἶχεν ἤδη ἀπολέσει ἡ Ἄνδρος τὸν κυριάρχην της καὶ δοῦκα Πέτρον Ζένον.

Ὁ Πέτρος Ζένος ἀπέκτησεν ἐκ τοῦ γάμου του μετὰ τῆς Πετρωνίλλας Κρίσπης, θυγατρὸς Φραγκίσκου τοῦ Α', ἐκτὸς ἄλλων τέκνων τὴν Πετρωνίλλαν, ἥτις, ὡς ἄνω ἐρρέθη, ὑπανδρεύθη τὸ 1408 μετὰ τοῦ Μαρίνου Φαλιὲρ, Ἀνδρέαν τὸν ὡρισμένον αὐτοῦ διάδοχον, καὶ Μάρκον, ὅστις ζῶντος ἔτι τοῦ πατρός του ἐνυμφεύθη δίς, πρῶτον κατὰ τὸ 1421 μετὰ τῆς Αἰκατερίνης θυγατρὸς τοῦ Στεφάνου Γυλιέλμου Κυϊρίνη Δάλλε Παπότζε, καὶ δεύτερον κατὰ τὸ 1425 μετὰ τῆς θυγατρὸς τοῦ Πέτρου Δούκα Κονταρίνη, ἔπειτα δὲ ἀκόμη καὶ μὲ τὴν Κιάραν Βελλώνη. Ὑπηρέτησε δὲ ὁ Μάρκος τῇ δημοκρατίᾳ ὡς καὶ ὁ πατήρ αὐτοῦ, διατελέσας κατὰ τὸ 1421 δήμαρχος ἐν Ῥαυέννη, ἀπὸ τοῦ 1424 μέχρι τοῦ 1426 διοικητὴς τοῦ Ἄργους καὶ τῆς Ναυπλίας, κατὰ τὸ 1432 πρέσβυς παρὰ τῷ αὐτοκράτορι Σιγισμούνδῳ, παρὰ τοῦ ὁποίου περιεβλήθη καὶ μὲ τὸ ἀξίωμα ἱππότου, ἀκόμη δὲ καὶ κατὰ τὸ 1442 ἐξετέλει χρέη συνδίκου ἐν Ἀλβανίᾳ. Ἂν καὶ ὁ πατήρ του ἐξ ἀρχῆς ἀκόμη εἶχε προσδιορίσει τὸν Ἀνδρέαν ὡς διάδοχόν του ἐπὶ τῆς Ἄνδρου, εἰς τὸν Μάρκον ὅμως παρεχώρησε τὸ μεγαλείτερον μέρος τῶν βενετικῶν του κτημάτων, καὶ τὸν ἔθεσεν εἰς κατάστασιν νὰ ζῇ ἀξιοπρεπῶς. Ἔτι δὲ κατὰ τὴν 24 Μαρτίου 1421 ὁ Πέτρος Ζένος, συναινέσει τῆς συζύγου του Πετρωνίλλας, παρεχώρησεν εἰς τὸν Μάρκον τὸ μερίδιον τοῦ τιμαρίου *Ἀγρίδια* καὶ *Ἐπάνω Κάστρον* (Castel de Alto), τὸ ὁποῖον ἀνῆκε πρότερον εἰς τὸν Περουλάκην Σανοῦδον, ἐκ πλαγίου ἀγχιστέα τῶν δουκῶν τοῦ Αἰγαίου Πελάγους. Ὁ Περουλάκης οὗτος ὁ καὶ Νικόλας ἐπονομαζόμενος, εἶχεν ἀφήσει τὸ ἥμισυ τῶν κτημάτων του, συνισταμένων ἐκ τοῦ ἡμίσεως τῶν τιμαρίων *Ἀγρίδα* καὶ *Ἐπάνω Κάστρον* εἰς τὴν σύζυγόν του Σιμώναν, ὡς ἐπὶ χηρείᾳ ἀποτίμημα, ἐν ᾧ τὸ ἕτερον ἥμισυ ἐπανῆλθεν εἰς τὸν Ζένον ὡς τιμαριωτικὸν κυριάρχην. Ἀφ' οὗ δὲ ἐκείνη συνῆλθεν εἰς δεύτερον γάμον μετὰ τοῦ Ὠρίωνος Μάγνου, παρεχώρησεν εἰς τοῦτον ὁ Ζένος ὅλα τὰ κτήματα τοῦ ἀποθανόντος Σανούδου, καὶ μετὰ τὸν ἐντὸς ὀλίγου λαβόντα χώραν θάνατον καὶ αὐτοῦ τοῦ Μάγνου, ἄφησε τὴν χήραν Σιμώναν εἰς παντελῆ κτῆσιν αὐτῶν. Ἐπειδὴ ὅμως καὶ αὐτὴ ἀπέθανε κατὰ τὸν ἴδιον καιρόν, ὁ Πέτρος Ζένος καὶ ἡ Πετρωνίλλα παρεχώρησαν τὰ ἐκ νέου εἰς αὐτοὺς περιελθόντα τιμάρια εἰς τιμαριωτικὴν κληρουχίαν τῷ υἱῷ αὐτῶν Ἀνδρέᾳ, καὶ παρέδωκαν αὐτῷ συναινέσει τοῦ ἐπικυριάρχου δουκὸς Ἰωάννου τοῦ Β' τὴν πραγματικὴν κτῆσιν τῶν ὑποστατικῶν, ἀντὶ ἐτησίου τιμαριωτικοῦ φόρου ἑνὸς πορτογαλλίου, φόρου ὅστις πολλάκις ἀπαντᾶται ἐπὶ τιμαριωτικαῖς μεταξὺ συγγε-

νῶν κληρουχίαις (*). Ἐκτὸς τούτων ἐδωρήσατο αὐτῷ ἡ Πετρωνίλλα, ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ εὐγενοῦς Γεωργίου Δέλλα Γραμμάτικα (περὶ τοῦ ὁποίου σημειωτέον ἐν παρενθέσει, ὅτι οὔτε τὸ ὄνομά του νὰ γράψῃ ἐγνώριζε) καὶ τοῦ Πέτρου Κρίσπου, 22 φοράδας ἀπὸ τῆς Τήνου πρὸς χρῆσιν του, ἀλλ' ὑπὸ τὸν ὅρον νὰ μὴ βόσκωσιν εἰς τὸ Γαύριον, Ἔξω-Μεριάν, Κόρτην καὶ Πρόβατον. — Ὀλίγας ἡμέρας ὑστερώτερον, τὴν 1 Μαΐου, ἐκληροδότησεν αὐτῷ ὁ πατὴρ ἐπ' ἴσης τὰ εἰσοδήματα ἑνὸς τριτημορίου τῆς νήσου Ἄνδρου, ἐκτιμηθέντα εἰς 100 δουκάτα κατ' ἔτος, ἐπὶ τῷ ἰδίῳ τιμαριωτικῷ φόρῳ ἑνὸς πορτογαλλίου, παρὰ τῇ ὁποίᾳ πράξει, ἐγγραφείσῃ ὑπὸ Ῥαμβάλδου Δεῖ Ῥαμβάλδι, γραμματέως τοῦ συνεδρίου τῶν τιμαριωτῶν τῆς Ἄνδρου, ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω εἰρημένων, παρίστατο ὡς μάρτυς καὶ ὁ Νικολὼς Δὰ Κορώνια δυνάστης τῆς Σίφνου. Ἀκόμη 2½ ἔτη ἐκυριάρχει ὁ Πέτρος Ζένος ἐπὶ τῆς νήσου του, διατρίβων ὁτὲ μὲν ἐν τῷ Αἰγαίῳ Πελάγει, ὁτὲ δὲ ἐν Βενετίᾳ, πολλάκις καὶ πολυτρόπως ἐνοχλούμενος ὡς καὶ οἱ λοιποὶ τῶν Κυκλάδων δυνάσται ὑπὸ τῶν τουρκικῶν πλοίων, ἂν καὶ ἡ Ἄνδρος καθὼς καὶ ἡ Πάρος καὶ αἱ λοιπαὶ Κυκλάδες συμπεριελαμβάνοντο εἰς τὴν ὑπὸ Βερτουκκίου Διέδου τὴν 5 Δεκεμβρίου 1419 μετὰ Μωάμεθ τοῦ Α' γενομένην εἰρήνην. Διὰ τοῦτο Νικολὼς ὁ Κρίσπος, δυνάστης Θήρας καὶ Σύρου, παρὼν αὐτοπροσώπως ἐν Βενετίᾳ, παρεκάλει ἐν ὀνόματι τοῦ ἀδελφοῦ του δουκὸς Ἰωάννου τοῦ Β' καὶ ἐν ὀνόματι τοῦ Πέτρου Ζένου, ἵνα δοθῇ αὐτοῖς ἄδεια, νὰ συνομολογήσωσιν ἰδιαιτέραν ἕκαστος μετὰ τῶν Ὀθωμανῶν συνθήκας. Τὴν 2 Ἰουλίου 1426 συγκατένευσεν εἰς τὴν αἴτησίν των ἡ Γερουσία ἐν μυστικῇ συνεδριάσει, ἵνα τοὐλάχιστον ἐξασφαλισθῶσιν οὕτως αἱ νῆσοι των διά τινα καιρὸν ἀπὸ τῶν καταστρεπτικῶν ἐπιδρομῶν τῶν ἐχθρικῶν πειρατῶν. Ὁ δοὺξ τῆς Ἄνδρου πρέπει νὰ ἦτο τότε κατά τι προβεβηκὼς τὴν ἡλικίαν, ὢν νυμφευμένος πρὸ 42 ἐτῶν· ἀναφανεὶς δὲ πλείστου ἄξιος τῇ μητροπόλει δημοκρατίᾳ, τιμώμενος ἐκτὸς τῆς πατρίδος του παρὰ χριστιανῶν καὶ μωαμεθανῶν ἡγεμόνων, κραταιὸς καὶ φοβερὸς ἐν τῷ Αἰγαίῳ Πελάγει, ἀπέθανε τὸ ἔτος 1427, καὶ κατέλιπε τὴν ἐκ νέου ἀκμάζουσαν νῆσόν του εἰς τὸν πρωτότοκον υἱὸν αὐτοῦ Ἀνδρέαν, τὸν δεύτερον καὶ τελευταῖον ὅστις ἐκ τοῦ εὐγενοῦς οἴκου τῶν Ζένων ἤσκησε τὴν κυριαρχίαν του ἐπὶ τῆς Ἄνδρου.

(Ἕπεται συνέχεια.)

ΝΕΡΟΓΤΣΟΣ.

(*) Ἓν πορτογάλλιον ὡς φόρος τιμαριωτικὸς αἰρίσκεται καὶ εἰς πρᾶξιν τοῦ Ἀγγέλου Γοτζαδίνη τῆς Κύθνου ἀπὸ 21 Ἰανουαρίου 1418, διὰ τῆς ὁποίας προικοδοτεῖ τὸν συγγενῆ αὐτοῦ Φρανκίσκον Δὰ Βιλώνια μὲ κτήματα ἐπὶ τῆς Κέω, καθὼς καὶ εἰς προνομίαν τοῦ δουκὸς Ἰακώβου Γ, Κρίσπου ἀπὸ 23 Ἰουνίου 1476, διὰ τῆς ὁποίας χαρίζει τιμάρια τινὰ ἐπὶ τῆς Νάξου εἰς τὸν Νικόλαον Γοτζαδίνην δυνάστην τῆς Κύθνου, Σίφνου καὶ τοῦ ἡμίσεως τῆς Κέω.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ

ΕΛΕΥΣΙΝΙΟΥ ΑΝΑΓΛΥΦΟΥ.

—ooo—

Ἀπό τινος χρόνου ἐξαίσιον ἀρχαιολογικὸν εὕρημα ἐπλούτισε τὴν Ἑλλάδα, κοσμοῦν ἤδη τὴν ἐν τῷ Θησείῳ συλλογήν, καὶ κατὰ τὸ κάλλος καὶ σπουδαιότητα ὑπερτεροῦν πάντα τὰ ἐν αὐτῷ. Ὅταν πρό τινων μηνῶν ἐπεσκέφθην μετά τινων φίλων τὴν ἐν Ἐλευσῖνι μικρὰν ἐκκλησίαν, ἥτις περιέχει τῆς ἀρχαιότητος τινὰ λείψανα, ἔκπληξις καὶ θαυμασμὸς μᾶς ἐκυρίευσε πάντας ἐνώπιον τοῦ λαμπροῦ τούτου κειμηλίου τῆς τέχνης, οὗ καὶ αὐτὴ ἡ ὕπαρξις μᾶς ἦν ἄγνωστος. Ἀνάγλυφον κολοσσαϊκῶν διαστάσεων, μεῖζον παντὸς ἀναγλύφου μέχρι τοῦδε γνωστοῦ ἐν τῇ ἑλληνικῇ τέχνῃ, εἰς τέσσαρα δὲ τεμάχια τεθραυσμένον, εὑρέθη πλησιέστατα τοῦ ἐκκλησιδίου ἐκείνου, ἐμπρὸς τοῦ νεοκτίστου ἀλληλοδιδακτικοῦ σχολείου, εἰς ἐλάχιστον βάθος ὑπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς γῆς.

Τὸ μέρος τοῦτο ἀπέχει τινὰς ἑκατοστυίας βημάτων ἀπὸ τοῦ λόφου ἐφ' οὗ ἔκειτο τὸ περίφημον ἐν τῇ ἀρχαιότητι Ἀνάκτορον, ἢ ὁ ναὸς τῆς Δήμητρος, πρὸς τὰ βορειανατολικὰ αὐτοῦ ἐν τῇ πεδιάδι, ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς ἀγούσης ἐξ Ἀθηνῶν. Ἴσως ἐνταῦθα ἔκειτο ὁ ναὸς τοῦ Τριπτολέμου, ὃν ἀναφέρει ὁ Παυσανίας (Α, 38), διότι καὶ πολλὰ ἄλλα λείψανα ἐνταῦθα σώζονται, μαρτυροῦντα ἀρχαίου οἰκοδομήματος θέσιν. Πιθανὸν δὲ νὰ μὴ ἀπεῖχε πολὺ καὶ ὁ ἕτερος ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ συγγραφέως μνημονευόμενος ναός, ὁ τοῦ Ποσειδῶνος, ἂν ἀληθῶς εἰς ἄγαλμα τοῦ Θεοῦ τούτου ἀνήκῃ, ὡς ἐνομίσθη, καὶ τις κεφαλὴ αὐτόθι εὑρεθεῖσα, καὶ ὑπὲρ τὴν θύραν τοῦ σχολείου ἐντειχισθεῖσα.

Τὸ ἀνάγλυφον, ἀφ' οὗ τὰ τέσσαρα μέρη του συνηνώθησαν ἤδη εἰς ἓν ἐν τῷ Θησείῳ, εἶναι ἀνελλειπές, ὀλιγίστους μόνον ἔχον ἐνιαχοῦ τῆς ἐπιφανίας ἐκδαρμούς, μικρὸν βλάπτοντας αὐτό, διότι ὁ ὀφθαλμὸς εὐκόλως τοὺς παροῤῥᾷ, καὶ συμπληροῖ τὰς διατεμνομένας μακρὰς γραμμάς, ὧν ἡ ἁρμονικὴ κίνησις τὸν ὁδηγεῖ εἰς τὰς συμπληρώσεις. Εἶναι δὲ τοσοῦτον ἐπίπεδον, ὥστε μόλις ἐξέχει κατὰ γραμμὰς ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν ἐφ' ἧς εἶναι ἐπειργασμένον. Εἶναι σχεδὸν ὡς ἐπιφάνεια ἐπὶ ἐπιφανείας, ὡς εἰπεῖν, διακρινομένη διὰ λεπτῶν καὶ ἐλαφρῶς ἐσκιασμένων γραμμῶν ἐπὶ τοῦ ἐπιπέδου μαρμάρου. Εἰς τοιαῦτα δὲν χαίρει συνήθως ἀγάλματα ὁ ἀγύμναστος καὶ ἀπαίδευτος ὀφθαλμός. Τὰ θέλει ὀγκώδη καὶ περυσημένα ὅπως τὰ ἐκτιμήσῃ, ὡς τὰ κατεσκεύαζεν ἡ παρακμάσασα ῥωμαϊκὴ τέχνη ἐπὶ τῶν μνημείων καὶ σαρκοφάγων της. Καὶ ἐν τῇ ἑλληνικῇ δὲ γλυπτικῇ ἀπαντῶνταί τινα λίαν προέχοντα, οἷαι εἰσὶν αἱ μετόπαι τοῦ Παρθενῶνος, ἐξέχουσαι σχεδὸν κατὰ ἕνα ὁλόκληρον πόδα, διότι τοῦ γλύπτου ἡ πρόθεσις ἦν, αἱ εἰς μέγα ὕψος

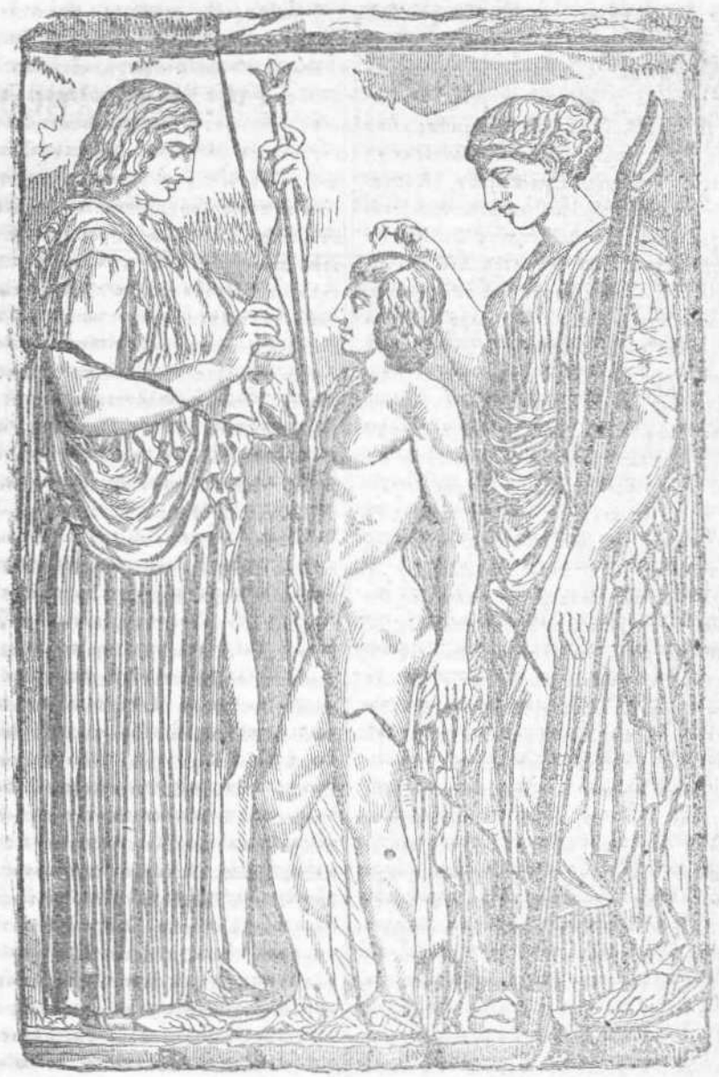

Ἐλευσίνιον μάρμαρον.

τεθειμέναι καὶ ἀπ' ἀλλήλων μεμονωμέναι αὗται εἰκόνες, ἰσχυρὰς διὰ τῆς τοιαύτης ἐξοχῆς των ῥίπτουσαι τὰς σκιάς, νὰ φαίνωνται ὡς ἄρτια τρόπον τινὰ ἀγάλματα, συνεχόμενα δὲ μετὰ τοῦ ναοῦ διὰ τοῦ ὀπισθίου αὐτῶν μέρους καὶ οὐχὶ διὰ τοῦ κατωτέρου, διότι ἐκεῖνος μὲν ἦν ἀφανής, τοῦτο δὲ ὑπὲρ πᾶν ἄλλο ἦν εἰς τὴν ὄψιν ἐκτεθειμένον. Ὁμοίως ἰσχυρῶς προέχει καὶ τοῦ Θησείου ἡ ζωοφόρος, καὶ αὐτὴ ὡς σειρὰ ἀγαλμάτων ἐν συμπλέγματι φαινομένη. Ἐξ ἐναντίας δ' ἡ τοῦ Παρθενῶνος ζωοφόρος ἔχει ἐπίπεδα τὰ ἀνάγλυφα, διότι ὁ προσδιορισμὸς αὐτῆς ἦν νὰ φαίνηται ὡς κατάστικτός τις ταινία, ὡς λαμπρὰ παρυφὴ περιθέουσα τὸν ναόν. Οὐχὶ ταῦτα μόνα, τὰ ἐν παρέργου μέρει περικοσμοῦντα τὰς οἰκοδομάς, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ τὰ αὐτοτελῆ ἀνάγλυφα ἐπροτίμα ἐπιπέδως ἐργαζομένη ἡ ἀρχαία τέχνη τῶν καλῶν ἡμερῶν καὶ ἡ ἔτι ἀρχαιοτέρα. Τοιαύτη εἶναι ἡ ὡραιοτάτη ἐπιτύμβιος στρογγύλη στήλη, ἡ ἐν τῷ Θησείῳ, τῷ Φειδιακῷ ἐργαστηρίῳ ἀναμφισβητήτως ἀνήκουσα, τοιαύτη καὶ ἡ κατὰ μίαν σχεδὸν ἑκατονταετηρίδα προγενεστέρα πολύτιμος στήλη τοῦ Ἀριστοκλέους. Καὶ οὐδεὶς τῷ ὄντι διὰ τὸν τεχνογνώστην ὑπάρχει μεγαλήτερος τῆς τέχνης θρίαμβος, τοῦ θαυμασίου ἀποτελέσματος ὁ παράγει σορὸς συνδυασμὸς τῶν γραμμῶν αἵτινες, τὸ ἐπίπεδον μάρμαρον εἰς ὄγκον φυσῶσαι, καὶ ἐξοχὰς παριστῶσιν εἰς τὸν ὀφθαλμὸν δι' ὀπτικῆς ἀπάτης, πρὸς ἐκείνην ἀναλόγου, ἥτις εἶναι ἰδία τῇ ζωγραφικῇ.

Παριστᾷ δὲ τὸ ἀνάγλυφον πρόσθεν παῖδα ὄρθιον, γυμνόν, ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ ὤμου μόνον ἔχοντα ἐῤῥιμμένον τὸν μανδύαν, οὗ τὰς πτυχὰς συνέχει

διὰ τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς, πέδιλα δὲ ὑποδεδεμένον, μεταξὺ δύω ἐπίσης ὀρθίων γυναικῶν, ποδήρη χιτῶνα ἐνδεδυμένων, καὶ ὧν ἡ μὲν, τὴν κώμην λυτὴν ἔχουσα καὶ μέχρι τῶν ὤμων καθήκουσαν, κρατεῖ μακρὰν βακτηρίαν ἐν εἴδει σκήπτρου, ἡ δὲ νεωτέρα τὴν ἡλικίαν, τὴν κώμην ἔχουσα κομψῶς ἀναδεδεμένην, τὴν κεφαλὴν ὀλίγον πρὸς τὰ κάτω νεύουσαν, κρατεῖ ἰσομήκη δᾷδα· εἶχε δὲ καὶ εἰς ἀμφοτέρας τὰς χεῖρας μετάλλινα ψέλλια κατὰ μέσον τὸν πῆχυν, ὡς ἀποδεικνύουσιν ὀπαὶ κατὰ τοῦτο τοῦ μαρμάρου τὸ μέρος. Εἰσὶ δὲ αἱ γυναῖκες αὗται ἡ Δήμητρα καὶ ἡ Κόρη, ἤτοι ἀνήκει μεταξὺ τῶν φωσφόρων Θεῶν, καὶ φέρει τὴν δᾷδα ὡς ἔμβλημα τῆς ἐν ᾅδου οἰκήσεώς της. Τοιαῦται παρίστανται αἱ δύω αὗται θεαὶ ἐπὶ πολλῶν τῶν ἀρχαιοτέρων ἀναγλύφων, χωρὶς τῶν ἰδιαιτέρων ἄλλων συμβόλων, οἷα οἱ στάχυες τῆς Δήμητρος, ἃ προσέθηκεν αὐτῇ ἡ μεταγενεστέρα τέχνη καὶ μυθολογία. Ὁ δὲ μεταξὺ αὐτῶν παῖς, οὔτε τρυφερὰν ἔχων τὴν μόρφωσιν καὶ θηλυπρεπῆ, οὔτε μέλλοντος ἀθλητοῦ ἢ μέλλοντος ἥρωος τὴν μυῶδη ἢ τὴν λαμπρὰν ἀνάπτυξιν, ἀλλὰ σύμμετρον μὲν καὶ καλὸν τὸ σῶμα, καὶ εὐγενὲς, ὡς βασιλικὴν ἐμφαῖνον καταγωγὴν, ἀλλὰ συγχρόνως ἀφελῶς εὔρωστον, ἀνεπτυγμένον καὶ στερεὸν, ὡς ἰδανικήν τινα παράστασιν τῆς γεωργικῆς τάξεως, πανταχοῦ μὲν ἤθελεν ἀναγνωρισθῇ ὡς ὁ Τριπτόλεμος, ἕνεκα τῆς πρὸς τὴν Δήμητραν σχέσεώς του, πολλῷ δὲ μᾶλλον ἐν Ἐλευσῖνι, τῇ πατρίδι αὐτοῦ, καὶ τῶν εἰς αὐτὸν ἀναγομένων μύθων. Τῆς Δήμητρος ἐκλάπη ἡ προσφιλὴς κόρη, ἡ Περσεφόνη, καὶ ἡ ἀπαρηγόρητος μήτηρ ἔτρεχεν ὄρη καὶ κοιλάδας ζητοῦσα αὐτὴν, μέχρις οὗ ἐλθοῦσα εἰς Ἐλευσῖνα, καὶ ἐνταῦθα περίθαλψιν καὶ παρηγορίαν εὑροῦσα ὑπὸ τοῦ βασιλέως Κελεοῦ, ἔμαθε παρ' αὐτοῦ ὅτι ὁ Πλούτων ἦν ὁ ἅρπαξ τῆς θυγατρός της, ἣν κατέστησεν εἰς βασίλισσαν τοῦ ᾅδου, καὶ ἔλαβε παρὰ τῶν θεῶν ἐπὶ ἓξ μὲν μῆνας νὰ τὴν ἀφήνῃ ἐν τοῖς καταχθονίοις, ἐπὶ δὲ τῶν ἄλλων ἓξ νὰ τὴν ἔχῃ μεθ' ἑαυτῆς. Εὐγνωμονοῦσα δ' ἡ Δήμητρα διὰ τὴν πρὸς αὐτὴν ἐνδειχθεῖσαν φιλοφροσύνην, ἀντήμειψε μεγαλοδώρως τὸν βασιλέα, τὸν υἱὸν αὐτοῦ Τριπτόλεμον ὑπὸ τὴν ἄμεσον λαβοῦσα προστασίαν της, καὶ διδάξασα αὐτὸν τὴν τοῦ σίτου σπορὰν, δι' ἧς ἀνεδείχθη ἰσόθεος τῆς ἀνθρωπότητος εὐεργέτης. Τοιοῦτος ἦν ὁ ἐλευσινιακὸς μῦθος, ἱστορικῶς μὲν ἀναφερόμενος εἰς φιλόλαόν τινα βασίλισσαν, προώρως στερηθεῖσαν τῆς μονογενοῦς αὐτῆς θυγατρός, καὶ ὑπὸ θλίψεως ἀκατασχέτου κυριευθεῖσαν, συμβολικῶς δὲ δηλῶν τὴν μητέρα γῆν (Γῆ μήτηρ=Δημήτηρ), πενθοῦσαν ἐπὶ τῶν ἓξ χειμερινῶν μηνῶν, ὅτε ἡ θυγάτηρ της, ἡ σπορὰ, βυθίζεται εἰς τὰ καταχθόνια, μετὰ χαρᾶς δὲ βλέπουσαν αὐτὴν ἀποδιδομένην εἰς τὸν ἄνω κόσμον καὶ θάλλουσαν, ὅταν φύωνται τὰ σπαρτά· καὶ ἴσως ἡ πλάσις αὕτη μεταξὺ τῆς ἱστορικῆς καὶ τῆς φυσιολατρικῆς φάσεως τοῦ μύθου ἦν τὸ κυριώτερον ἀντικείμενον τῆς ἐν Ἐλευσῖνι μυήσεως. Τῆς Δήμητρος εἰσὶν ἐν τῷ ἀναγλύφῳ οἱ δάκτυλοι τῆς δεξιᾶς χειρὸς ἠκρωτηριασμένοι· φαίνονται ὅμως ὡς ἐκ τῆς θέσεώς των μικρόν τι ἀντικείμενον κρατοῦντες, πιθανώτατα κόκκον σίτου, ὃν ἐκτείνει τὴν χεῖρα ὅπως δεχθῇ ὁ νέος Τριπτόλεμος, ἐνῷ τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἐκφράζει σέβας, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ ἔκπληξιν δι' ὅσα ἡ θεὰ τῷ ἀποκαλύπτει ἴσως μυστήρια περὶ τῶν θαυμασίων παραγωγικῶν δυνάμεων τῆς φύσεως. Συγχρόνως δὲ ἡ Περσεφόνη θέτει ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ, ἐχούσης τὴν κόμην βραχεῖαν μέχρι τοῦ τραχήλου, τὴν δεξιὰν χεῖρά της, ὡς ἂν εὐλογεῖ τὸν θεοφιλῆ βασιλόπαιδα. Παρατηρητέον δὲ τέλος ὅτι πρὸ τοῦ μετώπου τοῦ παιδὸς ὑπάρχει μικρὰ ὀπὴ ἐν τῷ μαρμάρῳ, ἥτις ἀποδεικνύει ὕπαρξιν μεταλλίνου τινος κοσμήματος, ἴσως στλεγγίδος, ἢ μᾶλλον, ὡς ἐκ τῆς θέσεως αὐτῆς πιθανολογεῖται, πέττιγος, διότι κατὰ τοὺς χρόνους καθ' οὓς ἐγένετο τὸ ἀνάγλυφον τοῦτο, οἱ Ἐλευσίνιοι ἀναμφιβόλως περιελαμβάνοντο εἰς τὴν Ἀττικὴν αὐτοχθονίαν.

Τίνες δὲ ἦσαν οἱ χρόνοι οὗτοι; Τὸ ἀνάγλυφον οὐδ' ἐπιγραφήν τινα, οὐδ' ἄλλην τινὰ χρονολογικὴν ἔνδειξιν περιέχει. Συμπεράσματα δὲ ὡς πρὸς τὴν ἐποχήν του δύνανται μόνον νὰ ζητηθῶσιν ἐν τῷ ῥυθμῷ καὶ ἐν τῇ ἐργασίᾳ του.

Ἀλλ' ὡς πρὸς ταῦτα παρατηροῦνται ἐν αὐτῷ ἀνωμαλίαι τινὲς δυνάμεναι νὰ παραγάγωσι τὴν κρίσιν, καὶ εἰς διαφόρους ἀμφιβολίας νὰ παρέξωσιν ἀφορμήν. Οὕτως, ἐν ᾧ τὸ γενικὸν τῶν σωμάτων περίγραμμα εἶναι ἀπαράμιλλον κατὰ τὴν εὐρυθμίαν, καὶ ἡ διάπλασις αὐτῶν τὴν φύσιν φαίνεται μιμουμένη καὶ ἐξευγενίζουσα, ἐν ᾧ εἰς τὰ πρόσωπα ἐπιπνέει σχεδὸν τὸ ὕψος καὶ ἡ καθαρότης τῶν προσώπων τῶν ἀγαλμάτων τοῦ Παρθενῶνος, ἐνῷ οἱ βραχίονες τῆς Περσεφόνης καὶ τοῦ Τριπτολέμου τὸ σῶμα ἀμιλλῶνται κατὰ τὴν τέχνην, τὸ διάγραμμα καὶ τὴν ἀνατομικὴν ἀνάπτυξιν εἰς ὅ,τι σχεδὸν κάλλιστον κεκτήμεθα ἐκ τῆς ἀρχαιότητος, ἐν ᾧ τέλος ἡ ὅλη σύνθεσις συνδέει τὴν ἀλήθειαν μετὰ τῆς χάριτος καὶ τῆς ἀξιοπρεπείας, καὶ ἀναπολεῖ τὰς ἀρίστας παραδόσεις τῆς τέχνης εἰς τὴν ἐντελεστάτην αὐτῆς ἀνάπτυξιν, συγχρόνως ὑπάρχουσί τινα συμπτώματα καὶ τινα μέρη τοῦ ἔργου τούτου, εἰς ἄλλην, εἰς ἀρχαιοτέραν καλλιτεχνικὴν περίοδον πλησιάζοντα. Οὕτω, τὰ τρία ἐπὶ τοῦ λίθου παριστώμενα πρόσωπα, καί τοι διὰ κοινῆς πράξεως συνδεόμενα, ἔχουσιν ὅμως τι ὑπὲρ τὸ δέον παράλληλον, σύμμετρον καὶ ἀρχιτεκτονικὸν εἰς τὴν προσάλληλον στάσιν καὶ διάθεσίν των. Ἀλλὰ καὶ ἕκαστον αὐτῶν ἐν τῇ θέσει του ἔχει, οὐδὲν μὲν τὸ βεβιασμένον, ἀλλά τι τὸ μὴ ἱκανῶς ἀνειμμένον καὶ κεχορηγημένον, οὐδόλως μὲν στερεῖται φυσικότητος καὶ ζωῆς, ἀλλὰ στερεῖται κινήσεως, οὐχὶ ὡς μὴ δυνάμενον, ἀλλὰ ὡς μὴ θέλον νὰ κινηθῇ. Προσέτι δὲ, ἐνῷ αἱ πτυχαὶ πάντων τῶν ἐνδυμάτων τῆς Περσεφόνης, ὁμοίως δὲ καὶ αἱ τοῦ μανδύου τοῦ Τριπτολέμου, καὶ αὐτοῦ δὲ τοῦ πέπλου τῆς Δήμητρος, εἰσὶ ποικίλαι, φυσικαὶ, διαφανεῖς, μελαναὶ, αἱ τοῦ χιτῶνος τῆς Δήμητρος πίπτουσιν ἐξ ἐναντίας ἀρχαῖκαὶ, μονότονοι καὶ πα-

ράλληλοι. Ἡ κόμη τῆς μὲν Περσεφόνης εἶναι χαριέστατα διατεθειμένη, καὶ ἀναμιμνήσκει τὰς ὡραιοτάτας τοῦ Παρθενῶνος καὶ ἄλλων συγχρόνων ἢ καὶ μεταγενεστέρων γλυφῶν κεφαλάς. Ἀρ' ἑτέρου ὅμως τῆς Δήμητρος καὶ τοῦ Τριπτολέμου ἡ κόμη σχηματίζεται διὰ γραμμῶν παραλλήλως κυματιζουσῶν, κατὰ τὸν ἀρχαῖον τύπον, εἰς ἰούλους στερουμένους τῆς ἀνέτου καὶ φυσικῆς αὐτῶν ποικιλίας. Ὁμοίως δὲ καὶ οἱ δύω πόδες τοῦ Τριπτολέμου, καὶ ὁ δεξιὸς, ὁ μόνος φαινόμενος τῆς Δήμητρος, εἰσὶν ὑπὲρ πᾶσαν ἀναλογίαν ἰσχνοὶ καὶ μακροὶ, ὡς ἀπαντῶνται συνήθως ἐν τοῖς ἀρχαϊκοῖς ἀναγλύφοις. Τέλος δὲ καὶ εἰς αὐτὰ τὰ πρόσωπα, οἱ ὀφθαλμοὶ, ἤττον ἐν κατατομῇ διαγεγραμμένοι ἀφ' ὅ,τι ἀπαιτεῖ ἡ ἐπίπεδος τῆς ἀναγλύφου τούτου ἐργασία, καὶ ἡ λίαν αὐστηρὰ τῆς ἐκφράσεως ἐμβρίθεια, ἀναπολοῦσιν ἐποχὴν μᾶλλον καθ' ἣν ἡ τέχνη δὲν εἶχεν ἔτι ἀναπτυχθῇ εἰς πᾶσαν αὐτῆς τὴν χάριν τῆς ἐλαστικότητος καὶ τὴν εὐγένειαν τῆς ἐλευθερίας.

Τὰ ἀρχαΐζοντα ταῦτα χαρακτηριστικὰ τοῦ τεχνουργήματος τοσοῦτον προφανῆ ὄντα, ὥστε ἐκ πρώτης ὄψεως ὑπερνικᾷ μάλιστα ἡ ἐντύπωσις ὅτι αὐτὸ εἶναι προϊὸν τῆς ἀρχαϊκῆς τέχνης, ὑπ' οὐδενὸς μὲν τῶν μέχρι τοῦδε ἐξετασάντων αὐτὰ παρεγνωρίσθησαν, ἀλλὰ τινὲς ἐξέλαβον αὐτὰ ὡς ἑκουσίως καὶ ἐκ προθέσεως ἐπιτηδευθέντα, ὡς λείψανά τινα ῥυθμοῦ ἱερατικοῦ καθ' ἕξιν καὶ θρησκευτικὴν παράδοσιν παραμείναντα ἐν τῇ τέχνῃ, καὶ ἀφ' οὗ ἔτι αὕτη ἔρθασεν εἰς τὸν ὑπέρτατον τῆς ἀναπτύξεώς της βαθμὸν, καὶ εἰς τὸ ἔξοχον κάλλος τῶν οὐσιωδεστέρων μερῶν τοῦ συμπλέγματος ἀποβλέποντες, ἀποδίδουσιν αὐτὸ ἀδιστάκτως εἰς τοὺς χρόνους καὶ εἰς τὸ ἐργαστήριον τοῦ Φειδίου.

Καὶ συμφωνοῦμεν μὲν ἐντελῶς μετ' αὐτῶν ὅτι τὸ ὅλον ἔργον εἶναι μεγαλοφυὲς καὶ ὡραῖον· ἀλλ' ἵνα τὸ συμπέρασμά των ὡς ἀναγκαῖον παραδεχθῶμεν πρέπει νὰ θεωρήσωμεν ὡς ἀναμφισβήτητον ὅτι ἡ μεγάλη ἐκείνη τέχνη, ἧς οὐδὲν ἔθνος καὶ οὐδεμία ἐποχὴ ἐδυνήθη ποτέ τι νὰ παραγάγῃ ἐφάμιλλον, διεμορφώθη διὰ μιᾶς ἐν τῇ ὑπερτάτῃ αὐτῆς ἐντελείᾳ ἐπὶ Φειδίου, ἄνευ προπαρασκευῆς, ἄνευ βαθμιαίας προόδου, ὅλη ἑτοίμη ἐκ τῆς μεγαλοφυΐας αὐτοῦ ἀναπηδήσασα ὥς τις ἔνοπλος Ἀθηνᾶ ἐκ τῆς κεφαλῆς τοῦ Διός. Ἀλλὰ τοῦτο, καὶ τῇ φυσικῇ πορείᾳ τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων μὴ συμφωνοῦν, ἀπᾴδει προσέτι, νομίζομεν, καὶ εἰς ὅσα περὶ τῆς ἀναπτύξεως τῆς ἑλληνικῆς καλλιτεχνίας μᾶς εἶναι γνωστά. Μίαν ἑκατονταετηρίδα ἀνατρέχοντες ὀπίσω τῶν χρόνων οὓς ἐλάμπρυναν ἡ Παρθένος Ἀθηνᾶ καὶ ὁ Ὀλύμπιος Ζεὺς τοῦ Φειδίου, εὑρίσκομεν τὴν τέχνην ἐντελῶς ἔτι ἐν τοῖς ἀρχαϊκοῖς σπαργάνοις πεπεδημένην, δύσμορφον, καὶ πολλάκις τὸν γέλωτα μᾶλλον κινοῦσαν ἢ τὸν θαυμασμόν, ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ νηπιώδει αὐτῆς ἀτελείᾳ ὑποφαίνουσαν ἤδη κρυπτόμενα τὰ πρῶτα σπέρματα τοῦ μέλλοντος αὐτῆς μεγαλείου. Ἔκτοτε δὲ τὰ σπέρματα ταῦτα μετὰ τῆς προόδου τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς φιλοτέχνου πολυτελείας καλλιεργούμενα, ἤρξαντο ἐκφυόμενα βαθμηδὸν, καὶ μετὰ πεντήκοντα ἐνιαυτοὺς εἶχον μὲν ἔτι τὰ προϊόντα τῆς γλυπτικῆς δυσλύγιστα τὰ μέλη καὶ τεταμένα, παραλλήλους καὶ φυσικῆς ἐλαστικότητος ἐστερημένους τοὺς ἰούλους καὶ τὰς πτυχὰς, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ ὡς πρὸς τὸ κάλλος καὶ τὴν ἀκρίβειαν τῆς γραμμῆς, καὶ ὡς πρὸς τὴν σπουδὴν τῆς ἀνατομικῆς μορφώσεως, καὶ ὡς πρὸς τὴν ὅλην ἔκφρασιν, εἰς τοσοῦτον ἀφίκοντο βαθμὸν ἐντελείας, ὥστε ὁ Λουκιανὸς τὸν ἐν Ἀθήναις χαλκοῦν Ἀγοραῖον Ἑρμῆν, τὸν ἐν ὀλυμπ. 74 (ἤτοι 40 ἔτη πρὸ τῶν Φειδιακῶν ἔργων) κατασκευασθέντα, ἀρχαϊκὸν κατὰ τὸ σχῆμα, ἢ κἂν κατὰ τὴν τῆς κόμης ἀνάδεσιν, περιγράφει (Ζ. Τραγ. 33) ὡς *εὔγραμμον, εὐπερίγραφον*, ὡς αὐτοῦ τοῦ Ἑρμοῦ *ἀδελφόν*. Καὶ τὰ τῆς Αἰγίνης δ' ἀγάλματα, σχεδὸν τῷ Ἑρμῇ τούτῳ σύγχρονα, διότι ἦσαν ἀναμφισβητήτως μεταγενέστερα μὲν τῆς 95 ὀλυμπιάδος, καθ' ἣν ὁ Ξέρξης κατέστρεψε τοὺς ναοὺς αὐτῆς, προγενέστερα δὲ τῆς 80, καθ' ἣν ἡ νῆσος ὑπετάγη εἰς τὰς Ἀθήνας, τ' ἀριστουργήματα ταῦτα ἐφ' οἷς σεμνύνεται τὸ μουσεῖον τῆς Βαυαρίας, μετὰ τῶν παραλλήλων πτυχῶν καὶ βοστρύχων, μετὰ τῶν ὀξέων καὶ τεταμένων αὐτῶν μελῶν, μετὰ τῶν ἀψύχων καὶ τυπικῶν αὐτῶν προσώπων, ποῖον κάλλος ἔχουσιν εἰς τὴν παράστασιν τῶν γυμνῶν, ποίαν ἀλήθειαν, ποίαν ζωηρότητα εἰς τὰς θέσεις, ὥστε ἂν μόνον ἦν δυνατὸν ὀλίγον νὰ καμφθῶσιν ἐκεῖνα τὰ ἄκρα, ὀλίγον νὰ ζωογονηθῶσιν ἐκεῖνα τὰ βλέμματα, θὰ κατεῖχον ἔξοχον θέσιν μεταξὺ τῶν ἀριστουργημάτων τῆς ἀγαλματοποιΐας. Ἔτι μᾶλλον προσεγγίζει εἰς τῶν Φειδιακῶν πλασμάτων τὴν καλλονὴν ὁ ἐπίσης μεταξὺ ὀλ. 71 καὶ 75 κατασκευασθεὶς τοῦ Κανάχου Ἀπόλλων, εἰς οὗ τὴν μορφὴν ἡ ἐμβριθὴς συμμετρία ἀντικαθιστᾷ τὸν βεβιασμένον τῆς ἀρχαϊκότητος μορφασμόν.

Τὰ παραδείγματα ταῦτα ἀποδεικνύουσιν, ἂν δὲν ἀπατώμεθα, ὅτι ἡ τέχνη, ἥτις βεβαίως ἐπὶ Φειδίου ἔρθασεν εἰς τὸν κολοφῶνα τῆς ἐντελείας αὐτῆς, βαθμηδὸν μόνον προώδευσεν εἰς αὐτὴν, πρῶτον μὲν ἀπαλλαγεῖσα τῆς παιδαριώδους δυσμορφίας, δι' ἣν αἱ θυγατέρες τοῦ Προίτου ἐγέλασαν ἰδοῦσαι τὴς Ἥρας τὸ ξόανον, καὶ ἧς παραδείγματα σώζονται ἐν τοῖς Σελινουντίοις μαρμάροις, μετὰ ταῦτα δὲ ἠρξατο τὴν φύσιν μελετῶσα καὶ ἐπιμελῶς μιμουμένη, ἔπειτα δὲ τῆς ξηρότητος καὶ δυσκαμψίας ἀπαλλαττομένη ἥτις πρὶν τὴν ἐδέσμευε, καὶ τέλος τὰς παραστάσεις της εἰς ἰδανικὸν κάλλος ἀνάγουσα. Καὶ αὐτὴ δὲ ἡ τῶν πτυχῶν καὶ ἡ τῆς κόμης ἄνετος καὶ φυσικὴ διάθεσις δὲν δύναται, φρονοῦμεν, ν' ἀποδοθῇ ὡς ἐφεύρεσις τῷ Φειδίᾳ. Ταύτην, ὡς καὶ τὰς λοιπὰς τελειοποιήσεις παρὰ τῶν προκατόχων του παραλαβών, ἐνεφύσησεν αὐταῖς τὴν ἰδίαν αὐτοῦ μεγαλοφυΐαν, πρὸς παραγωγὴν ἀριστουργημάτων. Ὁ Φειδίας δὲν ἦν ὁ νεωτερίσας περὶ τὸ σχῆμα τῶν ἀγαλμάτων, ἀλλ' ὁ εὑρὼν δι' αὐτὰ τὴν γραμμὴν τοῦ κάλλους, ὁ ἐμφυσήσας αὐτοῖς ψυχὴν, καὶ ὁ

δοὺς εἰς τὴν ἔκφρασιν αὐτῶν τὸ ὑπέρτατον ὕψος. Καὶ ὡς πρὸς τὴν γλυπτικὴν μὲν ἀναμφισβήτητόν τινα ἀπόδειξιν δὲν δυνάμεθα νὰ φέρωμεν ἴσως ὅτι τὰ πρὸ τοῦ Φειδίου ἔργα εἶχον ὡς πρὸς τὰς πτυχὰς καὶ τὴν κόμην τὴν εὐχέρειαν ἐκείνην καὶ τὴν ἄνεσιν, ἥτις ἀπαντᾶται εἰς τὰ ἀριστουργήματα τοῦ ἐργαστηρίου αὐτοῦ. Ἀλλὰ περὶ τοῦ ζωγράφου Κίμωνος τοῦ Κλεωναίου, ἀκμάσαντος ἐπὶ τῶν Μηδικῶν, ἤτοι περὶ τὴν 75 ὀλυμπιάδα, λέγει ὁ Πλίνιος (35,8), ὅτι μεταξὺ ἄλλων ἐφεῦρε τὴν παράστασιν τῶν πτυχῶν καὶ τῶν κόλπων τῶν ἐνδυμάτων. Βεβαίως δὲ διὰ τῶν λέξεων τούτων ὁ Πλίνιος δὲν ἐννοεῖ ὅτι ὁ ζωγράφος οὗτος ἐφεῦρε τὴν διὰ τῶν παραλλήλων ἐκείνων καὶ μονοτόνων γραμμῶν παράστασιν τῶν πτυχῶν καὶ τῶν κόλπων, πρῶτον μὲν διότι αὕτη ἀπαντᾶται εἰς χρῆσιν ἀνέκαθεν εἰς ὅλα τὰ ἀρχαιότατα ἀγάλματα, δεύτερον δὲ διότι πτυχὰς μὲν ἠδύναντο νὰ παραστήσωσιν, οὐχὶ ὅμως καὶ κόλπους. Φρονοῦμεν ἐξ ἐναντίας ὅτι οὗτος εἶναι ὁ πρῶτος σπουδάσας τὴν ποικιλίαν τῆς τῶν ὑφασμάτων πτύξεως, καὶ δι' εὐκάμπτου γραφίδος αὐτὴν ἀπομιμηθείς. Ἀλλ' ἡ πρόοδος αὕτη, ἅπαξ γενομένη ὡς πρὸς τὴν ζωγραφικήν, ἦν ἀδύνατον νὰ μείνῃ ἐπὶ πολὺ ἀνεφάρμοστος καὶ εἰς τὴν γλυπτικήν. Ἡ ὕλη ἐφ' ἧς αὕτη ἐργάζεται εἶναι βεβαίως μᾶλλον ἀντίξοος καὶ δύσχρηστος ἢ ὁ πίναξ τῆς γραφῆς. Ἀλλὰ πρὸ πολλοῦ ἤδη ἡ τέχνη εἶχεν ὑπερνικήσει τὰς ὑλικὰς ταύτας δυσχερείας, καὶ οὐδὲν ἐκώλυε τὴν γλυπτικὴν τοῦ νὰ παραδεχθῇ ἀμέσως ἀληθῆ τινα γραμμὴν ἣν ἤθελεν ἀνακαλύψει ἡ ζωγραφική. Ὅταν ὁ χρωστὴρ διέγραφε τὰς πλήρεις χάριτος, ἀληθείας καὶ ἐλαφρότητος ἑλικοειδεῖς ἐκείνας, παλυσχιδεῖς καὶ πολυτιμήτους γραμμάς, καὶ δι' αὐτῶν κῦξανεν ἀπείρως τὴν ἀξίαν τῶν προϊόντων της, πῶς ἤθελεν ἀντὶ τούτων ἐξακολουθεῖ ἐπὶ τεσσαράκοντα ἔτη ἡ γλυπτικὴ χαράττουσα γραμμὰς καθέτους καὶ παραλλήλους, ὡς τὰ διαξέσματα ῥαβδωτῆς κόνεως.

Ἐννοεῖται ὅμως ὅτι, ἐπειδὴ ἡ σπουδὴ καὶ ἡ παράστασις τῶν πτυχῶν εἶναι πάντοτε ἐκ τῶν δυσχερεστέρων τῆς τέχνης μερῶν, διὰ τοῦτο κατ' ἀρχὰς μετὰ τῶν ἐντελεστέρων ἦσαν ἀναμεμιγμέναι καὶ ἀτελέστεραι, μετὰ τῶν ἐλαφροτέρων καὶ βαρύτεραι, μετὰ τῶν ἐπιμελέστερον μεμελετημένων καὶ ἄλλα ἀτεχνότερα ἀρχαϊκά. Τοιαῦται εἰσὶν αἱ πτυχαὶ τοῦ χιτῶνος τῆς Δήμητρος ἐν τῷ ἡμετέρῳ ἀναγλύφῳ, ἐν ᾧ αἱ λοιπαὶ ὅλαι εἰσὶ χαριέσταται καὶ λίαν ἔντεχνοι, ὡς καὶ ἐν πᾶσι τοῖς λοιποῖς συνυπάρχουσιν ἐν αὐτῷ ἀρχαϊκοί τινες σχηματισμοὶ μετὰ τέχνης ὡραίας καὶ ἔμπειρον ἀποδεικνυούσης γλυφίδα.

Ὡς ἐκ τῶν διπλῶν λοιπὸν τούτων τύπων τῆς ἐργασίας αὐτῆς, νομίζομεν ὅτι πρέπει ν' ἀποδώσωμεν τὸ ἀνάγλυφον τοῦτο εἰς χρόνους προγενεστέρους, ἀλλ' ἀμέσως προηγηθέντας τοῦ Φειδίου, καθ' οὓς δὲν εἶχον μὲν ἔτι ἐντελῶς ἐξαλειφθῇ τὰ ἀρχαῖα σχήματα, ἡ τέχνη ὅμως εἶχεν ἤδη ἀναβῇ εἰς τὴν ἐπίγνωσιν καὶ παράστασιν τῆς ἀληθείας, καθ' οὓς δὲν εἶχον ἔτι παύσει ἐντελῶς ἀρχαΐζουσα, εἶχεν ὅμως ἤδη ἀρχίσει οὖσα τέχνη συνδέουσα τὸ ὑψηλὸν τῷ καλῷ. Τὴν ἀμέσως μετὰ τὰ Μηδικὰ ἐπομένην ἐποχήν, τὴν τῶν Ἀθηναίων γλυπτῶν Ἐνδοίου, Κριτίου καὶ Νησιώτου, τῶν προκατόχων τοῦ Φειδίου, ἐκλαμβάνομεν ὡς τὴν τοῦ ἀναγλύφου, καὶ κατὰ τοῦτο φρονοῦμεν αὐτὸ πολὺ μᾶλλον προσοχῆς ἄξιον, παρ' ἂν ἦν σύγχρονον τοῦ Φειδίου, διότι οὕτω μὲν χαρακτηρίζει καὶ ἀποκαλύπτει ἰδιαιτέραν ἐποχὴν τῆς ἱστορίας τῆς τέχνης, ἐν ᾧ ἄλλως θὰ ἦν τοῦ Φειδιακοῦ ἐργαστηρίου ἔργον ἔχον ἀπιθάνους ἀνωμαλίας.

Κεφαλὴ Ποσειδῶνος.

Ὡς ἐκ τῶν κολοσσιαίων αὐτοῦ διαστάσεων, τὸ ἀνάγλυφον τοῦτο δὲν ἐχρησίμευε βεβαίως ὡς μετόπη, ἀλλ' ἴσως ἦν ἐντετειχισμένον ἐσωτερικῶς ἢ ἐξωτερικῶς τοῦ ναοῦ, καὶ ἀπίθανον δὲν ἐφαίνετο νὰ ὑπῆρχε καὶ ἕτερον ἴσων μετ' αὐτοῦ διαστάσεων καὶ εἰς δημητριακόν τινα ἢ τοῦ Τριπτολέμου μῦθον ἀνῆκον. Ἡ ἐλπὶς αὕτη ἐκίνησε τὴν Γαλλικὴν Ἀκαδημίαν νὰ πέμψῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸν υἱὸν τοῦ μακαρίτου σοφοῦ ἀρχαιολόγου Λενορμάν, ὅστις πρῶτος μεθ' ἡμῶν εἶχεν ἰδῇ καὶ θαυμάσει τὸ ἀριστούργημα τοῦτο τῆς ἀρχαίας γλυπτικῆς, νέον οὐ ἡ βάσιμος παιδεία προέτρεψε πολὺ τῆς ἡλικίας, ὅπως ἐνεργήσῃ ἀνασκαφὰς περὶς τοῦ μέρους ὅπου εἶχεν εὑρεθῇ τὸ ἀνάγλυφον. Καὶ ὅμοιον μὲν ἄλλο αὐτοῦ δὲν εὑρέθη· ἀλλ' ὁ νέος Κ. Λενορμὰν, τὰς ἀνασκαφὰς μετὰ μεγάλης δραστηριότητος καὶ νοημοσύνης διευθύνας, ἀνεκάλυψε μέχρι τοῦδε τὰ ἐπὶ Ῥωμαίων ἀνεγερθέντα μεγάλα καὶ τὰ μικρὰ προπύλαια τοῦ ναοῦ τῆς Δήμητρος, καὶ τὸν ναΐσκον τῆς προπυλαίας Ἀρτέμιδος, ἐξαίρετον προσθήκην εἰς τὰ μνημεῖα ἃ ὁ χρόνος διετήρησε, καὶ ἃ ἡ ἐλευθερία καὶ ἡ εὐνομία ἀποδίδωσι τῇ Ἑλλάδι. Εὑρέθησαν δὲ καὶ διάφορα γλυπτικὰ ἔργα ἐν ταῖς ἀνασκαφαῖς, κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον λόγου ἄξια, οὐδὲν ὅμως συγκρινόμενον πρὸς τὴν σπουδαιότητα τοῦ ἀναγλύφου τούτου, καὶ μιᾶς κεφαλῆς, ἥτις πρὸ τῶν ἀνασκαφῶν εἶχεν ἤδη εὑρεθῇ, καὶ ἐστὶν ἐντετειχισμένη ὑπὲρ τὸ ὑπέρθυρον τοῦ σχολείου τούτου. Ἡ κεφαλὴ αὕτη, κολοσσιαίου οὖσα μεγέθους, φέρει ἄφθονον τὸν πώγωνα καὶ τὴν κόμην, ἔχει ἐμβριθεῖς καὶ μεγαλεῖον πνέοντας τοὺς χαρακτῆρας, τὴν τέχνην ὡραίαν μὲν ὡς πρὸς τὸ σχεδίασμα, ὡς πρὸς τὰ καθέκαστα δὲ ἧττον ἐπιμελῆ, καὶ ἐλέγχει γνῶσιν πολλὴν τῆς γλυπτικῆς τῶν ἐπιφανειῶν διαθέσεως. Ῥέουσι δὲ ὑγροὶ οἱ βαθεῖς βόστρυχοι αὐτῆς, καὶ ὑγρόν τι ἔχουσι καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ καὶ πάντες τοῦ προσώπου οἱ χαρακτῆρες· ὥστε μετὰ θετικότητος σχεδὸν δύναται ν' ἀποδοθῇ εἰς κολοσσιαῖον ἄγαλμα τοῦ Ποσειδῶνος, οὗ, κατὰ Παυσανίαν, ὑπῆρχεν ἐπίσης ναὸς ἐν Ἐλευσῖνι. Δύναται δὲ νὰ καταταχθῇ μεταξὺ τῶν δοκίμων ἔργων τῆς μεγάλης ἐποχῆς τῆς ἑλληνικῆς γλυπτικῆς, καὶ ὡς ἓν τῶν ἀρίστων ἀποκτημάτων τοῦ ἐθνικοῦ Μουσείου.

Ρ.

ΔΙΗΓΗΜΑ

ὑπὸ Κ. ΡΑΜΦΟΥ.

—ooo—

Α'.

Συνάντησις ἀπροσδόκητος.

Ἐπὶ τῆς κορυφῆς γηλόφου χλοεροῦ καὶ ὑπὸ ἐλαιῶν καταφύτου, κεῖται τὸ χωρίον τῆς Ἠπείρου Σενίτσα, ἑστεμμένον πανταχόθεν ὑπὸ πιτυῶν, πτελεῶν καὶ αἰγείρων. Πρὸ τῆς εἰς αὐτὸ εἰσόδου ὑπάρχει πηγὴ διαυγοῦς καὶ καταψύχρου ὕδατος, πλάτανος δὲ γηραιὰ τὴν ἐπισκιάζει ὡς φύλαξ ἀκοίμητος, προστατεύουσα αὐτὴν ἐναντίον τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων καὶ προσφέρουσα εὐφρόσυνον ἀναπαυτήριον εἰς τοὺς κατοίκους· ποίμνια βελάζοντα νέμονται τὴν σμαραγδίνην χλόην, τὴν καλύπτουσαν τὸν ἐλαιῶνα, καὶ στρουθοὶ καλλικέλαδοι ἀπὸ κλάδου εἰς κλάδον πετῶντες καθιστῶσι μικρὰν Ἐδὲμ τὸ χωρίον τοῦτο.

Ἀλλ' ἐκτὸς τῆς τοπικῆς καλλονῆς, τὸ χωρίον περικοσμεῖται προσέτι καὶ ὑπ' ἄλλων θελγήτρων. Περιελισσομένης τῆς ὠοειδοῦς κορυφῆς τοῦ λόφου ὑπὸ τῶν οἰκιῶν, τὸ χωρίον ὁμοιάζει ὅρνιν συσπειρωμένον, ὥστε αἱ οἰκίαι πᾶσαι καὶ αὐταὶ αἱ ὁδοί του, παρέχουσι τῷ θεατῇ ἔποψιν πανταχόθεν ἀμίμητον. Ὁ ὀφθαλμὸς περιλαμβάνει ἄπειρον ὁρίζοντα· πρὸς μεσημβρίαν βλέπει τὰ κατάφυτα τῆς Θεσπρωτίας παράλια, καὶ τὰς τερπνὰς αὐτῆς μικρὰς καὶ ἀπείρους κοιλάδας· πρὸς μεσημβρίαν τὸ Ἰόνιον πέλαγος· δυτικοαρκτικῶς τὸν κυάνεον κόλπον τοῦ Ἀδρία· πρὸς βορρᾶν τὴν Χαονίαν χώραν, τὸν διασχίζοντα τὴν ὄμορον τῆς Θεσπρωτίας κοιλάδα εἰς μυρίους ἑλιγμοὺς ἀργυροδίνην Θύαμιν, ὡς ἄπειρον ὄφιν ἕρποντα, καὶ ἀπέναντί του τὴν ἐλαιοφόρον Κέρκυραν, ἧς τὰ ὑπερήφανα φρούρια φαίνονται ὡς κύκνοι κολυμβῶντες ἐπὶ τῶν ὑδάτων. Εἰς τὸ τερπνότατον τοῦτο ἐνδιαίτημα, ἔνθα βασιλεύει ἠθικὴ σοβαρὰ, κοινωνικὴ εἰρήνη καὶ οἰκιακὴ φαιδρότης, ὁ ἐραστὴς τῆς φύσεως, παραδίδεται ὅλος εἰς ἠθικὰς μελέτας, ἡ δὲ γαληνιῶσα ψυχὴ βαυκαλίζεται εἰς ὠκεανὸν ἡδονῆς ἀνεκφράστου.

Περὶ τὰ τέλη τοῦ Ἰουλίου τοῦ 183 . . , μίαν ὥραν Π. Μ, νέος μετρίου ἀναστήματος, ἐνδεδυμένος κυνηγετικὴν ἐνδυμασίαν, φέρων ἐπ' ὤμων δίκαννον πυροβόλον πολύτιμον, καὶ ὑπὸ δύο κυνῶν παρακολουθούμενος, ἀνέβαινεν ἠρέμα τὸν λόφον· στρέφων δὲ κατὰ πᾶν βῆμα τὸ ὄμμα εἰς τὰ διάφορα τοῦ ὁρίζοντος μέρη, παρετήρει μετὰ θαυμασμοῦ καὶ ἡδονῆς συγχρόνως, τὸ ἐκτυλισσόμενον ὑπὸ τὰς ὄψεις του μαγευτικὸν τοῦτο πανόραμα, οἱ δὲ παρακολουθοῦντες αὐτῷ κύνες ὁτὲ μὲν ῥινηλατοῦντες τοὺς περὶξ θάμνους, ὁτὲ δὲ εἰς διαφόρους διευθύνσεις τρέχοντες, διέβαινον πρὸ τῶν ποδῶν τοῦ κυρίου των καὶ ἐπανερχόμενοι ὄπισθεν αὐτοῦ, ἠκολούθουν ἡσύχως τὰ βήματά του. Ἡ ὄψις τοῦ νέου κυνηγοῦ ἦν κατηφὴς, σοβαρὰ, ἀλλ' ἀξιοπρεπὴς, τὸ δὲ εὐρὺ μέτωπόν του καὶ τὸ ῥεμβάζον βλέμμα του, ἐμαρτύρουν μεγαλόνοιαν, περίσκεψιν καὶ μεγαλοπραγμοσύνην.

Πλησιάσας εἰς τὸ χωρίον ὁ κυνηγὸς ἔστη ἐνώπιον τῆς πρώτης οἰκίας, κεκονιαμένης ὡς περιστερᾶς, ἵνα χαιρετίσῃ τὴν πρὸ τῆς θύρας ἱσταμένην νέαν κόρην, καὶ ζητήσῃ ἄσυλον καὶ τροφήν· ἀλλ' ἔμεινεν ἀκίνητος θαυμάζων τὸ κάλλος αὐτῆς. Νέα εἰκοσαετὴς, ἀναστήματος ὑψηλοῦ καὶ χαρίεντος, ἔνδυμα φέρουσα ἠπειρωτικὸν, ἔχουσα ἀτημελῶς περιτετιλυγμένην τὴν μελανὴν κόμην της περὶ μικρὸν ἐρυθροῦν κεφαλόδεσμον, ὑφ' ἣν ὑπεφαίνετο τράχηλος κρίνου λευκότερος, ἠδύνατο νὰ χρησιμεύσῃ ὡς πρότυπον τῆς Ἀμαζόνος τοῦ Φειδίου.

Ὦ τί ὀφθαλμοί! τί πρόσωπον! ὑπετονθόρυσεν ὁ ξένος· κατάρατοι τύραννοι! . . . Καὶ ἀποκαλυφθεὶς ἐχαιρέτισε τὴν νέαν.

— Καλῶς ἤλθατε, Κύριε, ἀπεκρίθη αὕτη γαλλιστὶ εἰς τὸν σιωπηλὸν τοῦτον χαιρετισμόν

— Κυρία, συγχωρήσατέ μοι νὰ σᾶς εἴπω, ὅτι εὑρίσκομαι εἰς στιγμὰς ἀνεξηγήτους· ὁ τόπος, ἡ θέσις, ὁ ὁρίζων, ἡ αἰφνιδία ἐμφάνισίς σας, ἡ γλῶσσα τῆς πατρίδος μου, μοὶ προξενοῦσιν ἔκπληξιν, καὶ διὰ μίαν στιγμὴν ὀνειρεύομαι ὅτι εὑρίσκομαι εἰς τόπον νυμφῶν.

— Κύριε, τῷ ἀπεκρίθη ἐκ νέου μειδιάσασα ἀφελῶς καὶ δείξασα μεταξὺ κοραλίνων χειλέων δύο σειρὰς ὀδόντων, λευκοτέρων καὶ αὐτῶν τῶν μαργαριτῶν, εὑρίσκεσθε εἰς χωρίον τῆς δυστυχοῦς Ἠπείρου, ὀνομαζόμενον Σενίτσα, ἐνώπιον κόρης γεννημένης ἐν αὐτῷ τούτῳ τῷ χωρίῳ, καὶ δυστυχοῦς ὡς ὅλοι οἱ συμπατριῶταί της.

— Καὶ πῶς, Κυρία, γνωρίζετε τὴν γαλλικήν; ὑπέλαβεν ὁ ξένος.

— Εἶναι, Κύριε, ἡ γλῶσσα τῆς μητρός μου.

— Τῆς μητρός σας! ἀπήντησεν ὁ νέος μετὰ θαυμασμοῦ. .·. τῆς μητρός σας; εἶναι λοιπὸν Γαλλὶς ἡ μήτηρ σας;

— Μάλιστα, Κύριε, εἶναι ἀπὸ τὴν κώμην Γουρδὼν τῆς Γκιέννης.

— Καὶ ὁ πατήρ σας;

— Ὁ πατήρ μου εἶναι ἠπειρώτης, Ἕλλην, γεννημένος, ὡς καὶ ἐγώ, εἰς τὸ χωρίον τοῦτο.

Ὁ νέος διέκοψε μικρὸν τὴν συνδιάλεξιν, συλλογιζόμενος τὴν παράδοξον ταύτην σύμπτωσιν.

— Εἴπατέ μοι, Κυρία, σᾶς παρακαλῶ, ὑπέλαβεν ὁ κυνηγός, πῶς εὑρέθη ἐδὼ Γαλλὶς ὑπανδρευθεῖσα Ἕλληνα ἠπειρώτην; Δὲν τὸ ἐννοῶ.

— Ἡ διήγησις, Κύριε, δὲν εἶναι τόσον σύντομος. Ἔρχεσθε ἀπὸ τὴν κοιλάδα, ὅπου ὁ ἥλιος δὲν παίζει. σᾶς βλέπω ὅλον ὑπὸ ἱδρῶτος περιῤῥεόμενον, καὶ ἔχοντα χρείαν μεγίστην ἀναπαύσεως. Συγχωρήσατέ μοι ὅμως νὰ σᾶς ἐρωτήσω· εἶσθε μόνος; διότι συνήθως ὑμεῖς οἱ ξένοι κυνηγοὶ συνοδεύεσθε καὶ ἀπό τινα ὑπηρέτην ἢ διερμηνέα.

— Ἀληθῶς, ἀπεκρίθη ὁ κυνηγός· συνοδεύομαι ὑπὸ διερμηνέως καὶ ὑπὸ ὑπηρέτου· προσβληθέντα ὅμως ὑπὸ πυρετοῦ τὸν διερμηνέα, ὁ ὑπηρέτης τὸν ἔφερεν εἰς τὰς ἀποθήκας τοῦ χωρίου εἰς τὴν παραλίαν, καὶ ἔμεινε καὶ αὐτὸς ἐκεῖ διὰ νὰ τὸν συντροφεύσῃ, καὶ συγχρόνως νὰ τὸν ἐπιτηρῇ καὶ νὰ τὸν ὑπηρετῇ ἑωσοῦ ἐπιστρέψω. Ἀλλὰ δὲν μοὶ εἴπατε, Κυρία, τίποτε διὰ τὴν μητέρα σας.

— Καταδεχθῆτε, Κύριε, νὰ ἐμβῆτε εἰς τὴν πτωχικήν μας καλύβην, ν' ἀναπαυθῆτε ὀλίγον, καὶ μετ' ὀλίγον ἔρχεται ὁ πατήρ μου, ὅστις θέλει εὐχαριστήσει τὴν περιέργειάν σας. Κατὰ τὴν συνήθειάν του ἔρχεται πάντοτε τὸ μεσημέριον καὶ προγεύεται.

Ὁ νέος κυνηγὸς ἀκολουθῶν τὴν ὡραίαν ἠπειρώτιδα εἰσῆλθεν εἰς τὴν καλύβην, τῆς ὁποίας τὴν καθαριότητα καὶ τῶν σκευῶν τὴν εὐκοσμίαν ἐθαύμασεν.

— Ἀγαπητή μου μῆτερ, εἶπεν ἡ κόρη ἀποταθεῖσα πρὸς τὴν καθημένην ἐπὶ ξυλίνου θρανίου καὶ νήθουσαν σεβασμίαν πρεσβῦτιδα, ἰδοὺ σᾶς παρουσιάζω ἕνα συμπατριώτην σας.

— Γάλλον! Γάλλον! ἀνεφώνησεν ἡ πρεσβῦτις εἰς καθαρὰν γαλλικὴν γλῶσσαν. Καὶ ἐγερθεῖσα ἔρριψε τὸ ἐργόχειρόν της εἰς μίαν γωνίαν καὶ εἶπε· Κύριε, εἶσθε Γάλλος; συμπατριώτης μου; Καὶ μὲ ὀφθαλμοὺς πλήρεις δακρύων ἐνάγκαλισαμένη τὸν ξένον τὸν κατεφίλει εἰς τὸ μέτωπον. — Ὦ ἀκριβὸν τέκνον, ποῦ εὑρέθης ἐδώ; τῷ ἔλεγεν· ὦ Θεέ μου τὶ εὐτυχία εἰς ἐμέ! Καὶ ἐξηκολούθει κλαίουσα ὑπὸ ἀμέτρου χαρᾶς.

— Κυρία, ἡ ὡραία θυγάτηρ σας μοὶ εἶπε πρὸ ὀλίγου, ὅτι ἐγεννήθητε εἰς τὸ Γουρδὸν τῆς Γκιέννης.

— Ναί, ἀγαπητὸν τέκνον, ἐκεῖ ἐγεννήθην καὶ ἀνετράφην καὶ ὑπανδρεύθην.

— Ἀλλὰ δὲν ἐννοῶ, εἶπεν ὁ ξένος, πῶς εὑρέθητε ἐδώ;

— Περιστάσεις λυπηραὶ ἔφεραν ἐνταῦθα, εἰς τὸ ἀγαπητὸν τοῦτο χωρίον ἀμφοτέρους, ἐμὲ καὶ τὸν σύζυγόν μου τὸ 1815.

— Δηλαδή;

— Τὸ δυστύχημα τοῦ μεγάλου Ναπολέοντος.

Τὴν φράσιν ταύτην ἀκούσας ὁ νέος κυνηγὸς ἐσκυθρώπασε, καὶ ἰδρὼς ὡς μαργαρίτης ἀνέβλυσεν εἰς τὸ μέτωπόν του.

— Καὶ τί κοινὸν εἴχατε ὑμεῖς μὲ τὸν Ναπολέοντα;

— Τὶ κοινόν, τέκνον μου; ὁ Αὐτοκράτωρ ἦτον ὁ Κύριός μας. Ὁ σύζυγός μου ὑπῆρξεν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ μεγάλου στρατοῦ, εἰς τὸ τάγμα τῶν Μαμελούκων· Τί λέγεις τί κοινόν; Καὶ στενάξασα βαθέως, ἔκλαυσεν αὖθις.

Ὁ νέος κυνηγὸς σγκινηθείς, μετέτρεψε τὸν διάλογον, ἀφήσας νὰ τελειώσῃ τὴν διήγησιν ὁ ἐλευσόμενος σύζυγος.

— Εἶσθε εὐχαριστημένη, Κυρία; ἠρώτησεν ὁ νέος, εἰς τὸ χωρίον τοῦτο;

— Εὐχαριστημένη; ἐπανέλαβε μὲ συγκίνησιν ἡ πρεσβῦτις, ναὶ, εἶμαι εὐχαριστημένη· οἱ καλοὶ οὗτοι ἄνθρωποι μὲ ὑπεραγαποῦν, μὲ ἐσεβάσθησαν πάντοτε, καὶ ὅταν κατὰ πρῶτον ἔμαθαν ὅτι εἶμαι Γαλλίς, δὲν ἤξευραν πῶς νὰ φερθοῦν διὰ νὰ μὲ εὐχαριστήσωσιν. Ὁ καλὸς σύζυγός μου μετεχειρίσθη πάντοτε καὶ μεταχειρίζεται μυρίους τρόπους διὰ νὰ μ' εὐχαριστῇ.

— Οἱ Ἠπειρῶται εἶναι φιλόξενοι, ὑπέλαβεν ὁ νέος.

— Καὶ φιλόξενοι, τέκνον ἀγαπητόν, καὶ φιλότιμοι καὶ ἀνδρεῖοι, ἀλλὰ ζῶσιν ὑπὸ ζυγὸν ἄγριον· τί νὰ κάμουν; Ἡ Ἤπειρος εἶναι ἡ κοίτη τοῦ ἡρωϊσμοῦ. Βλέπεις ἐκεῖνο τὸ ὄρος; τῷ εἶπε μὲ ἐνθουσιώδη φωνήν, λαβοῦσα αὐτὸν ἀπὸ τῆς χειρὸς καὶ φέρουσα ἐκτὸς τῆς οἰκίας, ἐπ' αὐτοῦ κεῖται τὸ περιβόητον Σούλιον, ἡ πατρὶς τῶν ἀληθῶν Ἀμαζόνων. Ἐκεῖ, ὅταν ἐπολεμεῖτο ὑπὸ τοῦ Τυράννου τῆς Ἠπείρου Ἀλῆ Πασᾶ, ἐξῆλθεν ὡς ἄλλη Ἱππολύτη ἡ μήτηρ τοῦ ἥρωος Τζαβέλλα ἐπὶ κεφαλῆς πεντακοσίων Σουλιωτισσῶν, καὶ ἔτρεψεν εἰς φυγὴν κατασφάξασα τὰ ἄγρια στίφη τοῦ μιαροῦ ἐκείνου. Ἔσωθεν πρὸς βορρᾶν ὑπάρχει ἄλλος πολεμικὸς λαός, καὶ αὐτὸς λαὸς ἡρώων, οἱ Χειμαριῶται, καὶ πέραν, βλέπεις ἐκεῖ μακρὰν, βορειοανατολικὰ, τὰς δρεπανοειδεῖς ἐκείνας κορυφάς; Ἐκεῖ εἶναι ἡ Σαμαρίνα, ἡ πατρὶς λαοῦ φιλοπολέμου καὶ ἀνδρείου . . . . Καὶ ποῖον μέρος τῆς Ἠπείρου δὲν ἀμιλλᾶται πρὸς τὸ ἄλλο διὰ τὴν ἀνδρίαν;

— Καὶ εἶναι Ἕλληνες; ἠρώτησεν ὁ νέος, ὑποκρινόμενος ἄγνοιαν.

— Βεβαίως, ἀπεκρίθη μετὰ ζέσεως καὶ ζωηρότητος γαλλικῆς ἡ πρεσβῦτις, βεβαίως Ἕλληνες. Αὐτοὶ ἐπολέμησαν ἡρωϊκώτατα ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς Ἑλλάδος πρὸ ὀλίγων ἐτῶν· καὶ αὐτὸς ὁ ἀγαπητός μου σύζυγος ἐπὶ κεφαλῆς ἑνὸς σώματος, ἠγωνίσθη εἰς διάφορα μέρη. Μήπως οἱ Θεσσαλοὶ καὶ οἱ Μακεδόνες δὲν ἔπραξαν τὸ ἴδιον;

— Καὶ τί ἔδωκεν ἡ Ἑλλὰς εἰς τὸν σύζυγόν σας;

— Τί νὰ τῷ δώσῃ ἡ πτωχὴ Ἑλλάς; Τῷ ἔδωκεν ὅ,τι ἠδύνατο, μίαν μικρὰν σύνταξιν. Ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος ἠγωνίσθη ὅλη ἡ ἑλληνικὴ φυλὴ, Κύριε, καὶ πιστεύω, ὅτι ἡ παροῦσα ἐλευθέρα Ἑλλὰς ἐπιθυμεῖ, ἂν ἦτον τρόπος, ν' ἀνταμείψῃ ὅλα τὰ ἀγωνισθέντα τέκνα της· ἀλλ' ἐὰν θελήσῃ νὰ πράξῃ τοῦτο, δεκάκις καὶ ἂν πωληθῇ, εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐπιτύχῃ τὸν πόθον της. Ἡ διπλωματία ἔπλασε τὸ μικρὸν τοῦτο βασίλειον, διὰ νὰ τὸ κατασυντρίψῃ ὑπὸ τὸ βάρος πολλῶν ἀξιώσεων καὶ ἀναποφεύκτων χρεῶν, διὰ νὰ ὑπάρχῃ πάντοτε ἀντικείμενον ἐρίδων, αἰτήσεων, παραπόνων καὶ ἀντιζηλιῶν.

— Εἴπατέ μοι σᾶς παρακαλῶ, Κυρία, οἱ Θεσσαλοὶ εἶναι Ἕλληνες;

— Κύριε ἐλέησον! καὶ πῶς; ἀγνοεῖτε ὑμεῖς οἱ Εὐρωπαῖοι, ὅτι Ἕλληνες εἶναι καὶ οἱ Ἠπειρῶται καὶ οἱ Θεσσαλοὶ καὶ οἱ Μακεδόνες καὶ οἱ Θρᾷκες καὶ πολλοὶ ἀκόμη τῆς Μικρᾶς Ἀσίας λαοί;

— Καὶ πόσοι νὰ ἦναι ἄραγε Ἕλληνες καὶ πόσοι Ὀθωμανοὶ εἰς αὐτὰς τὰς ἐπαρχίας;

— Εἰς τὴν Ἤπειρον καὶ τὴν Μακεδονίαν οἱ Ἕλληνες εἶναι κατὰ δύο τρίτα περίπου καὶ οἱ Ὀθωμανοὶ κατὰ ἕν. Εἰς τὴν Θεσσαλίαν τὸ ἓν ὄγδοον εἶναι Ὀθωμανοί· περὶ τῆς Μικρασίας δὲν δύναμαι νὰ σὲ πληροφορήσω, τέκνον ἀγαπητόν.

— Βλέπω, Κυρία, εἶπεν ὁ νέος, ὅτι γνωρίζετε καὶ τὴν ἑλληνικὴν Γεωγραφίαν καὶ τὴν ἑλληνικὴν νέαν ἱστορίαν.

— Πῶς, φίλον τέκνον, νὰ μὴ γνωρίζω ἱστορίαν ἔθνους μὲ τὸ ὁποῖον ζῶ τοσαῦτα ἔτη, ἔχουσα σύζυγον Ἕλληνα καὶ θυγατέρα Ἑλληνίδα, ζήσασα εἰς τὸ ἔνδοξον Μεσολόγγιον καὶ εἰς πολλὰ ἄλλα μέρη τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὸν ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνα;

— Πῶς ὀνομάζεται παρακαλῶ, Κυρία, ὁ σύζυγος καὶ ἡ θυγάτηρ σας;

— Ὁ μὲν σύζυγός μου ὀνομάζεται Γεώργιος Καζούλης, ἡ δὲ θυγάτηρ μου Ὀρτενσία.

Τοῦ νέου κυνηγοῦ ἡ ἀναπνοὴ ἐγένετο ταχυτέρα, οἱ ὀφθαλμοί του ἠνοίγοντο καὶ ἐκλείοντο σπασμωδικῶς, ὡς νὰ ἐπροσπάθει νὰ κρατήσῃ τὸ ἀναβλύσαν δάκρυ.

— Βλέπω, τέκνον μου, εἶπεν ἡ πρεσβῦτις, ὅτι ὁ κόπος σὲ κατέβαλε καὶ ἔχεις ἀνάγκην ἡσυχίας· συγχώρησόν μοι, σ' ἐβάρυνα μὲ τὴν πολυλογίαν μου.

Ἡ Ὀρτενσία, ἥτις πρὸ μικροῦ ἐξῆλθε τῆς οἰκίας, ἐπέστρεψε φέρουσα δίσκον μέγαν καὶ ἐπ' αὐτοῦ ποτήριον πλῆρες δροσιστικοῦ ποτοῦ ἐκ βυσίνου, φιάλην γαλακτος, ἄρτον λευκότατον καὶ ἐντὸς παροψίδος μιζύθραν ἀχνίζουσαν ἔτι.

— Κύριε, εἶπε πρὸς τὸν ξένον, δροσισθῆτε ὀλίγον σᾶς παρακαλῶ, ἑωσοῦ νὰ ἑτοιμασθῇ δεῖπνον ἠπειρωτικόν. Ο πατήρ μου ἔρχεται μετ' ὀλίγον.

— Ὀρτενσία, Ὀρτενσία, ὡραία Ὀρτενσία, ἀγαπῶ νὰ σὲ ὀνομάζω συνεχῶς, σ' εὐχαριστῶ. — Καὶ ὕψωσε τὸ βλέμμα του πρὸς τὴν στέγην, ἵνα διασκεδάσῃ τὴν συγκίνησιν τῆς καρδίας του· εἶται ῥοφήσας ὅλον τὸ ποτήριον, ἤρξατο νὰ τρώγῃ μὲ πολλὴν ὄρεξιν. . . . . .

Β.

Μετὰ μικρὸν εἰσῆλθε μὲ βῆμα σοβαρὸν ἐν τῇ οἰκίᾳ ἀνὴρ ἑξηκοντούτης, ὑψηλὸς τὸ ἀνάστημα, ὄρθιος εἰσέτι, καὶ τοι προβεβηκώς, ὡς ἀνδριάς. Ὁ ὡς ψήκτρα ἐκτεινόμενος ἐπ' ἀμφοτέρων τῶν παρειῶν του ὑπόλευκος δασὺς μύσταξ, τὸ εὐρὺ καὶ ἀνοικτὸν μέτωπόν του, ἐπιστέφον πρόσωπον ἀνδρικόν, οὐλὴ κατέχουσα ὅλην σχεδὸν τὴν παρειάν του, ἐδείκνυον ἀπόμαχον τοῦ μεγάλου στρατοῦ τοῦ Αὐτοκράτορος.

Ὁ νέος κυνηγὸς ἅμα ἰδὼν αὐτὸν ἐνόμισεν ὅτι θεωρεῖ παλαιὸν στρατιώτην, μετημφιεσμένον ἑλληνικὴν στολήν, καὶ περιπατοῦντα εἰς τοὺς κήπους τοῦ Κεραμεικοῦ.

— Ὦ, ὦ! ἠκούσθησαν συγχρόνως δύο φωναί, ἡ φωνὴ τοῦ Γεωργίου καὶ ἡ φωνὴ τοῦ κυνηγοῦ. Ὁ χαιρετισμὸς ὑπῆρξε σιωπηλός· σφίξιμον χειρῶν, ἐναγκαλισμοὶ καὶ στεναγμοὶ ὑπόκωφοι· χαιρετισμὸς ψυχῆς πρὸς ψυχὴν, χαιρετισμὸς μυστηριώδης, ἀληθὴς, εἰλικρινὴς, διότι ὅταν προσαγορεύωνται αἱ καρδίαι, τὸ στόμα σιωπᾷ.

— Ἀγαπητέ μοι πάτερ, εἶπεν ἡ Ὀρτενσία ἀποταθεῖσα πρὸς τὸν πατέρα της, ὁ νέος φίλος μας εἶναι Γάλλος.

— Τὸ ἠξεύρω, μοὶ τὸ εἶπον οἱ ἐν ταῖς ἀποθήκαις κάτω ἄνθρωποί του, καὶ διὰ τοῦτο ἔσπευσα καὶ ἦλθον ταχύτερον τοῦ συνήθους. Προγευθῆτε, Κύριε, εἶπε στραφεὶς πρὸς τὸν ξένον, καὶ ἔπειτα ὁμιλοῦμεν, διότι ἔχομεν καιρόν.

— Ἀλλὰ θ' ἀναχωρήσω μετ' ὀλίγον.

— Ἐγὼ ἠρώτησα, Κύριέ μου, τοὺς πορθμεῖς τοῦ πλοιαρίου σας, πότε θ' ἀναχωρήσετε, καὶ μὲ ἀπεκρίθησαν ὅτι σήμερον εἶναι ἀδύνατον ἐξ αἰτίας τοῦ ἐμβάτου, καὶ ὅτι αὔριον μόνον τὴν αὐγὴν δύνανται ν' ἀναχωρήσωσι μὲ τὸν ἀπόγαιον ἄνεμον. Προγευθῆτε λοιπόν, ἀναπαυθῆτε καὶ ὅταν ἐξυπνήσετε ὁμιλοῦμεν ἐν ἑκτάσει, διότι ἡ σύζυγός μου μοὶ εἶπεν, ὅτι ἐπιθυμεῖτε νὰ μάθετε πῶς εὑρέθην ἐδῶ. Ἔπειτα θὰ δειπνήσωμεν ἠπειρωτικά.

— Κύριέ μου, ἀπεκρίθη ὁ ξένος μετὰ χαριεντισμοῦ, σᾶς ὑπακούω, δέχομαι εὐχαρίστως τὸ δεῖπνον σας, ἀλλὰ ἔλθετε καὶ ὑμεῖς νὰ προγευθῆτε.

— Ἡμεῖς, ἐγὼ καὶ ἡ Ὀρτενσία, ἀπεκρίθη ἡ πρεσβῦτις, προγευόμεθα τὴν δεκάτην ὥραν, ὥστε πρὸ μιᾶς ὥρας ἐπρογεύθημεν· ἂς φάγῃ ὁ Γεώργιος.

Ὁ Γεώργιος ἐκάθησεν εἰς τὴν τράπεζαν, ἵνα ὑπηρετῇ μᾶλλον τὸν ξένον του, ἢ νὰ φάγῃ. Μετὰ τὸ πρόγευμα οἱ σύζυγοι καὶ ἡ κόρη ἀπεχώρησαν εἰς ἄλλο δωμάτιον, ἀφίσαντες τὸν κυνηγὸν μόνον ἵν' ἀναπαυθῇ ἐν ἀνέσει.

Γ.

Ἦν ὥρα τρίτη μετὰ μεσημβρίαν· κάτωθεν τῆς πλατάνου παρὰ τῇ πηγῇ, ἧς τὸ ὕδωρ κατέπιπτε μετὰ ψιθυρισμοῦ ἀπὸ πετρῶν ἀποκρήμνων, ἐκάθην-

το οἱ δύο σύζυγοι καὶ ὁ ξένος αὐτῶν ἐπὶ καθισμάτων λιθίνων, τὰ ὁποῖα οἱ φιλόκαλοι χωρικοὶ ἔκτισαν ἐπίτηδες πρὸ πολλῶν ἐτῶν πρὸς ἀνάπαυσιν τῶν προσερχομένων εἰς τὴν πηγήν. Ὁ νέος Γάλλος ἐκάπνιζε μετ' ἡδυπαθείας *σιγάρον*· Ἀβάνας, ἡ δ' Ὀρτενσία ἤρχετο μακρόθεν, ὡς ἀληθὴς νύμφη τῶν δασῶν, φέρουσα προχοΐδα πλήρη καφφὲ καὶ δίσκον ἔχοντα ἐπ' αὐτοῦ ἅπαντα τ' ἀναγκαῖα. Πλησιάσασα δὲ ἔχυσεν ἐντὸς κυμβίων καὶ προσέφερεν εἰς τὸν ξένον καὶ τοὺς γονεῖς αὐτῆς.

— Καιρὸς νομίζω, κύριε Γεώργιε, εἶπεν ὁ ξένος, νὰ μοὶ διηγηθῇς, πῶς εὑρέθης ἐδῶ μετὰ τῆς συμπολίτιδός μου.

— Φίλτατέ μου, ἀπεκρίθη ὁ Γεώργιος, μειράκιον ἔτι ἐλθὼν εἰς Αἴγυπτον ἐπροσκολλήθην εἰς τὸν κηπουρὸν τοῦ Σουκιούρ-Βεη, ἑνὸς τῶν ἰσχυρῶν καὶ πλουσίων ἐν Καΐρῳ Μαμελούκων· ὑπὸ τὸν ἔμπειρον ἀρχικηπουρὸν τοῦτον, ὅστις ἦτο νεαπολιτανός, ἔμαθα τὴν κηπουρικήν· ἀποθανόντα δὲ αὐτὸν μετά τινα ἔτη τὸν διεδέχθην ἐγώ, ὡς ὁ ἐπιτηδειότερος τῶν ἄλλων. Ἐλθὼν εἰς Αἴγυπτον ὁ τότε στρατηγὸς Βοναπάρτης, ἠθέλησε νὰ συστήσῃ τάγμα Μαμελούκων ἐκ τῶν ἐκεῖ παροικούντων Ἑλλήνων· εἰς τοῦτο τὸ τάγμα ὑπηρέτησα καὶ ἐγώ, ἐνόσῳ ὁ στρατὸς διέμεινεν εἰς Αἴγυπτον, τὸν παρηκολούθησα δὲ ἐπανελθόντα εἰς τὴν Γαλλίαν. Ὁ Βοναπάρτης ἠγάπα τὸ τάγμα τοῦτο, καὶ ὅταν ἀνηγορεύθη Ὕπατος καὶ μετὰ ταῦτα Αὐτοκράτωρ τὸ ἐπροστάτευσεν ἔτι μᾶλλον. Οἱ Μαμελοῦκοι συνήθως ἐμάχοντο παρ' αὐτῷ, διὸ καὶ τοὺς ἠγάπα ὑπερβαλλόντως διὰ τὴν ἀνδρίαν καὶ τὴν εἰς αὐτὸν ἀφοσίωσίν των. Εἰς τὴν μάχην τῆς Λειψίας ἔλαβον τὸ τραῦμα, οὗτινος βλέπεις τὴν οὐλὴν εἰς τὴν παρειάν μου. Ἀριστεύσαντα τότε μὲ ἐτίμησε μὲ τὸ παράσημον τῆς λεγεῶνος τῆς τιμῆς καὶ μ' ἐπροβίβασεν εἰς τὸν βαθμὸν ἐνωμοτάρχου· μετά τινα καιρὸν μὲ ἀνέδειξεν ὑπομοίραρχον τῇ μεσιτείᾳ, ὡς ἔμαθον ἔπειτα, μιᾶς μεγάλης Κυρίας. Εἰς τριάκοντα δύο μάχας τὸν ὑπηρέτησα· ἔχω ἓξ πληγὰς εἰς τὸ σῶμά μου· κατὰ δυστυχίαν ὅμως ἐνῷ περιέμενον τῶν ἀγώνων μου τὴν ἀμοιβὴν ἀπὸ τὸν ἔνδοξον ἐκεῖνον Αὐτοκράτορα καὶ μέγαν στρατηγόν, ἡ ἀποφρὰς ἡμέρα τῆς μάχης τοῦ Βατερλώ, ἡ διὰ προδοσίας ἀνατείλασα καὶ διὰ καταστροφῆς δύσασα, κατέστρεψε καὶ ἐμοῦ τὸ μέλλον. Ἀναβάντων τῶν Βουρβόνων εἰς τὸν θρόνον τῆς Γαλλίας, δὲν ἠθέλησα πλέον νὰ ὑπηρετήσω, καὶ παραλαβὼν τὴν σύζυγόν μου, τὴν ὁποίαν πρὸ ὀλίγων μηνῶν εἶχον νυμφευθῆ, ἦλθον εἰς τὸ χωρίον τοῦτο, ἔνθα ἐγεννήθην.

— Παρέλειψες, Κύριέ μου, εἶπεν ὁ ξένος μειδιῶν, τὸ κυριώτερον ἐπεισόδιον τοῦ βίου σου.

— Καταλαμβάνω, θέλετε νὰ εἰπῆτε τὴν ὑπανδρείαν μου. Ὁ Ἰωσὴφ Λορὲ, ἦτον φίλος μου πολλὰ στενός· ἀπολέσας εἰς τὴν μάχην τοῦ Σμολένσκου τὴν δεξιάν του, κατετάχθη ὑπὸ τοῦ Αὐτοκράτορος μεταξὺ τῶν ἀπομάχων, ἀφοῦ τὸν ἐτίμησε μὲ τὸ παράσημον τῆς λεγεῶνος, καὶ τῷ προσδιώρισε καὶ διὰ βίου καλὴν σύνταξιν. Ἐπανελθόντος εἰς Γαλλίαν τοῦ Αὐτοκράτορος ἀπὸ τὴν νῆσον Ἔλβαν, ἐπτάλην μὲ σπουδαίας ἐπιστολὰς εἰς τὴν κώμην Γουρδὸν τῆς Γκιέννης, ἔνθα διέτριψα εἴκοσι ἡμέρας, ἑωσοῦ νὰ τελειώσῃ ὁ σκοπὸς τῆς ἀποστολῆς μου καὶ νὰ ἐπιστρέψω εἰς Παρισίους μὲ τὴν ἀπάντησιν τοῦ ἐπάρχου. Ἐννοεῖται ὅτι ἔβλεπον καθ' ἑκάστην τὸν φίλον μου Λορὲ, κατοικοῦντα τότε εἰς τὴν κώμην τῆς γεννήσεώς του Γουρδόν. Εἶχε τρία τέκνα, δύο θυγατέρας καὶ ἕνα υἱόν. Ἡ πρωτότοκος Λουΐζα, ἥτις εἶναι ἡ σύζυγός μου, ἦτον ὡραία.

Ἡ πρεσβύτις ὑψώσασα φιλαρέσκως τὸν τράχηλον ἐγέλασεν ἀπὸ καρδίας, διότι τὸ θῆλυ γένος, καὶ μέχρις ἐσχάτου γήρατος, ἐπιθυμεῖ ν' ἀκούῃ τοὺς πανηγυρικοὺς τῶν ὡραίων ἐτῶν του.

— Ναὶ, ἐπανέλαβεν ὁ Γεώργιος, ῥίψας βλέμμα συμπαθείας καὶ ἀγνῆς εἰσέτι ἀγάπης πρὸς τὴν γηραιὰν σύζυγόν του, ἡ Λουΐζα μου ἦτον ὡραία καὶ ἐγὼ ἤμην εὔμορφος, παλληκαράς· μὲ μίαν ὁμματιὰν ἠγαπήθημεν· ὁ ἔρως πιάνει διὰ μιᾶς καθὼς καὶ ἡ πυρίτις μὲ μίαν μόνην σπίθαν ἀνάπτει· συνεννοήθημεν, μὲ ἤθελε τὴν ἤθελα, ἰδοὺ τὸ πᾶν· τὴν ἐζήτησα ἀπὸ τὸν πατέρα της, δὲν μὲ εἶπεν ὄχι, διότι γινώσκων τὰς ὑπηρεσίας μου ἐπίστευεν, ὅτι ἐντὸς ὀλίγου ἤθελα γενεῖ ἴλαρχος, ἢ καὶ κἄτι περισσότερον. Ἡ Λουΐζα μου ὅμως δὲν ἔκαμνε τοιούτους λογαριασμοὺς, διότι ἠγάπα τὸν Γεώργιον καὶ ὄχι τὸν ὑπομοίραρχον. Ὁ ἔρως δὲν ἐσπούδασε τὴν λογικὴν, ἔχει ἰδικούς του ὑπολογισμούς, τοὺς ὁποίους διαλύει μὲ τὰ δάκτυλα εὐκολώτατα, καὶ χωρὶς νὰ συντρίβῃ τὴν κεφαλήν του. Μετὰ πέντε ἡμέρας τὴν ἐνυμφεύθην καὶ ἐπέστρεψα εἰς Παρισίους, ἀφήσας αὐτὴν πλησίον τοῦ πατρός της.

— Ἐτελείωσες τοὺς γάμους σου, Γεώργιε; ἠρώτησεν ἡ Λουΐζα μὲ τὴν συνήθη τῶν Γαλλίδων ἀβροτητα, ῥίψασα ἐπ' αὐτοῦ βλέμμα, τὸ ὁποῖον ἤθελε ζηλεύσει πᾶς ἀνὴρ, ἔχων πεῖραν τῆς γυναικείας φιλαρεσκείας.

— Ναὶ, Λουΐζα μου. Εἶσαι πάντοτε ἡ τοῦ 1815 περιληπτὴ μου Λουΐζα, ἀπεκρίθη ὁ Γεώργιος, πιπιλίσας τοὺς ἀποστάζοντας οἴνου μύστακάς του.

— Ἄρες αὐτὰ, Γεώργιε, ἐγηράσαμεν.

— Ὁ ἔρως εἶναι πάντοτε παιδίον, ἀπεκρίθη καγχάσας ὁ Γεώργιος.

Δ.

Τὴν τετάρτην ὥραν Μ. Μ. ἡ τράπεζα ἡτοιμάσθη ὑπὸ τῆς ὡραίας Ὀρτενσίας ἀπλουστάτη καὶ καθαρά· ὀθόνιον λευκότερον τῆς χιόνος τὴν ἐκάλυπτε· τὰ μαχαίρια καὶ τὰ περόνια ἔστιλβον ὡς νὰ ἐξῆλθαν προσφάτως ἀπὸ τὰς χεῖρας τοῦ τεχνίτου· ἀρνίον ἀκέραιον ἑψητὸν, κατὰ τὴν ἑλληνικὴν μαγειρικὴν, εἰς ἣν ὁ Ἠπειρώτης ἐξέχει, ἔκειτο ἐπὶ δίσκου χαλκίνου κασσιτερίνου ἐν τῷ μέσῳ τῆς τραπέζης· τὰ ποτήρια ἔλαμπον ὑπὸ καθαριότητος, καὶ ὁ οἶνος τῆς Ζίτσης ἐδείκνυεν ὡς ὄγκον μέγαν ῥουβινίου τὴν περιέχουσαν αὐτὸν φιάλην. Ὁ ξένος ἐκάθησεν ἐν τῷ μέσῳ τῶν γηραιῶν συζύγων, ἡ δ' Ὀρτενσία ἀπέναντί του. Κόρη ἐκ τῶν γειτονισσῶν, ἐλθοῦσα χάριν τῆς φίλης της Ὀρτενσίας νὰ ὑπηρετήσῃ εἰς τὴν τράπεζαν, ἔφερε ζωμὸν καπονίων παρεσκευασμένον διὰ τῶν ἐντοσθίων των, δι' ἀγρίων ἀρωματικῶν χόρτων, ὀλίγου ὀρυζίου καὶ κρόκων ὠῶν.

— Τί λαμπρὸς ζωμός! εἶπεν ὁ νέος κηνυγὸς, ἐξαίρετος· πρώτην φορὰν τρώγω τοιοῦτον ζωμόν.

— Πεινᾶτε, Κύριε, καὶ διὰ τοῦτο σᾶς ἀρέσκει τόσον, ἀπεκρίθη ὁ Γεώργιος.

— Σᾶς βεβαιῶ δὲν εἶναι τοῦτο, ὑπέλαβεν ὁ νέος, εἶναι τῳόντι ζωμὸς ἐξαίρετος.

— Ναὶ, προσέθεσεν ἡ πρεσβύτις γελάσασα, εἶναι ὁ ζωμὸς τοῦ Αὐτοκράτορος, τὸν ὁποῖον ὠνόμαζε φλωρεντινὸν καὶ τὸν ὁποῖον ὑπερηγάπα. Ἀστεΐζεσαι, ἀγαπητὸν τέκνον.

— Διατί, Κυρία; μήπως οἱ Αὐτοκράτορες εἶναι μάγειροι; ἐξ ἐναντίας οἱ παρασκευάζοντες τὰ δεῖπνα τῶν ἡγεμόνων εἶναι ἄνθρωποι τοῦ λαοῦ.

— Εὐχαριστῶ, Κυριέ μου, εἶπεν ἡ Ὀρτενσία, διότι μὲ κάμνετε νὰ ὑπερηφανεύωμαι, ὅτι εἶμαι καλὴ οἰκονόμος.

Ὁ νέος κλίνας τὴν κεφαλὴν, ἐπεβεβαίωσε τὴν φράσιν τῆς ὡραίας κόρης διὰ σεμνοῦ καὶ φιλικωτάτου μειδιάματος.

— Φίλη μου Ἀγγελικούλα, εἶπεν ἡ Ὀρτενσία ἀποταθεῖσα πρὸς τὴν ὑπηρετοῦσαν κόρην, βάλε εἰς ἓν μεγάλον πινάκιον τὸ ἓν καπώνιον καὶ σὺ, πάτερ μου, χώρησε μίαν πλάτην καὶ ἕνα μηρὸν τοῦ ἀρνίου νὰ τεθῶσιν εἰς τὸ αὐτὸ μέρος, διὰ νὰ σταλῶσιν αὔριον τὴν αὐγὴν εἰς τὸ πλοιάριον.

— Κυρία μου, σᾶς εὐχαριστῶ, ἀλλὰ νομίζω ὅτι δὲν πρέπει νὰ λάβετε τὴν ἐνόχλησιν ταύτην, εἶπεν ὁ ξένος.

— Κύριε, ἀπεκρίθη μετὰ ζωηρότητος ἡ Ὀρτενσία, εἴμεθα κύριοι εἰς τὴν οἰκίαν μας καὶ εἰς τὸν ξένον μας θὰ κάμωμεν ὅ,τι μᾶς ἀρέσει. Καὶ ὑπομειδιάσασα, ἔδειξεν εἰς τὸν κηνυγὸν στόμα ὡς κάλυκα ῥόδου ἀνοιγομένου κατὰ τὰς πρώτας ἀκτῖνας τοῦ ἡλίου.

Ἐν τούτοις τὸ δεῖπνον ἐπροχώρει, ὁ ξένος ἔτρωγε μὲ ἄπειρον ὄρεξιν, ἀπαγγείλας ἐκτενέστερον πανηγυρικὸν τοῦ ἑψητοῦ, ὥστε ἐὰν ὁ ζωμὸς εἶχεν αἰσθήσεις βεβαίως διεμαρτύρετο.

— Πανταχοῦ, ἐπρόσθεσεν ὁ ξένος, δύναται νὰ εὕρῃ τις βίον εὐάρεστον.

— Ἄ κυριέ μου! δουλεία καὶ βίος εὐάρεστος, εἶναι δύο δεινοὶ πολέμιοι, ἀπεκρίθη ἡ Ὀρτενσία. Καὶ βαθὺς στεναγμὸς ἐξέβρασεν ἐκ τοῦ ἀλαβαστρίνου στήθους της.

— Θὰ πίω εἰς τὴν ὑγείαν μιᾶς μεγάλης Κυρίας, ἀνέκραξεν ὁ Γεώργιος, ὅλος φαιδρυνθεὶς ὑπὸ τοῦ Ζιτσίου οἴνου· γεμίσασε τὰ ποτήριά σας, θὰ τὰ στραγγίσετε ἕως τὸν πάτον. Θὰ πίωμεν εἰς ὑγείαν ἑνὸς ἀγγέλου. Καὶ ἄρας ὑπὲρ τὴν κεφαλήν του τὸ ποτήριον, εἰς ὑγείαν, ἐκραύγασε, τῆς βασιλίσσης Ὀρτενσίας! ὁ Θεὸς νὰ τὴν σκέπῃ ὅπου καὶ ἂν εὑρίσκεται.

Τοῦ νέου κηνυγοῦ ἡ χεὶρ ἐκλονίσθη ὡς χεὶρ πυρέσσοντος, καὶ τὸ πλεῖστον τοῦ ποτηρίου του ἐχύθη ἐπὶ τῆς τραπέζης· ἀλλ' ἀναλαβὼν αὖθις τὸ σοβαρὸν καὶ ἀτάραχον ὕφος του·

— Κύριε Γεώργιε, εἶπε, πολλὴν φαίνεται ἔχεις ἀφοσίωσιν εἰς τὴν βασίλισσαν Ὀρτενσίαν, καὶ διὰ τοῦτο θὰ ἔδωκες καὶ εἰς τὴν ὡραίαν σου θυγατέρα τὸ ὄνομά της. Ἐπεθύμουν νὰ μάθω διατί ἡ τοσαύτη ἀφοσίωσις;

— Βλέπω, φίλτατον τέκνον, ἀπεκρίθη γελῶν ὁ Γεώργιος, ὅτι ἔχεις σκοπὸν νὰ μ' ἐξομολογήσῃς. Ἰδοὺ λοιπόν. Μετὰ τὴν μάχην τοῦ Βάγραμ ἀφοῦ ἐβάλαμεν γνῶσιν εἰς τοὺς Αὐστριακοὺς, ἐπεστρέψαμεν τροποφόροι εἰς Παρισίους.

Ὁ Γεώργιος ἐνθουσιασθεὶς ἀνεμνήσθη τῶν παλαιῶν ἡμερῶν τοῦ βίου του καὶ ἤρξατο νὰ τραγῳδῇ γαλλιστὶ τὴν στρατιωτικὴν στροφὴν, ἣν οἱ στρατιῶται τοῦ μεγάλου στρατοῦ εἶχον αἰωνίως εἰς τὰ χείλη των.

« Ὁ ἔρως τῆς πατρίδος μὲ κάμνει ἀνδρεῖον
Καὶ λέοντα εἰς τῶν μαχῶν τὸ πεδίον.
Ὑπὲρ σοῦ, φιλτάτη πατρὶς, τὸ αἷμα μου χύνω
Κ' εἰς τὰς ἐφόδους προθύμως τὸ βῆμα ταχύνω.
Διὰ τὴν δόξαν σου πατρὶς ἂν ἀποθάνω
Σ' τὸν οὐρανὸν θὰ πετάξω ἐπάνω.»

— Ἐξακολούθησε, Γεώργιε, τὴν διήγησίν σου, εἶπεν ὁ νέος ὅλος ἔνθους.

— Ναὶ, ἐξηκολούθησεν ὁ Γεώργιος, ὁ Αὐτοκράτωρ ἠθέλησε ν' ἀλλάξῃ τὴν φρουρὰν τῆς τιμῆς τῆς Αὐτοκρατορίσσης Ἰωσηφίνης, κατοικούσης τότε εἰς τὴν Μαλμαιζῶν, καὶ ἀπέστειλεν ἐκεῖ ἀπόσπασμα ἱππέων τοῦ ὁποίου μέρος ἀπετέλουν καὶ ἐγὼ μὲ μίαν ἐνωμοτίαν. Ἔβλεπα καθεκάστην τὴν ἀγαθὴν ταύτην καὶ ἐνάρετον Αὐτοκρατόρισσαν, τὴν ὁποίαν ἠγάπα περιπαθῶς ὁ στρατὸς διὰ τὰ σπάνια προτερήματά της· ἡμέρα δὲν παρήρχετο χωρὶς νὰ μᾶς εὐεργετήσῃ· ἂν ἠσθένει τις ἐξ ἡμῶν, μᾶς ἔκαμνε τὴν τιμὴν νὰ ἔρχεται αὐτοπροσώπως νὰ μᾶς ἐπισκέπτεται καὶ νὰ μᾶς παρηγορῇ, φροντίζουσα νὰ μὴ μᾶς λείψῃ τὸ παραμικρόν. Μίαν τῶν ἡμερῶν τοῦ φθινοπώρου περιερχόμενος τοὺς κήπους τῆς Μαλμαιζῶνος, ἐστάθην εἰς μέρος κατάφυτον ὑπὸ δενδριλλίων ἀνθοφόρων, καὶ ἐξαγαγὼν ἐκ τοῦ κόλπου μου μαχαιρίδιον, ἐκαθάριζον τὰ χρήζοντα καθαρισμοῦ. Μία σκιὰ μὲ εἰδοποίησεν, ὅτι κἄποιος ἵστατο ὄπισθέν μου· καὶ στραφεὶς εἶδον νέαν γυναῖκα, ὡραίαν καὶ μεγαλοπρεπῆ, ἐνδεδυμένην κομψότατα, ἀλλ' οὐχὶ καὶ πλουσίως, τὴν ὁποίαν πρώτην φορὰν εἶδον, καὶ ἀποκαλυφθεὶς ἔκλινα τὴν κεφαλὴν ἐνώπιόν της.

— Τί κάμνετε αὐτοῦ, Κύριε; μὲ ἠρώτησε διὰ φωνῆς ἁρμονικῆς καὶ γλυκείας.

— Καθαρίζω, Κυρία μου τὰ δενδρύλλια.

— Βλέπω, ὅτι ἐπιτηδεύεσθε· φαίνεται ὅτι γνωρίζετε τὴν κηπουρικήν.

— Πρὶν γείνω, Κυρία μου, στρατιώτης ἦμην κηπουρός. Τοῦτο ἀκούσασα ἠθέλησε νὰ μάθῃ, ὡς ζητεῖτε τώρα καὶ ὑμεῖς, τὰς περιπετείας τοῦ βίου μου.

— Εἶσθε, Κύριε, Γάλλος; μὲ ἠρώτησε.

— Κυρία μου, τώρα εἶμαι Γάλλος, διότι εὑρίσκομαι εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Αὐτοκράτορος τῆς Γαλλίας. Ἐγεννήθην ὅμως εἰς τὴν Ἑλλάδα, εἶμαι Ἕλλην.

— Κατάγεσθε ἀπὸ μέγα ἔθνος· ἀνέγνωσα τὴν ἱστορίαν του. Ἡ μήτηρ μου μ' ἀνέθρεψε μὲ τοῦ ἁγίου Βαρθολομαίου τὸν νέον Ἀνάχαρσιν. Ὦ τί λαός, τί ἔθνος, τί σοφοί, τί στρατηγοί!

— Ἀλλ' αὐτὸ τὸ ἔθνος σήμερον καταπιέζεται ἀπὸ ζυγὸν βάρβαρον.

— Τὰ ἔθνη, ὅσα ἔχουσιν ἔνδοξον παρελθόν, ἱστορίαν πλήρη λαμπρότητος ὡς τὸ ἑλληνικόν, δὲν ἀφανίζονται· ἴσως μίαν ἡμέραν ἡ θεία πρόνοια εὐδοκήσει. . . . . ὁ Αὐτοκράτωρ. . . . . Ὦ ποσὸν ἀγαπῶ τὴν Ἑλλάδα ἀφ' οὗ ἀνέγνωσα τὴν λαμπρὰν ἱστορίαν της! . . . . Αἱ φράσεις της διεκόπησαν, ἡ φωνή της ἐγένετο λιγυρωτέρα καὶ συγκινητική. Μ' ἔρριψε τὸ βαλάντιόν της πλῆρες χρυσῶν νομισμάτων πρὸ τῶν ποδῶν μου, καὶ μὲ βῆμα ταχὺ ἐγένετο ἄφαντος, ὥστε οὔτε κἂν νὰ τὴν εὐχαριστήσω ἠδυνήθην.

— Ἔπειτα; ἠρώτησεν ὁ νέος μὲ ἀνυπομονησίαν.

— Ἔχε ὑπομονήν, εὐλογημένε, ἀπεκρίθη ὁ Γεώργιος, εἶσαι παράδοξος πνευματικός. Ἔπειτα; ἰδοὺ ἔπειτα. Τὴν ἐπιοῦσαν νὰ καὶ μ' ἔρχεται ἕνα δίπλωμα, μεγάλος, μεγάλος ὑπομοίραρχος μὲ δύο ἀργυρᾶς ἐπωμίδας. Μετά τινας ἡμέρας περιπατῶν εἰς τὸν κῆπον μεθ' ἑνὸς συναδέλφου, βλέπω μακρόθεν ἐρχομένην τὴν αὐτὴν κυρίαν. Εἰπέ με, φίλε τῷ εἶπον, σὲ παρακαλῶ, γνωρίζεις αὐτὴν τὴν κυρίαν; — Καὶ πῶς, ἀπεκρίθη δὲν τὴν γνωρίζεις σύ; εἶναι ἡ βασίλισσα Ὀρτενσία, ἡ βασίλισσα τῆς Ὁλλανδίας. Ἀπεράσισα νὰ ῥιφθῶ εἰς τοὺς πόδας της νὰ τῇ προσφέρω τὰ σεβάσματά μου, καὶ νὰ τῇ ἐκφράσω τὴν εὐγνωμοσύνην μου, διότι οὐ μόνον δὲν ἀμφέβαλλα, ἀλλὰ καὶ ἐπίστευσα, ὅτι ἡ Μεγαλειότης της ἔγεινεν ἡ μεσίτις τοῦ προβιβασμοῦ μου· διευθυνθεῖσα ὅμως δι' ἄλλων δενδροστοιχιῶν, ἐγένετο ἄφαντος ἐντὸς τοῦ λαβυρίνθου τῶν δένδρων.

Τὴν διήγησιν ταύτην ἀκούσας ὁ νέος κυνηγὸς ἐσυγκινήθη τοσοῦτον, ὥστε δὲν ἠδυνήθη νὰ κρατήσῃ τὰ δάκρυά του.

— Περιλημμένη μου Γαλλία, ἀνεβόησε, περιλημμένε μου λαὲ τῆς Γαλλίας! ὦ πόσον σᾶς ἀγαπῶ!

— Ἐνθυμήθης, τέκνον μου ἀγαπητόν, εἶπεν ἡ γραιὰ Λουϊζα, τὴν πατρίδα μας. Ἔχεις δίκαιον, καὶ ἐγὼ τὴν ἐνθυμοῦμαι συνεχῶς. Τί νὰ εἴπωσιν ὅμως οἱ κάτοικοι τῶν μερῶν τούτων, οἱ ὁποῖοι ἔχουσι καὶ δὲν ἔχουσι πατρίδα!

— Ὁ Θεός, Κυρία μου, ὅστις εἶναι ὁ κοινὸς πατὴρ, θέλει φροντίσει περὶ αὐτῶν. Ἡ πρόνοιά του εἶναι μεγάλη καὶ ἄπειρος.

— Ἀληθῶς, τέκνον μου, εἶναι μεγάλη, ἀλλ' ἡ Εὐρώπη, ἡ χριστιανικὴ Εὐρώπη τοὺς ἐγκατέλειπε. Μακάριος ὁ ἡγεμὼν ἐκεῖνος, ὅστις θὰ ἐκτείνῃ τὴν δεξιάν του εἰς τὸ ἔθνος τοῦτο. Ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος διέβη εἰς τὴν Ἀσίαν νὰ τὴν πολιτίσῃ, καὶ διὰ τοῦτο καὶ μόνον ὠνομάσθη μέγας· τοῦ ἡγεμόνος ὅμως ἐκείνου τὸ ὄνομα, ὅστις θὰ ἐλευθερώσῃ τοὺς ἀπογόνους τοῦ ἐνδόξου τούτου ἥρωος, θέλει ἐγγραφῇ εἰς τὰς σελίδας τῆς ἱστορίας λαμπρότερον τοῦ Ἀλεξάνδρου, διότι ἐγείρων ἐκ τῆς δουλείας τὴν ἑλληνικὴν φυλὴν, οἰκοδομεῖ τὸν φάρον, τὸν μεταδόσοντα εἰς τὴν Ἀνατολὴν τὰ φῶτα καὶ τὸν πολιτισμόν· οὗτος κληθήσεται μέγας εὐεργέτης τῆς ἀνθρωπότητος.

— Ὁ Θεὸς θέλει ἐγείρει τὸ ὄργανον τῆς ὑψηλῆς αὐτοῦ προνοίας, ἀπεκρίθη μὲ τόνον σοβαρὸν καὶ δογματικὸν ὁ ξένος.

— Δότε με τὴν πλάτην, εἶπεν ὁ Γεώργιος, νὰ ἰδῶ τὴν τύχην μας.

— Φαίνεται, Γεώργιε, ὅτι γνωρίζεις τὴν πλατομαντίαν. Καὶ πιστεύεις τὰ τοιαῦτα;

— Ἀκοῦς ἐκεῖ; τὰ πιστεύω; ὁσάκις ἐκύταζα τὴν πλάτην ποτὲ δὲν ἐμάντευσε ψεύματα. Ἡ πλάτη εἶναι ἄσραλτη. Καὶ λαβὼν αὐτὴν εἰς χεῖρας τὴν ἐκαθάρισε. Διὰ λόγου σου θὰ τὴν συμβουλευθῶ· θὰ ἰδῶ διὰ τὸ ταξείδιόν σου. Σὲ θέτω δεξιά.

— Ὦ, ὦ, ἀνέκραξε παρατηρήσας μετ' ἐκπλήξεως τὴν πλάτην, τί βλέπω; Λετὸς σ' ἐπισκιάζει, πλῆθος μέγα λαοῦ εἶναι εἰς τοὺς πόδας σου. Παράδοξον! Φίλε μου, ἢ μέγας μονάρχης εἶσαι, ἢ θὰ γείνῃς· ἔχεις ὅμως ἐνώπιόν σου μεγάλας περιπετείας.

Ὁ νέος κυνηγὸς ἐμειδίασε μὲ τὴν συνήθη του ἐμβρίθειαν καὶ σοβαρότητα, εἶτα ἀναβλέψας πρὸς τὸν Γεώργιον τῷ εἶπε·

— Γεώργιε βλέπω, ὅτι πιστεύεις ὡς τὰ μικρὰ παιδία, ἢ ὡς αἱ γραῖαι εἰς πράγματα γελοῖα.

— Ἐκεῖνο ὁποῦ σὲ λέγω ἐγὼ, φίλτατόν μου τέκνον, ἀπεκρίθη ὁ Γεώργιος μὲ τόνον ἐντελοῦς πεποιθήσεως, ὑψώτας ἐξ ἀμφοτέρων τῶν μερῶν τὸν μύστακά του. . . . . .

Τὴν ἐπιοῦσαν λίαν πρωὶ ὅλοι ἦσαν ἐπὶ ποδός. Ὁ ξένος ἵστατο ἐνδεδυμένος τὴν κυνηγετικήν του πανοπλίαν ἐν τῷ μέσῳ τοῦ δωματίου ἐπισκεπτόμενος τὸ πυροβόλον του, καὶ διορθώνων τὴν ἀρβαλίδα του· ὁ Γεώργιος ἔθετεν εἰς μίαν κάλαθον τὰ τεμάχια τοῦ ἀρνίου, τὸ καπώνιον καὶ ἄρτους, καὶ ἔφερεν ἐπ' ὤμων ὡς στρατιωτικὸν γυλιὸν πλώσκαν πλήρη οἴνου.

— Ὀρτενσία, εἶπεν ὁ ξένος ἀπευθυνθεὶς πρὸς αὐτὴν ἱσταμένην πλησίον του, δός μοι τὴν χεῖρα σου, σὲ ἀρίνω ὑγείαν. Λάβε αὐτὸν τὸν ἀδάμαντα διὰ νὰ σοὶ χρησιμεύσῃ ὡς προῖκα. Καὶ ἔθεσε δακτύλιον βαρύτιμον εἰς τὸν δάκτυλόν της, οὗ ὁ ἀδάμας εἶχε τὸ μέγεθος μικροῦ καρύου· ἡ Ὀρτενσία ἔκαμε σχῆμα ἀρνήσεως, ἀλλ' ὁ ξένος τῇ εἶπε·—Κυρία, τὸ δῶρον τοῦτο δὲν δύνασαι νὰ τὸ ἀποποιηθῇς. Τοσοῦτο δ' ἐπιτακτικὴ καὶ σοβαρὰ ὑπῆρχεν ἡ φωνὴ τοῦ ξένου, ὥστε ἡ Ὀρτενσία ἔμεινε σιωπηλὴ, δείξασα εἰς αὐτὸν μόνον διὰ τῆς κλίσεως τῆς κεφαλῆς της τὴν εὐγνωμοσύνην της.

— Κύριε, εἶπεν ὁ Γεώργιος, ἀναχωρῆτε καὶ σᾶς εὐχόμεθα καλὸν κατευόδιον ὁ Θεὸς νὰ σᾶς προστατεύῃ καὶ νὰ σᾶς κατευοδώσῃ εὐτυχῶς εἰς τὴν πατρίδα σας· ἀλλ' ἐνῷ ἐγὼ σᾶς εἶπον χαρτὶ καὶ καλαμάρι τὴν ἱστορίαν μου, πρέπει καὶ ὑμεῖς νὰ μᾶς εἰπῆτε τὸ ὄνομά σας διὰ νὰ σᾶς ἐνθυμούμεθα πάντοτε.

— Λουδοβίκος Ναπολέων Βοναπάρτης, ἀπεκρίθη ὁ νέος.

— Ἡ Λουϊζα ἔδραμε νὰ ἐναγκαλισθῇ αὐτὸν, ἀλλ' ὁ κυνηγὸς μὲ βῆμα ταχὺ σπεύσας πρὸς τὴν φέρουσαν εἰς τὰς ἀποθήκας τοῦ αἰγιαλοῦ ἐγένετο ἄφαντος.

ΡΟΒΕΡΤΟΣ ΕΜΜΕΤ.

(Ἴδε φυλλάδ. 235, 236, 237, 238, 239, 240 καὶ 241.)

—ooo—

Καὶ ὅμως οἱ ἀρχηγοὶ τῆς ἀποστασίας ἠγωνίσθησαν καὶ τελευταῖον νὰ συναθροίσωσι τὸν ταχέως φεύγοντα λαὸν ἐνώπιον τῶν ἐρυθρῶν ἐνδυμάτων (1), καὶ νὰ τὸν ἐπαναφέρωσιν εἰς μάχην. Κατώρθωσαν δὲ νὰ καταλάβωσιν ἐπὶ μικρὸν τὴν δημαρχίαν, καίτινα θέσιν κατεχομένην ὑπὸ τοῦ ὑπολοχαγοῦ Δούγλας. Ὁ συνταγματάρχης Βράουν ἐφονεύθη κατὰ τὴν ζωηροτάτην ἔφοδον. Τὴν ἐπιοῦσαν παρετηρήθη ἡ ζέσις τῶν μαχητῶν ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν νεκρῶν καὶ τῶν πληγωθέντων τῶν δύο στρατοπέδων. Πατήρ τις ἔδραμεν ἔμπροσθεν τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ ἵνα τὸν σώσῃ ἐκ τῆς μανίας τῶν στρατιωτῶν, τὸν ἐκάλυψε μὲ τὸ σῶμά τον καὶ ἔπεσε πλήρης τραυμάτων. Ὁ νέος ἐτιμώρησε τὸν φονέα τοῦ πατρός του, ἐξαπλώσας αὐτὸν νεκρόν. Μετὰ μικρὸν ὅμως, ἐναντίον τῶν ἀκαταπαύστων προσπαθειῶν τοῦ Ἔμμετ καὶ τῶν συντρόφων αὐτοῦ, ἡ ἧττα κατέστη γενική.

Τὴν νύκτα μεταξὺ τοῦ σκότους ὁ Ῥοβέρτος Ἔμμετ ἀποσύρεται μετὰ τῶν ἀποστατῶν. Ἡ πρώτη οἰκία ἔξω τῆς πόλεως, εἰς τὴν ὁποίαν κατὰ τὴν ὁλεθρίαν ἐκείνην νύκτα κατέφυγε μετὰ τοῦ Μελαλώ, καὶ Δαδὰλ καί τινων ἄλλων ἦτο ἡ τῆς Ἄννης Δελβίν. Ἡ γυνὴ αὕτη ἔχουσα ἡλικίαν εἰκοσιπέντε ἢ εἰκοσιέξ χρόνων, ἦτο, ὡς προείπομεν, ἀφωσιωμένη εἰς τὸν Ῥοβέρτον· ἦτο δὲ ἀνεψιὰ τοῦ Μιχαὴλ Δούϋερ τολμηροτάτου ἀντάρτου τοῦ 1798. Ἀργότερον θέλομεν ἰδεῖ ὁποία ὑπῆρξεν ἡ ἡρωϊκὴ ἀφοσίωσις τῆς γυναικὸς ταύτης εἰς τὸν κύριόν της· ἀλλὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην, ὡς ἡ κατωτάτη τάξις τοῦ λαοῦ ἥτις ἀντιφέρεται πάντοτε πρὸς τὰς ἀνωτέρας, τὸν ὑπεδέχθη εἰποῦσα·—Πῶς, ἄθλιοι! ἀναστατόνετε τὸν λαὸν καὶ ἔπειτα τὸν ἐγκαταλείπετε!—Μὴ μὲ ἐπιπλήττεις, ἀγαπητή μου, ἀπεκρίθη ὁ Ἔμμετ· ἐὰν δὲν ἠδυνήθημεν νὰ πράξωμέν τι, τὸ σφάλμα εἶναι ἐδικόν του καὶ ὄχι ἐδικόν μας.

Περὶ τὴν αὐγὴν κατώρθωσαν νὰ προμηθευθῶσιν ἵππους· οἱ συνωμόται διεσκορπίσθησαν, καταφυγόντες οἱ πλεῖστοι εἰς τὰ ὄρη τοῦ Οὐϊκλώ. Ἐκεῖ εὗρον τοὺς χωρικοὺς καὶ τοὺς ὀρεινοὺς μὲ τὰ ὅπλα εἰς τὰς χεῖρας ἑτοίμους εἰς ἐπανάστασιν. Τὸ αὐτὸ ἑσπέρας, οἱ ἀρχηγοὶ τῆς συνωμοσίας φθάσαντες ἐκ Δουβλίνου διὰ διαφόρων μερῶν, συνεκεντρώθησαν εἴς τι πεδίον ἐν μέσῳ ὀρέων, ἵνα σκεφθῶσι περὶ τοῦ σχεδίου αὐτῶν. Ἅπαντες δὲ συνεβούλευσαν τὴν ἐνέργειαν. Κατὰ τὴν ἰδέαν των, ἔπρεπε ἀπὸ τῆς ἐπαύριον νὰ ἀρχίσωσι τὴν προσβολὴν τῶν πόλεων Οὐϊκλὼ, Ἀρκλὼ, κτλ. κτλ. « Ἡ Ἰρλανδία ἀνεφλέγετο καὶ ὁλόκληρος ἤθελεν ἀποστατήσει ἅμα δοθέντος σημείου! Ἀλλ' ἡ ἐποχὴ τῶν ὀνειροπολήσεων εἶχε παρελθεῖ διὰ τὸν Ῥοβέρτον. Ἐν ἄκρᾳ σιωπῇ ἤκουσε τοὺς φίλους αὐτοῦ χωρὶς κἂν νὰ ἀντισταθῇ· ἀλλὰ δὲν ἐδίστασε καὶ νὰ καταδικάσῃ πᾶσαν ἐξακολούθησιν τῶν ἐχθροπραξιῶν. Ἡ πρώτη ἀπόπειρα ἀποτυχοῦσα, εἶπε, πᾶσα νέα ἔσεται ἀνωφελής. Οἱ μὲν ἐχθροὶ εἰσὶν ὡπλισμένοι, οἱ δὲ φίλοι ἄνευ θάρρους· δὲν ἔχομεν πλέον ἐλπίδα ἢ εἰς τὸ μέλλον· ἂς περιμείνωμεν αὐτὸ μεθ' ὑπομονῆς. Ὁ ἀγὼν ἡμῶν εἶναι δίκαιος καὶ ἡ δικαιοσύνη ταχέως ἢ ἀργὰ θέλει θριαμβεύσει. Ἂς μὴ βλάψωμεν αὐτὸν δι' ἐπιχειρήσεων παρατόλμων. Ἀναμφιβόλως εἰς ἡμᾶς ἀπόκειται νὰ ἀνάψωμεν ἐντὸς τεσσαράκοντα ὀκτὼ ὡρῶν τὰς φλόγας τῆς ἀνταρσίας καθ' ὅλης τῆς Ἰρλανδικῆς χώρας· ἀλλὰ τί θέλομεν; Τὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ τόπου ἡμῶν. Φρονῶ λοιπὸν ὅτι ὑπηρετῶ καλήτερον τὰ συμφέροντα αὐτῆς, ἀποποιούμενος νὰ ὑψώσω τὸ ὄνομά μου ἐπὶ τῆς καταστροφῆς πολλῶν χιλιάδων συμπολιτῶν, καὶ δίδων οὕτω πως εἰς τοὺς τυράννους μας ἀφορμὴν νὰ ἐπιβαρύνωσι τὸν ζυγόν μας. Ἐὰν ποτὲ ἡ συκοφαντία προσπαθήσῃ νὰ καταστήσῃ ὑπεύθυνον τὴν μνήμην μου διὰ τὸ χυθὲν αἷμα τῆς χθεσινῆς ἑσπέρας, ἐλπίζω τοὐλάχιστον ὅτι θέλει εὑρεθῇ τις ἵνα εἴπῃ ὅτι ἀπ' ἐμὲ ἐκρέματο νὰ μεταβάλω τὴν ἡμερήσιον ταύτην ἀποστασίαν εἰς διαρκῆ ἐπανάστασιν, καὶ ὅτι τὸ ἀπεποιήθην. Τὸ πᾶν εἰς τὰς ἐπαναστάσεις ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς πρώτης προσβολῆς, ἡμεῖς δὲ ἀπετύχαμεν. Τὸ σχέδιον ἡμῶν ἦτο θαυμάσιον· ἀλλ' ἀπέτυχεν ἐκ περιστάσεων ὅλως ἀνεξαρτήτων ἡμῶν, τὰς ὁποίας δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ προϊδωμεν. Ἂς κρύψωμεν τὸ ἄσυλόν μας· ἡ μεγαλητέρα μυστικότης προέδρευσεν εἰς ὅλας ἡμῶν τὰς ἐνεργείας· ἀτημάντους ζημίας ὑπέστημεν· ἂς ἀφήσωμεν τὴν κυβέρνησιν νὰ ἐπαναπέσῃ εἰς ψευδῆ ἀσφάλειαν, ἂς ἀγνοῇ τὸν κίνδυνον ὃν διέτρεξε, καὶ τὴν ἔκτασιν τῶν μέσων ἡμῶν. Μίαν ἡμέραν, καὶ ἴσως ταχύτερον ἀφ' ὅ,τι νομίζομεν, ἡ εὐκαιρία θέλει παρουσιασθῇ ὅπως προσβάλωμεν αὐτὴν μετὰ περισσοτέρας ἐπιτυχίας. Ἡ ἐπιχείρησις ἡμῶν δὲν ὑπῆρξεν ἀνωφελὴς διότι μᾶς ἀπεκάλυψεν ὅτι χιλιάδες ἀνδρῶν δύνανται νὰ ἦνε κάτοχοι μυστηρίου, χωρὶς κἂν οὐδ' εἰς προδότης μεταξὺ αὐτῶν νὰ ὑπάρχῃ. Σᾶς παρακαλῶ, φίλοι μου, νὰ ἐνεργήσετε εἰς τὴν περίστασιν ταύτην μετὰ τῆς ἀνηκούσης φρονήσεως εἰς ἄνδρας ἀφωσιωμένους εἰς τὸν ἱερώτερον τῶν ἀγώνων, τὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ τόπου αὐτῶν. Ἐστὲ προσεκτικοί, φυλάξετε μυστικότητα, καὶ μὴ ἐξυπνίζετε τὰς ὑποψίας τῶν ἐχθρῶν σας.

» Ἐπὶ τοῦ μέλλοντός μου ἡ εἱμαρμένη ἔρριψε

(1) » The red coats. » Οὕτω ὁ λαὸς τοῦ Δουβλίνου ἀπεκάλει τοὺς Ἄγγλους στρατιώτας.

πυκνότατον κάλυμμα. Ἐὰν κατορθώσω νὰ διαφύγω, ἐστὲ βέβαιοι ὅτι ἡμέραν τινὰ θέλετε μὲ ἐπανίδει ὡπλισμένον διὰ τὸν ἱερὸν ἀγῶνα τῆς Ἰρλανδίας. Ἐφ' ὅσον ὁ Ῥοβέρτος Ἔμμετ ὑπάρχει ἐν τῷ κόσμῳ ἡ κυβέρνησις τοῦ τόπου τούτου οὐδόλως θέλει εἶσθαι ἀσφαλής. Ἐὰν δὲ πέπρωται νὰ ἀποθάνω ἐπὶ τῆς λαιμητόμου, μὴν ἀποθαρρυνθῆτε ἐκ τοῦ παραδείγματός μου, μὴν ἀφήσετε τοὺς ἀνάνδρους νὰ σᾶς ἀποτρέψωσι τοῦ νὰ προσφεύγετε εἰς τὰ ὅπλα, μέχρι τῆς ἡμέρας καθ' ἣν θέλετε ἐπανακτήσει τὰ δικαιώματα καὶ τὴν ἀνεξαρτησίαν τοῦ τόπου σας. Ἐνθυμεῖσθε καὶ ἐνθυμίσατε εἰς τὰ τέκνα ὑμῶν ὅτι ἐὰν ἡ τύχη μοὶ ἦτο εὐνοϊκή, ἐὰν μόνον ὀλίγας χιλιάδας ἀνδρῶν εἶχον ἀκόμη καί τινας ἡμέρας ἐνώπιόν μου, ἤθελον ἀνατρέψει τὸν δεσποτισμὸν καὶ ἀποδώσει τὴν ἐλευθερίαν εἰς τὴν Ἰρλανδίαν.

» Ἂς ἀποχωρισθῶμεν, κύριοι, καὶ ἕκαστος ἡμῶν ἂς σκεφθῇ περὶ τῆς ἰδίας αὐτοῦ ἀσφαλείας. Θέλω προσπαθήσει νὰ ἐγκαταλείψω τὸν τόπον, ἐλπίζων νὰ σᾶς ἐπανίδω ὑπὸ αἰσιωτέρους οἰωνούς.»

Ἐφ' ὅσον ὁ Ῥοβέρτος Ἔμμετ ὡμίλει ἡ φωνὴ αὐτοῦ ἦτο ἠλλοιωμένη· καὶ ὅτε ἀπεχαιρέτισε τοὺς συντρόφους του, ἐφαίνετο βαθέως συγκεκινημένος. Σιγὴ θλιβερὰ διεδέχθη τὴν δημηγορίαν αὐτήν· τὰ πρόσωπα ὅλων ἦσαν κάτωχρα, καὶ δάκρυα ἔλαμπον εἰς τὰ ὄμματα τῶν περιεστώτων· ἡ ἀποθάρρυνσις καὶ ἡ ἀνησυχία διὰ τὸ μέλλον, ἀντικατέστησαν τὴν ἐπίπλαστον ἔξαψιν τῶν πρώτων στιγμῶν. Μετά τινας δισταγμοὺς παρεδέχθησαν τὴν γνώμην τοῦ Ῥοβέρτου, καὶ ὀλίγον κατ' ὀλίγον, ἀνὰ δύο καὶ τρεῖς, ἀνεχώρουν καὶ οὕτω διελύθη ἡ συνεδρίασις. Ἑνί τινι ἰδιαιτέρᾳ ἐπιστολῇ ἀναγνωσθείσῃ ἐν τῇ δίκῃ, ὁ Ῥοβέρτος φαίνεται ἔτι μᾶλλον διστάζων ὄχι μόνον διὰ τὸ παρὸν ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ μέλλον τοῦ τόπου αὐτοῦ.

Εἶναι λίαν καταβεβλημένος, ἔγραφεν ὁ Δονδάλ, καὶ λέγει ὅτι οὐδὲν δυνατὸν νὰ γείνῃ διὰ τὸν λαὸν τοῦτον· ἂς κύπτῃ τὸν τράχηλον εἰς τὸν ζυγὸν ἀφοῦ εἶναι ἀνάξιος καὶ ἀνίκανος νὰ ἀπαλλαχθῇ αὐτοῦ. Περὶ τούτου ἐπείσθη ἐκ τοῦ τελευταίου ἐπιχειρήματος, τὸ ὁποῖον ἀναμφιβόλως ἤθελεν ἐπιτύχει, ἄνευ τῆς ἀνάνδρου αὐτῶν λειποταξίας· οὐδὲν εὐκολώτερον ἦτο ἢ νὰ κυριεύσωσι τὸ φρούριον, ἐὰν ὀλίγον μόνον θάρρος καὶ ἀπόφασιν εἶχον. Εὐκόλως πιστεύω τοῦτο, διότι ὁ Ῥοβέρτος εἶναι ἀνδρεῖος ὡς ὁ Καῖσαρ, καὶ βεβαίως ἐάν τι ἦτο κατορθωτέον αὐτὸς θὰ τὸ ἔπραττεν.

Τὴν στιγμὴν τοῦ ἀποχωρισμοῦ, συνήχθησαν πάντες πέριξ τοῦ Ῥοβέρτου, εἰλικρινῶς ἐξορκίζοντες αὐτὸν νὰ δραπετεύσῃ πρὶν ἢ ἡ ἀστυνομία καταδιώξῃ αὐτὸν καὶ ἀνακαλύψῃ τὸ καταφύγιόν του. Μοναδικὴ μάλιστα περίστασις παρουσιάσθη τὴν ὥραν ἐκείνην· ἁλιευτικά τινα πλοιάρια ἀνήκοντα εἰς τοὺς ἀποστάτας, ἔμελλον νὰ τοὺς μεταφέρωσιν ἀλλαχοῦ ἐντός τινων ὡρῶν. Ὁ Ῥοβέρτος ἐπροφασίσθη μετά τινος ἀμηχανίας, εἰπὼν ὅτι ἦτο ἀπολύτως ἀναγκαῖον πρὶν ἢ ἀφήσῃ τὴν Ἰρλανδίαν, νὰ ἐπιστρέψῃ δι' ὀλίγας ἡμέρας εἰς Δουβλῖνον. Παρευθὺς ὅλοι ὁμοῦ ἀνεφώνησαν ὅτι εὐκολώτατον θὰ ἦτο νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Δουβλῖνον, ὅπου ἴσως τὴν ὥραν ἐκείνην κατεδιώκετο μέχρι θανάτου. Ἀναγκασθεὶς ἐκ τῶν πολλῶν ἐρωτήσεων, ὡμολόγησεν ἐπὶ τέλους, ὅτι ἐπεθύμει νὰ ἴδῃ ἐν Δουβλίνῳ προσφιλὲς πρόσωπον, ὃ ἀκουσίως ἔβλαψεν, καὶ παρ' οὗ ἐπεθύμει νὰ τύχῃ συγχωρήσεως πρὶν ἢ τῷ δώσῃ τελευταῖον ἴσως ἀποχαιρετισμόν. Συμβουλαί, ἱκεσίαι, πάντα ἀπέβησαν μάταια. Δὲν ἠδύνατο, ἔλεγε, ν' ἀφήσῃ τὴν Ἰρλανδίαν δι' ὁλόκληρα ἔτη, ἴσως διὰ παντός, χωρὶς νὰ ἴδῃ τὸ πρόσωπον ἐκεῖνο· καὶ χιλίους θανάτους θὰ περιεφρόνει, διὰ νὰ τὸ ἴδῃ.

Ἐν τῇ αἰσθηματικῇ ταύτῃ προθέσει (on that very romantic business) λέγει μετ' ἀγανακτήσεως πολλὰ φυσικῆς εἷς τῶν φίλων του, ὁ Ἔμμετ ἐπανῆλθεν εἰς Δουβλῖνον διακινδυνεύων καὶ αὐτὴν τὴν ζωήν του.

Ἐκατοίκησεν εἰς Ἀρόλδ-Κρόες, παρὰ τῇ κυρίᾳ Πάλμερ, ἐπὶ τῆς αὐτῆς ὁδοῦ ἥτις ἦγεν εἰς τὴν ἐξοχὴν ὅπου διέτριβεν ἡ νέα Κύρραν. Κατώρθωσεν ἄρα νὰ τὴν ἴδῃ; οὐδεὶς θετικῶς τὸ γνωρίζει· εἶναι ὅμως βέβαιον ὅτι πολλάκις τῇ ἔγραψεν. Ἱστορικοί τινες ἀξιοῦσιν ὅτι ἐκρύβη εἰς τὴν σκιάδα κήπου τινος, ὅπου ἡ φίλη του διὰ νυκτὸς τῷ ἔφερεν τροφήν, ἐν ἀγνοίᾳ τῆς οἰκογενείας της· ἀλλ' ἡ ὅλως αἰσθηματικὴ αὕτη ἱστορία μοὶ φαίνεται ἀπίθανος.

Ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν ἀποστασίαν, εἶχε συλληφθῆ ἡ Ἄννα Δελβίνον· ἡ οἰκία αὐτῆς κατείχετο ὑπὸ στρατιωτῶν, οἵτινες ἐρημώσαντες αὐτὴν ἐκ θεμελίων παρέδωκαν τέλος εἰς τὸ πῦρ. Ἵνα δὲ ἐπιτύχωσι παρ' αὐτῆς πληροφορίας περὶ τοῦ μέρους ὅπου εὑρίσκετο ὁ κύριός της, κατ' ἀρχὰς τῇ προσέφεραν πολλὰ χρήματα· ἀλλ' αὕτη ῥίψασα βλέμμα περιφρονήσεως καὶ ἀγανακτήσεως ἐπ' αὐτὰ ἀπεκρίθη·—Ἐγὼ νὰ δεχθῶ τὴν τιμὴν τοῦ αἵματος τοῦ κυρίου Ῥοβέρτου! — Τότε ὑπέβαλλον αὐτὴν εἰς βασάνους, τὰς τότε ὀνομαζομένους picketting καὶ half hanging. Καί τοι διατρυπουμένη διὰ λογχῶν καὶ λουομένη ὑπὸ τοῦ αἵματός της, ἡ ἀδάμαστος αὕτη γυνὴ ἀκαταπαύστως ἐπανελάμβανεν·—Οὐδὲν ἔχω νὰ εἴπω, καὶ οὐδὲν θέλω εἰπεῖ.—Τότε θέσαντες ἀγχόνην περὶ τὸν τράχηλον αὐτῆς, θὰ εἰπῆς, τὴν ἠρώτησαν, ποῦ εἶναι ὁ κύριος Ἔμμετ; — Φονεύσατέ με, ἂν θέλετε, ἀλλ' οὐδὲν θέλω εἰπεῖ. Μόλις δὲ ἐπρόφθασε νὰ ἀναφωνήσῃ « Ἰησοῦ Χριστὲ, ἐλέησον τὴν ψυχήν μου, » καὶ εὐθὺς ἀπῃωρήθη ἐν μέσῳ τῶν χαρμοσύνων φωνῶν τῶν ἀγρίων δημίων της. Τὴν κατεβίβασαν ἐκεῖθεν δὲ ὅτε πλέον ἦτο ἀναίσθητος, καὶ τὴν μετέφεραν λειποθυμοῦσαν εἰς τὴν φυλακήν; Ἐκεῖ διῆλθε πολλὰ ἔτη, καὶ τέλος ἐξῆλθε διατελέσασα ἀσθενὴς καθ' ὅλον τὸ διάστημα τοῦ βίου της. Ὁ Μάδδεν κατώρθωσε νὰ τὴν ἀνακαλύψῃ μετὰ τεσσαράκοντα ἔτη προβεβηκυίαν καὶ ἐνδεεστάτην, μόλις ἀποζῶσαν εἴς τινα ἐπαρχίαν. Τὴν μετέφερεν εἰς Butterfield-Lane, ἐν τῇ οἰκίᾳ ἐν ᾗ εἶχε κατοικήσει μετὰ τοῦ Ῥοβέρτου Ἔμμετ καὶ τῶν συντρόφων αὐτοῦ· ἐκεῖ λέγει οὗτος, θέαμα περίεργον καὶ κατανυκτικὸν παρουσιάσθη, διότι ἀνεγεννήθησαν μικρὸν κατὰ μικρὸν ὅλαι αἱ ἀναμνήσεις αὐτῆς.

« Ἐδῶ κατώκει ὁ Κ. Ἄμυλτον καὶ ὁ Κ. Δουνδάλ, ἐκεῖ ἦτο ὁ κοιτών μου. » Μετέπειτα δὲ μετὰ στιγμιαίαν τινα σιωπὴν, αἱ χεῖρες αὐτῆς ἔτρεμον, δάκρυα ἔρρευσαν ἐπὶ τῶν ἐρρυτιδωμένων αὐτῆς παρειῶν, καὶ διὰ φωνῆς περιπαθοῦς ὡς πάλαι· « Ἐκεῖ, εἶπεν, ἐκοιμᾶτο ὁ Κ. Ῥοβέρτος » (1). Σ.

(Ἕπεται συνέχεια.)

ΔΙΑΦΟΡΑ.

ΦΛΟΙΟΣ ΚΙΝΑΣ. Ἡ περονανὴ ἤτοι ὁ φλοιὸς τῆς Κίνας εἶνε, ὡς τοῖς πᾶσι γνωστόν, ἐκ τῶν δραστικωτάτων ἀντιφαρμάκων ὅσα ἐδωρήσατο ἡ εὐεργετικὴ φύσις· εἶναι φλοιὸς δένδρου ἐν μόνῃ τῇ μεσημβρινῇ Ἀμερικῇ καὶ ἰδίως ἐν τῇ Περουβιανῇ φυομένου. Τὸ ἀπολέπισμα τοῦ φλοιοῦ τούτου γίνεται ἀπὸ τοῦ Σεπτεμβρίου μέχρι τοῦ Νοεμβρίου, ὅτε δὲν βρέχει εἰς τὴν πατρίδα τοῦ δένδρου τούτου. Τὴν ἀνακάλυψιν δὲ τῆς θεραπευτικῆς του δυνάμεως διηγοῦνται κατὰ τὸν ἀκόλουθον τρόπον.

Περὶ τὰ μέσα τοῦ ιζ' αἰῶνος τὸ μῖσος τῶν ἰθαγενῶν τῆς νοτείου Ἀμερικῆς κατὰ τῶν καταπιεζόντων αὐτοὺς Ἱσπανῶν ἦν ἔτι ἀκμαιότατον. Καί τοι ὑπὸ αὐστηροτάτην δουλείαν, εἶχον ὅμως ἐν τῇ Περουβιανῇ εἶδος διοικήσεως ἰδίας, ἀλλὰ κρυφίας, καὶ ἐθνικὸν ἡγεμόνα· κατὰ δὲ τὸν εἰρημένον χρόνον ἦτον ἡγεμὼν τοιοῦτος ὁ Κίννος· υἱὸς δὲ τούτου ἦν ὁ Μέρβαν, ὁ πρὸ μικροῦ ἐν τῇ χώρᾳ Λίμᾳ νυμφευθεὶς τὴν ὡραιοτάτην Ἰνδὴν Ζοῦμαν. Νοῖ μὲν ὁ ἀντιβασιλεὺς τῆς Περουβιανῆς εἶχεν ἀντικατασταθῆ πρὸ ὀλίγου, οἱ Ἰνδοὶ ὅμως βέβαιοι ὅτι καὶ αὐτὸς ἔσεται ἐπίσης βάρβαρος ὡς καὶ ὁ προκάτοχος αὐτοῦ, συνελθόντες ἐν νυκτερινῇ συνελεύσει ἐπὶ τοῦ λόφου τοῦ δένδρου τῆς ὑγείας (οὕτως ἐπάλουν τὸ δένδρον, οὗτινος ὁ φλοιὸς δωρεῖται ἡμῖν τὴν κίναν,) ὤμοσαν οὐδέποτε ν' ἀνακαλύψωσι τοῖς εὐρωπαίοις τὴν δύναμιν αὐτοῦ τοῦ ἱεροῦ δένδρου, τοῦ μόνου ἀπολειφθέντος αὐτοῖς ἀγαθοῦ, καὶ ἀπεφάσισαν θάνατον κατὰ παντὸς ἀντιπράξοντος εἰς τοῦτο, κατά τε τῆς γυναικὸς καὶ τῶν τέκνων αὐτοῦ ἐπὶ φρικτοῖς ὅρκοις. Ὁ νέος ἀντιβασιλεὺς κόμης Κίμχων οὐδενὸς παρῃμέλησεν, ἵνα καταστήσῃ ἑαυτὸν ἀγαπητόν· ἀλλ' ἡ ἀγαθότης αὐτοῦ οὐδεμίαν ἐπροξένησεν εἰς τοὺς Ἰνδοὺς ἐντύπωσιν· οὗτοι ἐνόμισαν αὐτὴν πλαστὴν μᾶλλον κατ' ἀρχάς, ὅπως καὶ ἐπὶ ἄλλων ἀντιβασιλέων, τὴν ὁποίαν διεδέχθησαν ἀείποτε ἀδικία καὶ ἁρπαγή· ἀλλὰ προσποιούμενοι ἐξ ἀνάγκης ἐφάνησαν εὐπειθεῖς καὶ αἰδήμονες. Πλῆθος Ἰνδῶν νεανίδων παρέστη πρὸς ὑποδοχὴν τῆς ἀντιβασιλίσσης εἰς τὰς θύρας τῆς Λίμας μετὰ κανούστρων ἀνθέων καὶ στεφάνων. Ἡ Ζοῦμα προεξῆρχεν αὐτῶν, ἡ δὲ κόμησα τοσοῦτον ἐθέλχθη ὑπὸ τοῦ κάλλους αὐτῆς, ὥστε μετά τινας ἡμέρας προσεκάλεσεν αὐτὴν νὰ παρουσιασθῇ εἰς τὰ ἀνάκτορα μετὰ τῶν πρὸς θεραπείαν τῆς ἀντιβασιλίσσης προσδιωρισμένων νεανίδων Ἰνδῶν. Ταχέως ἡ Ζοῦμα ἐκέρδησε τὴν ἀγάπην τῆς κομήσης τοσοῦτον, ὥστε αὕτη ἐνεπιστεύθη ἐκείνῃ τὴν ἐν τῷ ἰδιαιτέρῳ κοιτῶνι ὑπηρεσίαν καὶ τὴν τοῦ ἰδίου αὐτῆς προσώπου. Ὅσον δὲ πλέον ἀντέπραττον αὐτῇ αἱ ἐξ Εὐρώπης μετὰ τῆς ἀντιβασιλίσσης ἐλθοῦσαι γυναῖκες τῶν ἀνακτόρων, τοσοῦτον ηὔξανεν ἡ πρὸς αὐτὴν ἀγάπη τῆς ἀντιβασιλίσσης. Μετ' οὐ πολὺ ὅμως ἠσθένησεν ἡ κόμησα καὶ τριταῖος πυρετὸς ἔφερεν αὐτὴν εἰς τὸ χεῖλος τοῦ τάφου. Αἱ γυναῖκες τῶν ἀνακτόρων, ἀείποτε μετὰ ζηλοτύπου βλέμματος καταδιώξασαι τὴν Ζοῦμαν, κατηγόρησαν αὐτὴν ὅτι ἐδηλητηρίασε τὴν κυρίαν της· καὶ ἐπειδὴ ἅπαξ κατέλαβον αὐτὴν αἴφνης ἀναμιγνύουσαν κόνιν τινὰ εἰς τὸ ποτὸν τῆς κομήσης, ἔλαβεν ἡ ὑπόνοια μείζονα ὑπόστασιν· ἀλλ' ἡ κόνις ἦτο τὸ τοῦ πυρετοῦ ἀλεξιτήριον, ὅπερ ἡ ἐγκαρδίως ἀγαπῶσα τὴν κυρίαν αὐτῆς Ζοῦμα μετεχειρίσθη ἵνα ἐπαναγάγῃ αὐτῇ τὴν ὑγείαν. Ἡ Ζοῦμα συλληφθεῖσα ἀπήχθη εἰς τὸ δικαστήριον, καὶ δὲν ἠδυνήθη ν' ἀρνηθῇ ὅτι ἔρριψε κόνιν εἰς τὸ ποτήριον· ἀλλ' ἀφ' ἑτέρου ἦτο δι' ὅρκου δεσμευμένη νὰ κρύψῃ ἀπὸ τῶν εὐρωπαίων τὴν φύσιν τῆς κόνεως ταύτης. Κατεδικάσθη λοιπὸν εἰς τὸν διὰ πυρὸς θάνατον, καὶ ἦτο ἤδη ἡ δυστυχὴς δεδεμένη εἰς τὸν πάσσαλον, ὅτε ἡ κόμησα πεπεισμένη ἰσχυρῶς περὶ τῆς ἀγάπης τῆς Ζούμας, ἦλθεν ἐπὶ φορείου εἰς τὸν τόπον τῆς καταδίκης καὶ ἐζήτησε παρὰ τοῦ συζύγου αὐτῆς τὴν χάριν τῆς καταδίκου. Ἡ μεγαλοψυχία αὕτη συνεκίνησε τοὺς τὴν πυρὰν περικυκλοῦντας Ἰνδούς· ἀφῆκαν μεγάλας κραυγὰς χαρᾶς, ὁ δὲ Κίννος ἔδραμε νὰ συναθροίσῃ παραχρῆμα τοὺς Ἰνδοὺς καὶ κατέπεισεν αὐτοὺς ν' ἀνακαλέσωσι τὸν ὅρκον. Τότε ἐδήλωσαν εἰς τὸν ἀντιβασιλέα ὅτι ἡ πρὸς τὴν σύζυγον αὐτοῦ ὑπὸ τῆς Ζούμας προσενεχθεῖσα κόνις οὐ μόνον δὲν εἶναι δηλητήριος, ἀλλ' ὅτι θέλει ἐπαναφέρει αὐτῇ τὴν ὑγείαν· αὐτὸς δὲ καὶ πλεῖστοι τῶν ἑταίρων αὐτοῦ ἔφαγον ἐξ αὐτῆς ἐνώπιόν του, ἡ δὲ ἀθῶα κατάδικος ἔλαβεν ἀφθόνους χάριτας, καὶ ἐθαυμάσθη παρά τε τῶν Ἰνδῶν καὶ τῶν Ἱσπανῶν. Κ. Κ.

ΌΡΗ. — Τὰ ὄρη τῆς ὑδρογείου σφαίρας, εἰ καὶ πλεῖστα τὸν ἀριθμὸν καὶ ἀπανταχοῦ τῆς γῆς διεσκορπισμένα, συνδέονται οὕτως εἰπεῖν ἀλλήλοις, ἀποτελοῦντα διάφορα κέντρα, ἀφ' ὧν λαμβάνουσι τρόπον τινὰ τὴν ἀρχὴν αὐτῶν. Τοιαῦτα τινὰ κέντρα δυνάμεθα νὰ προσδιορίσωμεν καὶ εἰς τὰ πέντε τῆς γῆς μέρη· μόνον τὰ τῆς Πολυνησίας δὲν γνωρίζομεν, οὐ μόνον διότι σύγκεινται ἐκ νήσων, ἀλλὰ καὶ διότι τὰ ἐνδότερα τῶν μεγαλειτέρων ἐξ αὐτῶν εἶναι εἰσέτι ἄγνωστα. Τὰ κέντρα ταῦτα καλοῦνται συνήθως ὑπὸ τῶν γεωγράφων συστήματα (Systèmes)

---

(1) Ὅπως τιμωρήσωσι τὴν δυστυχῆ ταύτην γυναῖκα διὰ τὴν πρὸς τὸν κύριον της ἀφοσίωσιν, τὴν ὠδήγησαν ἐπίτηδες ἐπὶ τῆς πλατείας, τὴν αὐτὴν ἡμέραν τῆς ἐκτελέσεως τῆς κεφαλικῆς ποινῆς· καὶ τῇ ἔδε ἔαν τὸ ῥέον ἔτι αἷμα, ὅπερ οἱ σκύλοι ἔλειχον πρὸ τῆς λαιμητόμου.

σωροὶ (groupes) σειραὶ (chaînes) καὶ διακλαδισμοὶ (rameaux). Καὶ διακλαδισμὸς μὲν λέγεται ἄθροισμα μικρῶν ὀρέων, πηγάζον ἔκ τινος σειρᾶς συγκειμένης ἐκ μεγαλειτέρων ὀρέων, πολλάκις ἀποτελούντων μέρος σωροῦ· οἱ δὲ σωροὶ ἀποτελοῦσι τὸ σύστημα, ὃ σύγκειται ἐξ ὀρέων διαφόρων μεγέθων καὶ κατὰ διαφόρους διευθύνσεις ἐπεκτεινομένων.

Τὰ κατὰ τὴν Εὐρώπην συστήματα εἰσὶ πέντε·

Α΄. Τὸ καλούμενον *Ἱσπανικὸν*, συγκείμενον ἐκ τῶν Πυρηναίων καὶ τῶν λοιπῶν ὀρέων τῆς τε Ἱσπανίας καὶ Πορτογαλλίας· τοῦτο περιέχει ἓξ σωρούς, ὧν ἡ ὑψηλοτέρα κορυφὴ εἶναι ἡ τοῦ ὄρους Cerro de Mulhacen, ἀνυψουμένη ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης εἰς 1,823 πήχεις (toises).

Β΄. Τὸ λεγόμενον *Ἀλπικὸν*, τὸ ὁποῖον καλύπτει διὰ τῶν διαφόρων αὐτοῦ διακλαδισμῶν τὸ ἑκατημόριον τῆς Εὐρώπης· δύναται δὲ νὰ διαιρεθῇ εἰς πέντε σωρούς, ὧν ἡ ὑψηλοτέρα κορυφὴ εἶναι ἡ τοῦ Λευκοῦ ὄρους, ἀνυψουμένη εἰς 2,460 πήχ.

Γ΄. Τὸ *Σαρματικὸν*, συγκείμενον ἐκ μικρῶν χθαμαλῶν ὀρέων ἐκτεινομένων κατὰ τὴν Εὐρωπαϊκὴν Ῥωσσίαν, τὴν Φινίαν, Πομεραν ίαν καὶ ἀνατολικὴν Πρωσίαν. Ἡ ὑψηλοτέρα αὐτῶν κορυφὴ εὑρίσκεται κατὰ τὴν δεξιὰν ὄχθην τοῦ Βόλγα ἔχουσα ὕψος 250 πήχ.

Δ΄. Τὸ Σκανδιναβικὸν, ἐκτεινόμενον ἀπὸ τὴν βορειοτέραν τῆς Εὐρώπης ἄκραν μέχρι τοῦ μεσημβρινοτέρου ἀκρωτηρίου τῆς Σουηδίας. Ἐμπεριέχει δὲ τρεῖς σωρούς, ὧν ἡ ὑψηλοτέρα κορυφὴ εἶναι ἡ τοῦ ὄρους Sneehaetta, ἔχουσα ὕψος 1,270 πήχ.

Ε΄. Τὸ Βρετανικὸν, τὸ περιλαμβάνον τὰ ὄρη τῆς Βρετανίας, Σκωτίας, Ἰρλανδίας καὶ τὸ τῶν Ὀρκάδων καὶ Ὑβρίδων νήσων. Ἐμπεριέχει δὲ τέσσαρας σωρούς, ὧν ἡ ὑψηλοτέρα κορυφὴ εἶναι ἡ τοῦ ὄρους Bein-Nevis, ὕψους 682 πήχ.

ϛ΄. Τὸ Σαρδο-Κορσικὸν, ὃ ἐμπεριέχει τὰ ὄρη τῶν νήσων Σαρδηνίας καὶ Κορσικῆς, διαιρούμενα εἰς δύο σωρούς, ὧν ἡ ὑψηλοτέρα κορυφὴ εἶναι ἡ τοῦ Στρογγύλου ὄρους, Monte Rotondo, ὕψους 1418 πηχ.

Ἡ δὲ Ἀσία περιέχει τέσσαρα συστήματα.

Α΄. Τὸ Ἰμαλαϊκὸν, τὸ καὶ σημαντικώτερον· οὐ μόνον τῆς Ἀσίας ἀλλὰ καὶ τῆς ὑφηλίου ἁπάσης. Ἐπεκτείνεται ἀπὸ τὰ σύνορα τῆς Εὐρώπης μέχρι τοῦ Γάγγου ποταμοῦ, καὶ ἐμπεριέχει τέσσαρας σωρούς, ὧν ἡ ὑψηλοτέρα κορυφὴ εἶναι ἡ τοῦ ὄρους Χαμαλαρίου ἔχοντος ὕψος 4,400 πήχ.

Β΄. Τὸ Ἰνδικὸν, τὸ χωριζόμενον ἀπὸ τοῦ προρρηθέντος διὰ τοῦ Γάγγου ποταμοῦ, καὶ ἐκτεινόμενον κατὰ τὴν Ἰνδικὴν χώραν καὶ τὴν νῆσον Ταπροβάνην· ἐμπεριέχει δὲ τέσσαρας σωρούς, ὧν ἡ ὑψηλοτέρα κορυφὴ εἶναι ἡ τοῦ ὄρους τοῦ Ἀδὰμ ἐν Ταπροβάνῃ.

Γ΄. Τὸ Καυκασικὸν, ἐκτεινόμενον ἀπὸ τὰ Καυκάσια μέχρι τῆς Ἀρμενίας, καὶ ἐμπεριέχον δύο σωρούς, ὧν ἡ ὑψηλοτέρα κορυφὴ εἶναι ἡ τοῦ Κασβὲκ ἔχουσα ὕψος 2,400 πήχ.

Δ΄. Τὸ Ἀραβικὸν, ἐκτεινόμενον εἰς τὰς ἀμμώδεις ἐρήμους τῆς Ἀραβίας καὶ τὰ παράλια τοῦ Περσικοῦ κόλπου, καὶ συγκείμενον ἐκ τριῶν σωρῶν, ὧν τὸ ὑψηλότερον ὄρος εἶναι τὸ Σινᾶ, ἔχων ὕψος 100 πηχ.

Ἡ Ἀφρικὴ ἐμπεριέχει, καθόσον γνωρίζομεν, τέσσερα συστήματα.

Α΄. Τὸ Ἀβυσσινιακὸν, τὸ ἐκτεινόμενον ἐν τῇ Ἀβυσσινίᾳ καὶ τὰ παράλια τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης· ἐμπεριέχει δύο σειρᾶς, ὧν ἡ ὑψηλοτέρα κορυφὴ εἶναι ἡ τοῦ ὄρους Amba Geshen, ἔχουσα ὕψος 2.300 πήχ.

Β΄. Τὸ Καφρο-Γουϊνικὸν, ἐπεκτεινόμενον ἀπὸ βορρᾶ τοῦ ἰσημερινοῦ μέχρι τοῦ Εὐέλπιδος ἀκρωτηρίου καὶ τῶν παραλίων τῆς Γουϊνέας. Ἡ ὑψηλοτέρα τῶν ὀρέων τοῦ συστήματος τούτου κορυφὴ εὑρίσκεται μεταξὺ τῶν ὀρέων Nieuweveld, ἀνυψουμένη εἰς 1,600 πήχ.

Γ΄. Τὸ Σηνηγαμβικὸν, ἐξ οὗ πηγάζουσιν οἱ ποταμοὶ τῆς Σηνηγάλου καὶ Σηνηγαμβίας· τὸ ὕψος αὐτῶν ἄγνωστον.

Δ΄. Τὸ Βαρβαρικὸν, τὸ ἐκτεινόμενον κατὰ τὰ ἀνατολικὰ μᾶλλον μέρη τῆς Ἀφρικῆς. Ἡ ὑψηλοτέρα τοῦ συστήματος τούτου κορυφὴ εἶναι ἡ τοῦ Ἄτλαντος ὄρους, ἔχουσα ὕψος 2,300 πήχ.

Ἡ Ἀμερικὴ ἐμπεριέχει πέντε συστήματα, ἐξ ὧν τὰ μὲν δύο κεῖνται κατὰ τὴν βόρειον, τὰ δὲ τρία κατὰ τὴν μεσημβρινήν.

Α΄. Τὸ Ὀρεγο-Μεξικανικὸν, τὸ ἐκτεινόμενον ἐκ τοῦ βορειοτέρου τῆς Ἀμερικῆς ἀκρωτηρίου, μέχρι τοῦ Δαριενικοῦ κόλπου, καὶ διαιρούμενον εἰς δύο ἀθροίσεις, ὧν ἡ ὑψηλοτέρα κορυφὴ εἶναι ἡ τοῦ ὄρους Ἁγίου Ἡλιοῦ, ἔχουσα ὕψος 2,793 πήχ.

Β΄. Τὸ Ἀλλεγανικὸν, συγκείμενον ἐκ πολλῶν σειρῶν ἀποτελουσῶν ἕνα μόνον σωρόν, οὗ ἡ ὑψηλοτέρα κορυφὴ εἶναι ἡ τοῦ ὄρους Οὐασιγκτῶνος, ἔχουσα ὕψος 1,040, πήχ.

Γ΄. Τὸ Ἀνδο-Περουβικὸν, συγκείμενον ἐκ τεσσάρων σειρῶν καὶ ἐκτεινόμενον κατὰ τὴν Νέαν Γρενάδην, τὸ Περοῦ, τὸ Χιλὶ, τὸ Ποτάσιον καὶ τὴν Παταγωνίαν. Τὸ ὑψηλότερον δὲ πάντων τούτων εἶναι τὸ ἐν Περοῦ Χιμβοράτσον, ἔχον ὕψος 3,350. πήχ.

Δ΄. Τὸ Παριμιακὸν, τὸ συγκείμενον ἐκ πολλῶν σειρῶν, ὧν σημαντικωτέρα ἡ τοῦ Sierra-Parima. Τὸ δὲ ὑψηλότερον πάντων τῶν ὀρέων τοῦ συστήματος τούτου εἶναι τὸ ὄρος Δυΐδα, ἔχον ὕψος 1,300. πήχ.

Ε΄. Τὸ Βρασιλιακὸν, ἐπὶ τῶν ἀνατολικῶν παραλίων τῆς Ἀμερικῆς μέχρι τῶν ἐκβολῶν τοῦ Rio-de la-Plata. Ἡ ὑψηλοτέρα τῶν κορυφῶν εἶναι ἡ τοῦ ὄρους Itámbis ἔχουσα ὕψος 932 πήχ.

Τὰ ὄρη τῆς γῆς παραβαλλόμενα πρὸς τὴν διάμετρον αὐτῆς, εἰσὶ πάντη μικρὰ καὶ ἀνεπαίσθητα ὑψώματα. Ἀσήμαντα ὡσαύτως εἶναι τὰ ὕψη αὐτῶν παραβαλλόμενα πρὸς τὰ ὕψη τῶν ὀρέων τοῦ Ἑρμοῦ καὶ τῆς Σελήνης· διότι, κατὰ τὰς καταμετρήσεις τῶν ἀστρονόμων, τὰ μὲν τοῦ Ἑρμοῦ ἔχουσιν ὕψος 16,000, τὰ δὲ τῆς Σελήνης 8,000 μέτρων ἀναλογοῦν πρὸς 1/438 τῆς διαμέτρου αὐτῆς.

Ἰ. ΔΕΚΙΓΑΛΑΛΑΣ.